

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1991 SONRASI DÖNEMDE KUZAY
MAKEDONYA - BULGARİSTAN
İLİŞKİLERİ**

MELEK GÜL ERGUVAN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İBRAHİM KAMİL

EDİRNE 2021

Tezin adı: 1991 Sonrası Dönemde Kuzey Makedonya - Bulgaristan İlişkileri

Hazırlayan: Melek Gül ERGUVAN

ÖZET

Kuzey Makedonya ve Bulgaristan, tarihi Makedonya bölgesinde ortak bir geçmişe sahip olmanın yanı sıra dilsel ve kültürel anlamda da birbiriyle yakınlıkları bulunan iki komşu Balkan ülkesidir. Bunun sebebi, Makedonya coğrafyasının antik çağdan günümüze kadar yüzyıllar boyunca işgale uğrayıp, çeşitli uluslardan hükümdarlıkların boyunduruğu altına girmiş olmasıdır.

Tarihi Makedonya bölgesi, Roma İmparatorluğu'nun etkisi altında kaldığı VI. ve VII. yüzyıllarda Slav akınlarına uğrayarak sırasıyla Bulgar ve Sırp işgallerine de maruz kalmıştır. 14. Yüzyıldan itibaren ise bölgeye Osmanlı İmparatorluğu hakim olmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu idaresinde kaldıkları dönemde Bulgar, Makedon, Sırp ve Yunan milletleri Osmanlı'ya karşı 18. ve 19. yüzyıllarda yoğun şekilde milliyetçi ayaklanmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu ayaklanmaları takiben, bölgede peş peşe yaşanan Balkan Savaşları ile Makedonya bölünerek Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın sınırlarına dahil edilmiştir. Balkan halklarının bölge ile ilgili rekabetlerinin tarihsel gelişimine çalışmanın giriş kısmında değinilmiştir.

Komşu Balkan ülkelerinin bölgedeki bu çekişmeleri, büyük güçlerin de katılımıyla çıkan I. Dünya Savaşı ile de devam etmiştir. Savaş sonucunda bölge Sırp, Bulgar ve Yunan devletleri arasında pay edilmiştir. Ayrıca savaş döneminde (Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı) Yugoslavya kurulmuştur ve Vardar Makedonya'sı olarak bilinen Kuzey Makedonya, Yugoslavya Birliği'nin bir parçası olmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde, Yugoslavya'nın kuruluşu ve Soğuk Savaş yıllarına kadar giden süreçte Makedonya'nın Yugoslavya'daki statüsü ele alınmıştır.

Balkanlar'da olduğu kadar dünya siyasetinde de yeni bir hareketlilik meydana getiren Yugoslavya'nın dağılışı ve Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığı ise, çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Son olarak, çalışmanın konu başlığını

kapsayan Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığına olan yaklaşımı ve 1991 sonrası dönemde iki ülkenin birbirleriyle olan ilişkileri, değerlendirilmek üzere üçüncü bölümde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Bağımsızlık, Bulgaristan, Dış Politika, Balkanlar,

Name of thesis: Bulgarian-North Macedonian Relations After 1991

Prepared by: Melek Gül ERGUVAN

ABSTRACT

North Macedonia and Bulgaria are two neighboring Balkan countries that have a common history as well as linguistic and cultural affinities. The reason is that, the geography of Macedonia has been occupied for centuries, from ancient times to the present, and has been under the yoke of the rulers from various nations.

The historical Macedonian region was subjected to Slavic invasions in the 6th and 7th centuries, when it was under the influence of the Roman Empire, and was exposed to Bulgarian and Serbian occupations, respectively. From the 14th century, the Ottoman Empire has begun to dominate the region. Bulgarian, Macedonian, Serbian and Greek nations carried out intense nationalist uprisings against the Ottoman Empire in the 18th and 19th centuries during their stay under the rule of the Ottoman Empire. Following these uprisings, Macedonia was divided and included in the borders of Bulgaria, Serbia and Greece with the successive Balkan Wars in the region. The historical development of the regional rivalries of the Balkan people is mentioned before, in the introduction of the study.

These conflicts of neighboring Balkan countries in the region continued with the First World War, which broke out with the participation of the great powers. As a result of the war, the region was divided between Serbian, Bulgarian and Greek states. Therefore, during the war period Yugoslavia was established (Kingdom of Serbs, Croats, Slovenes) and North Macedonia, known as Vardar Macedonia, became a part of the Union of Yugoslavia. In the first chapter of the study, the establishment of Yugoslavia, and the status of Macedonia in Yugoslavia until the Cold War process were discussed.

The disintegration of Yugoslavia and the independence of North Macedonia, which created a new activity in world politics as well as in the Balkans, constitute the

second chapter of the study. Finally, Bulgaria's approach to the independence of North Macedonia, which covers the subject of the study, and the relations between the two countries in the post-1991 period are examined in the third chapter of the study.

Key Words: Macedonia, independence, Bulgaria, Foreign Policy, Balkans.

ÖN SÖZ

Öncelikle Yüksek Lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca bana her türlü desteğini esirgemeyen ve yol gösterici yardımlarda bulunan değerli danışman hocam Doç. Dr. İbrahim KAMİL'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca derslerine girdiğim tüm diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen ANNEME minnettarım.

Melek Gül ERGUVAN

Edirne, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ: TARİHSEL ARKA PLAN.....	1
I. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE MAKEDONYA	
1. Yugoslavya'nın Kurulması.....	28
2. Makedonya'nın YSFC'deki Statüsü.....	48
II. BÖLÜM: MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIĞI	
1. Yugoslavya'nın Dağılması.....	53
2. Makedonya'nın Bağımsızlığı.....	61
III. BÖLÜM: 1991 SONRASI DÖNEMDE KUZEY MAKEDONYA - BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ	
1. Bulgaristan'ın Makedonya'nın Bağımsızlığına Katkısı.....	83
2. Bulgaristan-Makedonya Siyasi ve Ekonomik İlişkileri.....	87
a. Siyasi İlişkileri.....	87
b. Ekonomik İlişkileri.....	99
SONUÇ	
KAYNAKÇA	

KISALTMALAR

AB - Avrupa Birliği

AK- Avrupa Komisyonu

ABD - Amerika Birleşik Devletleri

AGİT - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BM- Birleşmiş Milletler

BSEC - Black Sea Economic Cooperation (Karadeniz Ekonomik Topluluğu)

DPT-Türk Demokratik Partisi

FYROM - Former Yugoslavian Republic of Macedonia (Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti)

FRY- Federal Republic of Yugoslavia (Yugoslavya Federal Cumhuriyeti)

JNA- Jugoslavaska Narodna Armija (Yugoslavya Halk Ordusu)

KB-Komünistler Birliği

NATO- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NLA-Arnavut Kurtuluş Ordusu

MAAK – Movement for All-Macedonian Action (Pan- Makedon Harekatı Partisi)

OÇA-Ohri Çerçeve Anlaşması

UNPREDEP - United Nation Preventive Deployment Force (Birleşmiş Milletler Önleyici Barış Gücü Kuvvetleri)

VMRO-DPMNE - Vnatesna Makedonska Revolitsionerna Organizatsiya - Demokratka Partiya Za Makedonsko Natsionalno Edynstvo (Makedonya Ulusal Birliği İçin Demokratik Parti- İç Makedon Devrimci Örgütü)

PDP - Party for Democratic Prosperity (Arnavut Demokratik Refah Partisi)

PHARE- Poland and Hungary Assistance for Restructuring of the Economy (Polonya ve Macaristan için Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Yardım Programı)

PFP -Partnership for Peace (Barış İçin Ortaklık Programı)

SAA- Stabilization and Association Agreement (İstikrar ve Ortaklık Anlaşması)

SBKP- Sovyet Birliği Komünist Partisi

YKP- Yugoslavya Komünist Partisi

YSFC- Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

WTO - World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

CEFTA - Central European Free Trade Agreement (Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması)

GİRİŞ: TARİHSEL ARKA PLAN

Tarihsel Makedonya bölgesinin günümüzde sadece % 38'ini kapsayan Makedonya, batıda Arnavutluk, kuzeyde Sırbistan ve Kosova, güneyde Yunanistan ve doğuda Bulgaristan ülkeleriyle sınır komşusudur ve 25.713 kilometre yüzölçümüne sahiptir.¹ Yunanistan'da kalan sınırlarını kapsayan Ege Makedonya'sı, Bulgaristan'da kalan sınırlarını kapsayan Pirin Makedonya'sı ve "Vardar Makedonya'sı" olarak bilinen Yugoslavya Federasyonuna bağlı Makedonya Cumhuriyeti sınırları, tarihsel Makedonya bölgesini oluşturmuştur.² Balkanların ortasında yer almasının yanı sıra özellikle Morova ve Vardar Vadileri yoluyla Balkan bölgesini Avrupa ve Asya ile birleştiren Makedonya, ticari ve askeri geçiş güzergahları açısından da önem taşımaktadır.³

Makedonya'nın nüfusunun 2017 yılı itibariyle 2.083.160 olduğu tahmin edilmiştir. Ülkenin etnik yapısı, son resmi nüfus sayımı olan 2002 yılındaki verilere göre %64,18 Makedon, %25,17 Arnavut, %3,85 Türk, %2,66 Roman, %1,77 Sırp, %0,84 Boşnak, %0,47 Ulah ve diğerleri %1,10 olarak dağılım göstermiştir.⁴ Ülkede resmi dilin Makedonca olmasının yanı sıra etnik çeşitliliğinin yansıması olarak; Türkçe, Arnavutça, Sırpça, Romca, Ulahça da konuşulan diller arasındadır.⁵ Nüfusunda yaşayan Makedonlar ve Sırp lar genellikle Ortodoks Hristiyanlarken, Türk ve Arnavut halklar ise Müslüman dinine mensuptur.⁶

Yunanlılar'a göre, Makedonya tarihte Helen bölgesine verilmiş bir isimdir. Bulgar müellifi Anastas Totev'e göre ise, Makedonya kelimesi İllirler'e kadar dayanmaktadır.⁷ Fransız dilinde "Macedoine" kelimesinin anlamı karışık, türlü çeşitli

¹ Nedim Emin, *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, Ankara 2014, s.13-14.

² İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Genişletilmiş 2. baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2016, s. 129.

³ Ümran Güneş, "Makedonya Cumhuriyeti'nin siyasal, ekonomik yapısı ve dış politikası (1990-2015)", *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Ankara 2017, s. 289.

⁴ <http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/354190> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)

⁵ Nedim Emin, *a.g.e.*, s. 14.

⁶ Halil Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s.181.

⁷ Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 3.

parçalardan oluşan yamalı bohça, sebze ve meyve salatasına karşılık gelmektedir.⁸ Makedonya olarak anılan coğrafya, geçmişten günümüze sırasıyla Makedonya, Roma, Bizans, Bulgar, Kıpçak, Sırp, Yunan, Osmanlı gibi devlet ve imparatorlukların idaresi altında bulunmuştur.⁹

II. Philip'in ataları olarak bilinen halk, krallığın çekirdeğini oluşturacak antik Makedonya bölgesine M.Ö. yedinci yüzyılda göç etmiştir.¹⁰ Makedonya Hükümdarlığı'nda bilinen ilk kral Caranus'un otuz yıl kadar süren başarılı hükümdarlığından sonra yerine sırasıyla Coenus, Tirimmus ardından ise Perdicas geçmiştir.¹¹ Perdicas'ın ölümünden yerine geçecek oğlu Amyntas küçük olması sebebiyle Perdicas'ın kardeşi Phillip'in naipliğinde kral seçilebilmiştir. Phillip'ten sonra oğlu İskender başa geçmiş ve parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya olan Makedonya'nın durumunu tersine çevirmiştir.¹² Makedonya Krallığı, Büyük İskender zamanında Mısır ve Hindistan'a kadar yapılan fetihler ile geniş bir coğrafyanın imparatorluğu haline gelerek gücünün zirvesine ulaşmıştır.¹³

İskender, doğudaki fetihleri ile yeni şehirler kurarak bölgenin Hellenleşmesini sağlarken aynı zamanda doğudan aldığı kültürel özelliklerin Yunanistan'a aktarılmasını sağlamıştır.¹⁴ Büyük İskender'in Asya seferlerinin başlangıcı olan M.Ö. 334 yılı ile son Hellenistik Krallık Ptolemaioslar'ın Actium Savaşı sonrası yıkıldıkları M.Ö. 31 yılı arasındaki yaklaşık 300 yıllık geçen dönemden Hellenistik Çağ olarak bahsedilmektedir.¹⁵

⁸ Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu Ve Çete Faliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No 7, Sayı 2,2005, s. 70.

⁹ İlker Alp, "Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti", *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, (ed.) Murat Hatipoğlu, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 72.

¹⁰ Carol G. Thomas , "Macedonia and Macedonians", *A Companion to Ancient Macedonia*, (ed.) Joseph Roisman ve Ian Worthington, Blackwell Publishing, West Sussex 2010, s. 67.

¹¹ Cenk Özgen, "Balkanlar'da Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No 25, Sayı 25, 2013,s.332; Carol J. King, *Ancient Macedonia*, Routledge Yayınevi, Oxfordshire 2018, s. 16.

¹² Hugh Poulton, *Who are the Macedonians?*, Indiana University Press, Bloomington 1995,s. 14.

¹³ Cenk Özgen, *a.g.m.*, s.332.

¹⁴ Recep Özman,"İlkçağ'da Yunanistan", Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s.70.

¹⁵ Canan Demir, "Hellenistik Dönem Sikkeleri", *Çömlek Arkeoloji Mersin Üniversitesi Arkeoloji Topuluğu Süreli E-Dergisi*, Sayı 18, İlkbahar-Yaz 2019,s. 8-9.

Büyük İskender, M.Ö. 323 yılında Babil’de hayatını kaybetmiştir. İskender’in ölümünden sonrası halef belirtilmemiş olması ve küçük yaşta olan oğlunun da imparatorluğu yönetebilecek vaziyette olmaması sebebiyle orduda bulunan generaller, devlet işlerinde asli görevler almak için ön plana çıkmaya çalışmışlardır.¹⁶ Babil’deki Makedon ordusunun yoldaş süvarileri ve asi piyadeler arasında giderek artan anlaşmazlıklar sonucunda birlikler imparatorluğun çeşitli bölgelerine satraplıklar olarak dağılmıştır.¹⁷ Makedonya Devleti’nde 20 yıl süren hükümdarlık mücadelelerinin ardından Mısır’da Ptolemeitler, Suriye’de Selevkidler ve Makedonya’da Antigonitler olmak üzere yeni bağımsız devletler kurulmuştur. Ortaya çıkan yeni devletlere Hellenistik Devletler ismi verilmiştir.¹⁸

Yeni Makedonya Kralı V. Philippos’un (221-179) İlyria kıyılarını Roma’dan almak için Kartaca ile ittifak yapmasının ardından meydana gelen Birinci Makedonya Savaşı’nda başta Aitolia Birliği olmak üzere bazı Yunan şehirleri zaman zaman Roma’nın cephesinde yer almıştır.¹⁹ Fakat Romalıların Aitolialı müttefiklerini hayal kırıklığına uğratarak bekledikleri desteği vermeyerek Yunanistan’da yalnız başına savaşmaya terk etmesi ve Philippos ‘un da İtalya’daki Hannibal’ e hiçbir zaman destek göndermemesi üzerine Birinci Makedonya Savaşı’nda (MÖ 215-205) istenilen sonuca varılamamıştır.²⁰

V. Philippos Ege ve Küçük Asya’da akınlarına devam edip izlediği saldırgan politikasıyla Rodos ve Atina’yı karşısına almıştır. Bunun üzerine Rodos ve Pergamum Ege’ye müdahalesi konusunda Roma’ya temsilci göndermiştir. Ardından bu topraklara olan saldırısından vazgeçmesi için Roma’dan Philippos’u uyarmak üzere elçi gönderilmiştir. Fakat elçinin ulaşması, Philippos’un Abydos’u kuşatma anına denk gelmiştir. Philippos’un gelen uyarıyı kabul etmemesi sonucunda da İkinci Makedonya Savaşı (200-197) başlamıştır.²¹ M.Ö. 197 yılında Kinoskefale’de

¹⁶ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1999, s. 454-458.

¹⁷ Carol J. King, *a.g.e.*, s.125.

¹⁸ http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_de1%201_WEB.pdf (Erişim Tarihi:21-09-2020)

¹⁹ Recep Özman, *a.g.m.*, s.72.

²⁰ Neil Faulkner, *Roma: Kartalların İmparatorluğu*, Yordam Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s.123.

²¹ Carol J. King, *a.g.e.*, s. 251.

meydana gelen savaşta Kral V. Philippos yenilgiye uğrayarak barış yapmak mecburiyetinde kalmıştır.²² Roma'nın Makedonya, Yunanistan ve Anadolu'yu kontrol altına almasının yanında buralardaki kent-devletleriyle olan iyi ilişkileri, Makedonları yeniden Roma ile karşı karşıya getirmiştir.²³ Pergamon Krallığı, müttefiki Roma'ya karşı düşmanca bir tavır sergileyen Makedon Krallığı'nın başındaki V. Philippos' un oğlu Perseus'u Roma'ya şikayet etmiş ve ardından Roma Makedon Krallığı'na savaş ilan etmiştir.²⁴

Roma'nın Balkanlar'da ilerleyişi, Makedonya bölgesini topraklarına katma mücadelesi ile çıkan III. Makedonya Savaşı (MÖ 171-168) ile devam etmiştir. Bu mücadelelerin neticesinde Roma, Balkanlar'da kurduğu bu ilk eyaletine "Makedonya Eyaleti" adını vererek imparatorluğuna katmıştır. Savaşın galibinin Roma olmasıyla birlikte Makedonya Devleti'nin yıkımı gerçekleşmiştir. Böylece savaşların son bulunduğu Makedonya bölgesinde Roma himayesinde yaklaşık 4 asır sürecek sulh dönemi başlamıştır.²⁵

5. yüzyılın ortalarında kıyı Daçya sıklıkla Slav kabilelerinin kuzeyden istilasına uğramıştır. İlk başta küçük gruplar halinde veya tek tek aileleri ile geçen Slavların bölgeyi yağmalamanın dışında Roma İmparatorluğu'nda kendilerine uygun yerleşim yerlerini bulmak da en büyük gayelerinden biri olmuştur.²⁶ 6. ve 7. yüzyıllarda, Bizans İmparatorluğu Asya'da Persler ve Araplara, Avrupa'da ise Avarlar ile Slavlara karşı toprak birliğini koruma mücadelesi vermiştir. Bizans, Perslere karşı başarılı olduysa da 7. yüzyılda hem Araplar hem de Slavlar tarafından aynı anda saldırıya uğramıştır. Bu saldırıların sonunda ise sadece Slavlar, Balkan bölgesinde daimi olarak yerleşimlerini kesinleştirmiştir.²⁷

²² http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_del%201_WEB.pdf (Erişim Tarihi:21-09-2020)

²³ <https://tarih.ogu.edu.tr/Storage/TarihBolumu/Uploads/Roma-Tarihi-Notlar%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi:21-09-2020)

²⁴ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008, s..

²⁵ Cemil Bülbül, "Roma İmparatorluğu Döneminde Balkanlar", *Balkan Tarihi*, ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Cilt No 2, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları 1, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s. 200.

²⁶ http://www.promacedonia.org/apobosh/jp/jp_5.html (Erişim Tarihi:21-09-2020)

²⁷ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar1*, Çev. İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2003, s. 14.

Bulgarlar, Bizans'ın Araplar tarafından kuşatılan İstanbul ve Anadolu bölgelerinde yaşadığı işgal mücadeleleri ile uğraştığı sırada fırsattan yararlanarak Asparuh'un önderliğinde Tuna'yı geçmişler ve Dobruca' yı ele geçirmişlerdir. Bizans, topladığı birliklerle karşı koymaya kalktıysa da Tuna bataklıklarının zorlu koşullarından dolayı ilerleyememişlerdir. Nitekim bu durumdan istifadeyle devam ettikleri taarruzlarının sonucunda Bulgarlar, Tuna ile Balkan (Haimos) dağları arasındaki bölgeyi, Aşağı Moezya (Moesia) ve Trakya vilayetini de ele geçirerek 681 yılında Tuna Bulgar Devleti'ni kurmuştur.²⁸

Slavların toplumsal yapısının tek bir merkezi otoriteye bağlı olmayıp; birbirine bağlı kabileler ya da aile temeline dayanmış olması ve o dönemde Frank, Macar ve Bulgar devletleri arasında egemenlik mücadelesinin bölgede baskın gelmesi sonucunda örgütlenmelerini sağlayacak koşullardan yoksun olmaları, Orta Çağ başlarında kurdukları devletlerin uzun süreli ve istikrarlı olamamasına sebep olmuştur. Örneğin Slovenler, 748 yılında Frankların yönetimi altına girmiştir. Hırvatlar, sadece 910-1120 yılları arasında bağımsız kalmıştır. Sonrasında ise yönetimi altına girdikleri Macaristan Krallığı ile birlikte Habsburg İmparatorluğu'nun idaresi altına geçmişlerdir.²⁹

İlk Başkenti Pliska olan Bulgar Devleti, Bizans'a rağmen topraklarını Trakya, günümüzdeki Romanya'nın büyük bir bölümü ve Makedonya'yı içeren fetihleriyle giderek genişletmiştir. 852 yılında tahta geçen Boris döneminde Ortodoks Hristiyanlığın benimsenmesinin ardından devletin nüfusundaki Proto-Bulgar ve Slav unsurlarının birleşmesi sağlanmıştır.³⁰

Boris'in tahta çıktığı dönem, Slav Devleti kurmak isteyen Moravya Knezleri'nin Franklara karşı mücadele ettiği tarihlere denk gelmiştir. IX. yüzyılın ikinci yarısında kurulan Moravya Devleti Boris'ten destek istemiştir. Fakat bir yandan Frankların vassalları olan Hırvat knezini Bulgarlara karşı kullanması, diğer

²⁸ Talat Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları:530, Ankara 1987, s. 4-5.

²⁹ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s.22-23.

³⁰ Raymond Detrez, *Historical Dictionary of Bulgaria (Historical Dictionaries of Europe, No 46)*, The Scarecrow Press, Lanham, 2nd edition, Maryland & Toronto & Oxford 2006. s. xviii-introduction; Talat Tekin, *a.g.e.*, s.

yandan Bizans destekli Sırp tehditiyle karşı karşıya kalınması sonucu knez Boris, Moravya'lı Rostisav ile ittifakından vazgeçerek Franklarla ittifak yapmıştır.³¹

862'de Moravya'lı prens Rostisav'un isteği üzerine, Bizans imparatoru III Michael (842-67) slav dilinde önderlik etmek üzere Hristiyan inancını Moravyalılara aktarma misyonu edinen iki kardeşi görevlendirmiştir.³² Makedonya'ya yerleşen Slavlar arasında Hristiyanlık dinini evrenselleştirip yaymasını sağlayabilmesiyle Bizans'ın bu halklara hükmetmesi kolaylaşmıştır. Slavların o dönemde kendilerine ait yazılarının bulunmaması sebebiyle kilise kitaplarının kendi dillerinde anlaşılabilir olması için görevlendirilen Kiril ve kardeşi Metodiy, Glagoliça adı verilen Slav alfabesini yaratmıştır.³³ 864 yılında Bulgar hükümdar Boris, Bizans ile yapılan anlaşma sonucunda Bizans kilisesine bağlı hristiyanlığı kabul ederek, vaftis edildikten sonra Bizans imparatoru III Michael'in adını almıştır. Bu sayede Makedonya'nın büyük bir bölümünde varlığını sürdürmesinin teminatını sağlamıştır.³⁴ Bu gelişmeden Bizans gibi Boris'in de Makedonya bölgesine hakim olduğu dönemde ortak dinin birleştiriciliği avantajından yararlandığı; Slav ve Proto-Bulgar unsurları birleştirerek devletin ayakta kalmasını sağladığı anlaşılmaktadır.

Boris'ten sonra sırasıyla tahta oğlu Simeon ve Simeon'nun oğlu (927–69) Çar Peter geçmiştir. Fakat Bulgarların Bogommil inancına mensup halkları, Peter'in döneminde dini ve siyasi otoriteyi sarsarak ülkenin zayıflamasına sebep olmuştur. Sonraki yıllarda Bulgar Devleti hem Bizans hem de Rus saldırısıyla dışardan gelen tehditlere maruz kalmıştır. Bizans, Bulgarları Rus saldırısından kurtarmış ve karşılığında 971 yılında Bulgar Krallığı'na son vermiştir.³⁵

Bu arada batı Bulgaristan'a dokunulmamıştır ve bu yüzden Bulgar patriği Damyas, öncelikle Silistre'ye sonra da başkent Ohri'ye taşınmıştır. 976 yılında

³¹ Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 121.

³² Andrew Rossos, *Macedonia and Macedonians: A History*, Hoover Institution Press, California 2008, s.33.

³³ http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_del%201_WEB.pdf (Erişim Tarihi:21-09-2020)

³⁴ İvan Bojilov ve Vasil Gyuzelev, *İstoriya na Srednevekovna Bulgariya VII-XIV Vek*, Cilt 1, Anubis Yayınları, Sofya1999, s. 172.

³⁵ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 27-28.

Bizans imparatoru John Tzimiskes'in ölümüyle bölgede çok sayıda karşıt ayaklanmalar çıkmıştır. Bu ayaklanmalar Samuil (977-1014) döneminde en baskın seviyeye gelmiştir.³⁶

976 yılında İmparator İoannis Çimiskes'in ölümünden sonra yerine geçen yeni İmparator II. Basileios dönemindeki işgalci hareketlerde Boyar komitesinden Nikola'nın oğulları David, Moses, Aaron ve Samuil Bizans'a karşı geniş cephede aktif olarak savaş mücadelesi vermiştir. David ve Moses'in savaşta öldürülmesinin ardından Bulgar ordusunun lideri Samuil olmuştur.³⁷ Samuil³⁸, Bulgar İmparatorluğu topraklarını sadece Trakya ve Makedonya'ya doğru değil, Adriyatik'e kadar genişletmiştir. Sırp ve Macarlar karşısında başarı elde etmiş ve Ohri'yi Bulgaristan'ın başkenti olarak ilan etmiştir.³⁹

9. yüzyılın sonlarında dönemin Bizans imparatoru II. Basileios Makedonya Devleti'nin çarı Samuil'e karşı işgal hazırlıklarında Diokleia Devleti'nin hükümdarı Vladimir'in desteğini istemiştir. Fakat Bizans doğuda yoğunlaştığı mücadelelerden dolayı Makedonya'ya yoğunlaşamamıştır. Samuil, bu fırsattan faydalanarak ilerlemelerine devam etmiştir. Dahası Bizans'ın desteğini istediği hükümdar Vladimir de esir düşmüş ve ülkesi Samuil'in devletine ilhak edilmiştir. Vladimir'in Çar Samuil'in kızıyla evlenmesinden sonra ise Samuil'in hakimiyetindeki Diokleia Devleti'nde vassalı olarak tahtta kalabilmiştir.⁴⁰

II. Basil'in 1014 yılında Makedonya'nın Seres yakınlarındaki zaferinin ardından Çar Samuil'in 15.000 askeri esir alınmıştır. Bulgar katili-Bulgar kasabı olarak bilinen II. Basil, bu esirlerin gözlerini kör bırakmıştır. Ordusunun bu halini

³⁶ Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D.G. Hogarth, *The Balkans: a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Clarendon Press, Oxford 1915, s.38.

³⁷ http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/P_Konstantinov_Istoria_na_bg.pdf (Erişim Tarihi:30-09-2020)

³⁸ Kuzey Makedonya tarihi kitaplarında Çar Samuil 'den bahsedilirken onun ortaçağa denk gelen Makedon Devletin'inin kurucusu olduğu aktarılmıştır. https://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_del%201_WEB.pdf

³⁹ Frederick B. Chary, *The History Of Bulgaria*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, Denver, Colorado & Oxford 2011, s. 10.

⁴⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2011, s. 285-286.

gören Samuel bayılarak canını teslim etmiştir. II. Basil bu savaşın galibi olarak 1016 yılında başkent Ohri'yi ele geçirmiştir.⁴¹

Bizans hâkimiyetinde olan köylü halkının vergi uygulamalarından olumsuz etkilenmesi 11. yüzyılın ortalarında halkı ayaklanma eşiğine getirmiştir. Nitekim 1040 yılında Samuil'in torunu Petar Delyan örgütlenerek gerçekleştirdiği ayaklanmada Makedonya'nın Üsküp gibi önemli topraklarını ele geçirmiştir. Fakat bu uzun sürmemiş ve 1041 yılında ayaklanma Bizans tarafından bastırılmıştır.⁴²

Bizans bu isyanın bastırılmasının ardından 1035 yılından başlayarak, kendisine sorunlar çıkartan Zeta'nın asi hükümdarı Stephan Voyislav'ı itaat altına almak için mücadele etmiştir. Kendisine tabi olan Rascia, Bosna ve Zakhlumia hükümdarlarını da Stephan'a karşı mücadeleye teşvik eden Bizans, buna rağmen 1042 yılındaki seferlerinden mağlup çıkmıştır. Sonuçta Stephan, Draç birliklerine karşı galip gelerek bağımsızlığını kazanmıştır. Böylelikle Zeta, Bizans hâkimiyetinden ayrılmıştır.⁴³

Bizans Devleti, Petar Delyan Ayaklanması'nı bastırdıktan sonra halka uyguladığı vergi politikaları nedeniyle 1072 tarihinde Üsküp'ün ileri gelenlerinden Gorgi Voyteh'in önderliğindeki bir başka isyanla yüzleşmiştir. Ayaklanmacılar, Makaedonya'nın tüm bölümlerine ilerlemelerine rağmen, Bizans'ın üç farklı bölgede bulunan orduları ayaklanmayı Kostur'da, Kosova Ovası'nda ve Üsküp'te yenilgiye uğratmıştır.⁴⁴

Sırların Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinden kurtuluşu, 1169'dan sonra Stefan Nemenja isimli hükümdar'ın Sırları bağımsız bir devlet altında birleştirmesiyle gerçekleşmiştir.⁴⁵ Ortaçağ Sırp Devleti'nin sınırları, 1346 yılında "Sırların ve Greklerin Çarı" unvanıyla taçlandırılan Stephan Duşan döneminde

⁴¹ Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D.G. Hogarth, *a.g.e.*, s. 39.

⁴² http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_del%201_WEB.pdf (Erişim Tarihi:21-09-2020)

⁴³ Birsal Küçüksipahioğlu, *Balkan Tarihi (250-1453)*, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul (t.y.), s. 170.

⁴⁴ http://www.e-ucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_del%201_WEB.pdf (Erişim Tarihi:21-09-2020)

⁴⁵ Altuğ Günel, "Sırbistan Cumhuriyeti", *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 123.

Arnavutluk, Karadağ, Bosna Hersek'in doğu kesimi, Teselya, Epir ve Makedonya'yı kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁴⁶ Stefan Duşan'ın ölümünden sonra tahta oğlu Stefan Uroş geçmiştir, fakat hem devlet içindeki asilikler hem de devletin dışarıdan uğradığı zorluklar, merkezi otoriteyi zayıflatarak Sırbistan'ın parçalanmasına neden olmuştur.⁴⁷

Osmanlı'nın Balkanlar'a ilerlediği sırada Bizans ve diğer Hristiyan devletler olmak üzere tüm Avrupa vebanın yıkıcı etkisiyle güçsüzleşmiştir. 1347 yılında Karadeniz limanlarından, İstanbul'a ve daha sonra Akdeniz'e kadar yayılan Kara ölüm-veba ve yaşanan yüz yıl savaşları ile Fransa ve İngiltere güç kaybına uğramıştır. 1338 yılında Orhan Gazi Küçük Asya'daki İznik'i kuşatmıştır. Osmanlı'nın Balkanlar'daki ilerleyişi, 1453 yılında İstanbul'u işgal edene kadar sürmüştür.⁴⁸

Bizans'ın içinde bulunduğu güç durum ve iç mücadelelerinin sürdüğü bu dönemde parlak çağını yaşayan Sırp'ların Makedonya'yı işgale başlaması üzerine, Sırp kralı Stefan Duşan'ın Bizans topraklarında gözü olduğunu anlayan Orhan Gazi kendi menfaatlerine uygun tarafı seçmiştir. Taht mücadelesindeki Kantakuzen'i desteklemiş ve Sırp işgaline uğramak üzere olan Selanik'in kurtarılmasını sağlamıştır.⁴⁹ 1345'ten itibaren Osmanlılar, Bizans'ın iç mücadelesinde yanında olmuştur ve buna karşılık hem ileride gerçekleştirecekleri Rumeli fetihleri için tecrübe kazanmış hem de Rumeli yakasına yerleşerek stratejik bölgeyi elde etmişlerdir.⁵⁰

Osmanlı'nın 1365 yılında Meriç Ovası'nı ele geçirmesiyle Trakya'dan Balkanlar'a ilerleyişi de hız kazanmıştır. 1371 yılından sonraki kuşatmalar boyunca sırasıyla 1385'te Sofya ve Niş'e girilmiştir. Sırp ve Bulgar Devletleri Osmanlı'yı

⁴⁶ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 23-24.

⁴⁷ Barbara Jelavich, *18. Ve 19. Yüzyıllar. ...*, s. 20.

⁴⁸ L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, Rinehart & Company, New York 1958, s.39-40.

⁴⁹ https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/makedonyadaki_osmanli_evraki.pdf, (Erişim tarihi: 21-09-2020)

⁵⁰ Kuter Çelen, *Balkanlar'da Osmanlı'nın Acı Yılları*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2014, s.19.

tanılarak vergi vermeye başlamışlardır.⁵¹ 1380 yılında İştîp, 1382’de Manastır, ardından Pirlepe ele geçirilmiştir. Manastır, bir ara elden çıkmış olmasına rağmen, 1385’te Ohri ile beraber yeniden topraklara katılmıştır. Osmanlıların Rumeli topraklarındaki varlıklarının nihai olarak belirlenmesi, 1389 yılındaki Kosova Savaşı ile elde edilen zaferle kesinleşmiştir. Makedonya’nın en önemli limanı olan Selanik’in fethi ise Yıldırım Bayezid tarafından 1394 yılında gerçekleşmiştir.⁵² Osmanlı’nın Avrupa’ya yakın olan Trakya gibi önemli bölgeleri ele geçirerek Balkanlar’daki başarısını arttırmasıyla Bizans’ın Batıya ve Avrupa’ya olan bölgedeki üstünlüğü ve kontrolleri de zayıflamıştır.

Makedonya’da Türk varlığının veya başka bir ifadeyle Türklüğün 1618 yıllık tarihi vardır. Bu zengin kültürün üç önemli dönemden geçtiğini söylemek mümkündür. Birincisi, Osmanlı öncesi Makedonya Türklüğü (378-1370), ikincisi, Osmanlı Dönemi Makedonya Türklüğü (1371-1912), Üçüncüsü, Osmanlı Sonrası Makedonya Türklüğü olan 1912 sonrasıdır.⁵³ Makedonya, 1913 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde olduğu dönemde Selanik, Manastır ve Kosova olmak üzere üç vilayetten oluşmuştur.⁵⁴

Osmanlı Devleti’nin İstanbul fethini planlandığı dönemde Bizans’ın Rum Ortodoks halkı ile Latin Katolik kiliseleri arasında birleştirilmeleri gündeme gelerek aralarında anlaşmazlıklar gerçekleşmiştir. Öyle ki çekişme sürecinde Katoliklere karşı geniş nüfuzu olan Amiral Lukas Notaras’sun “Kostantiniyye’de Kardinal şapkası görmekten ise Türk sarığı görmeyi tercih ederim.” cümlesi iki taraf için uzlaşmanın uzak olduğuna işaret etmiştir.⁵⁵

Osmanlı Devleti’ndeki millet sistemi, devletin içerisinde bulunan farklı dine mensup halkların kendi dini başkanları liderliğinde otonom “ulusal” cemaat

⁵¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300–1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003, s. 16-17.

⁵² <https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/makedonyadaki-osmanli-evraki.pdf> (Erişim tarihi: 21-09-2020)

⁵³ Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.5.

⁵⁴ Ramazan Özey, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, 3.baskı, Pegem Akedemi Yayınevi, Ankara 2018, s.57.

⁵⁵ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I. Cilt, 5. Baskı, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 262.

(millet) olarak teşkilatlandırılarak Osmanlı'nın toplumsal-politik hukukuna uygun şekilde toplumsal düzeni sağlaması anlayışı ile meydana gelmiştir.⁵⁶ Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu millet sistemi, Balkanlar'da hükümdarlığı süresince, çeşitli etnik kökenden ve kültürel farklılıklara sahip insanlara 18. yüzyılda meydana gelen Fransız İhtilalinin yaratmış olduğu milliyetçilik uyanışına kadar aynı devlet çatısı altında hoşgörü ile ikame edebilmelerini sağlamıştır.

Ortodoksların dini varlığı yok edilmemiş, hatta aksine Osmanlı sayesinde eski hasımları Venedikliler ve Ceneviz etkilerinden sıyrılmış olmaları nedeniyle, Ortodoks tüccarlar işlerini ilerletip geniş bir ticaret filosu kurma imkanı bulmuşlardır. Diğer yandan İstanbul'un Fener semtinde oturdukları için Fenerliler olarak bilinen Rumların hem Osmanlı yönetiminin üst kademelerinde hem de Patrikhane'nin dindışı işlerinde hizmet vermiş olması da Osmanlı Hükümeti'nin hoşgörüsünü yansıtmıştır. Örneğin 17. yüzyılın ortalarında Girit'in fethinde ve Karlofça Atlaşması'nın (1699) imzalanmasında tercümanlık göreviyle Aleksandros Mavrogordatos, Reis-ül –küttab Rami Mehmed Efendi'nin yanında bulunarak faydalı hizmetlerde bulunmuştur.⁵⁷

Patriklik din hizmetlerinde ve eğitim sisteminde yetkileri bulunan Rumlar, Osmanlı'da diğer Gayrimüslim halklara oranla öncelikli olarak avantaja sahip olmuşlardır. Bu durum, Yunanların Makedonya'daki halkı Helenleştirme girişimleriyle kendini göstermiştir. Nitekim köylü halk anadillerine egemenken, eğitilmiş sınıf yaygın şekilde Yunanca konuşmaya başlamıştır.⁵⁸ Bu durum, Makedonya'daki “Bulgar Devrimci Merkez Komitesi” çatısında bağımsızlık hareketlerinin başlamasına ve 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı'nın açılmasına; dolayısı ile “Makedonya Sorunu” olarak, aslında Osmanlı “millet” sistemi çerçevesinde dini bir çatışmaya dönüşmüştür.⁵⁹

⁵⁶ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, Çev. İhsan Catay, 1.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 45.

⁵⁷ Mark Mazower, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev. Ayşe Ozil, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s.95-96.

⁵⁸ Hugh Poulton, *a.g.e.*, s. 37-38.

⁵⁹ Fikret Adanır, *a.g.e.*, s. 45.

1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşının ardından 21 Temmuz 1774 tarihinde Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır.⁶⁰ Böylece Ruslar Karadeniz'e geniş bir pencereyle açılmış olmakla beraber, ticari imtiyazlar da elde etmiştir. Ruslar, Osmanlı topraklarındaki Hristiyanların koruyuculuğunu simgeleyen Ortodoks kilisesi yapımı için ise antlaşma metninin dışında kaldığından dolayı ayrıca izin almıştır.⁶¹ Bir anlamda bu antlaşma Balkan Hristiyan halkları için büyük bir değişikliğin başlangıcı olmuştur. Bu süreçten sonra meydana gelen 1789 tarihli Fransız İhtilali'nin etkisiyle Balkan halklarının milliyetçilik akımlarından etkilenip çıkardıkları isyanlar ön plana çıkmıştır.

Fransız İhtilali Osmanlı'nın, Avrupa'ya yakınlığı nedeniyle Balkanlar'da hızla etkisini göstererek; Sırp, Hırvat, Bulgar, Arnavut, Rum ve Karadağlı halkları arasında Ortodoks veya Katolik olmanın dışında, aynı zamanda millet oldukları ve her milletin bağımsız bir devlet olarak özgürce yaşaması gerektiği konusunda uyanışı ve beraberinde hak arayışına başlamaları için cesaretlendirmiştir. Rusya'nın Balkanlar'daki sadece Ortodoksların değil tüm Slav halkının üzerindeki koruyuculuğunun devreye girmesiyle Osmanlı'da isyan hareketliliği başlamıştır.⁶²

Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'da adım adım parçalayan azınlık isyanları, 1804 yılındaki Sırp ayaklanmaları ile başlamıştır. Rusya'nın desteğini de alan Sırp, ilk olarak 1833 yılında özerklik elde etmiştir. Sırbistan üzerinde Avusturya ve Rusya'nın nüfus mücadeleleri ve Kara Yorgi ile Obrenoviç aileleri arasındaki taht rekabetleri gibi gelişmelerin ardından ise 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile mutlak bir bağımsızlık kazanmışlardır.⁶³

Milli uyanışın etkisiyle ayaklanan diğer Gayrimüslim halk da Rumlar olmuştur. Rus Çarı'nın yaveri Aleksander İpsilanti'nin önderliğindeki Filiki Eteryacı Cemiyeti'nin planladığı ve Rusların desteklediği Eflâk ve Buğdan'daki başarısız

⁶⁰ Tolga Uslubaş ve Sezgin Dağ, *İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi*, Karma Kitaplar, İstanbul 2007, s. 214-215.

⁶¹ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi 14.-20.Yüzyıl*, çeviren. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 206.

⁶² Kuter Çelen, *a.g.e.*, s.55.

⁶³ Sabri Can Sannav, "Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan", *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Ankara 2017, s. 312.

ayaklanma girişiminden sonra, Rumlar ikinci ayaklanma yerini Mora Yarımadası olarak belirlemiştir.⁶⁴ 25 Mart 1821 tarihinde başlayan isyan, Rönesans ve Hümanizm hareketleri sonucunda Avrupa’da meydana gelen Helen sempatisinden dolayı daha önce gerçekleşmiş olan Sırp isyanlarından daha fazla yankı uyandırmıştır. Öyle ki Rusya, İngiltere ve Fransa arasında Yunanlıları destekleyen ve Yunan devletinin kurulmasını öngören Londra Anlaşması imzalanmıştır, fakat anlaşmanın Osmanlı tarafından reddedilmesi üzerine bu üç ülke, 20 Ekim 1827’de Babıali’nin Navarin’deki donanmasını yakmıştır. Dahası 26 Nisan 1827’de Rusya Osmanlı’ya savaş açmış ve Osmanlı’nın mağlup olması üzerine 14 Eylül 1829’de imzalan Edirne Anlaşması ile Yunanistan’ın bağımsızlığı, Osmanlı tarafından mecburen kabul edilmiştir.⁶⁵ Yunan milletinin bu başarısı, Osmanlı tarafından Yunanlara idarede verilen imtiyazlardan ve kilise dilinin de Yunanca olmasından sıkışıp kalan Bulgarları da gitgide milli uyanışa tetiklemiştir.

1860 yılı sonunda 2000 kadar Bulgar’ın İstanbul’da eylemde bulunup Ermeni Katolik Patrik’i Hason Efendi ve İstanbul’daki Papalık temsilcisine müracaat etmeleri üzerine Şark- Katolikleri arasında kabul görece, özerk bir Katolik Bulgar Kilisesi’nin tanınmasında başarılı olmuşlardır. Katolik Bulgar Kilisesi, kısmi bir ilgi görmüş ve takip eden ilk on sene içinde Babıali, Ortodoks Bağımsız Bulgar Eksarhisi’ni tanımıştır.⁶⁶ Osmanlı Devleti’nin 1870 tarihindeki fermanı açıklamasından sonra Makedonya’daki dengeleri altüst eden ve günümüze kadar devam eden değişikliklerin başlangıcı yaşanmıştır. Söz konusu fermanın 11. Maddesine dayanılarak, Üsküp ve Ohrid konusunda yapılan referandum, Bulgar Ekzarhlığının yararına sonuçlanmış ve böylelikle bölgedeki Bulgar Psikoposların göreve başlamaları Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. Bu gelişme Makedonya’daki Ortodoks nüfusun Bulgar kimliği, Bulgar din adamlarının tahmin ettikleri gibi doğrulanmıştır.⁶⁷

⁶⁴ Serap Toprak, “19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 68, 2015, s. 2847.

⁶⁵ Aşkın Koyuncu, “Yunanistan’da Bağımsız Devlet”, *Balkanlar El Kitabı*, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s.483-484-485.

⁶⁶ İlber Ortaylı, *Batılılaşma yolunda*, 2.Baskı, İnkilap Kitapevi, İstanbul 2016, s.269-270.

⁶⁷ Nazif Mandacı, “Makedonya”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. s.236-237.

Osmanlı döneminde Makedonya’da Gayrimüslim halkların ulusal kiliseleri özgürce faaliyet gösterip cemaatler ve okullar kurabilmiştir. Dahası 1870’den sonra, kendi milliyetçi dürtülerinin ve propagandalarının araçları olarak hizmet edebilmişlerdir. Ancak, Makedonlar kendi kiliselerini kuramamış ve bu nedenle ulusal isimleri altında herhangi bir dini ve eğitim faaliyeti düzenleyip yönetememişlerdir.⁶⁸

Osmanlı Devleti’nin başından beri toplumda karşılıklı kabul unsuruna dayalı kurmuş olduğu dinsel ve etnik hoşgörü düzeni, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ‘nda Bulgarların da Rusları takiben Balkanlar’da yaşattığı haydut eylemleri ile derinden sarsılmıştır.⁶⁹ Bu savaşın sonunda Türkler büyük güç kaybına uğramış ve 1878 Mart ayında Ignatıyev, Osmanlılar ile Ayestefanos Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu anlaşma sonucunda Tuna’dan Ege’ye, Karadeniz’den Arnavutluk’a uzanan bölge ile Makedonya’nın büyük bir kısmının da dahil olduğu ve Osmanlı’nın sembolik hükümdarlığı altındaki Bulgaristan Prenslığı kurulmuştur. Osmanlı’ya sadece İstanbul, Edirne, Halkidice bölgesi ve Selanik şehri kalmıştır. Bu şekilde Bulgaristan, dokuz yüz elli yıl önce Çar Simeon’un sahip olduğu boyutları kazanmıştır.⁷⁰

19. yüzyılda temelinde din ile desteklenmiş milliyetçilik ve bağımsızlık hareketleri, Rusya gibi Büyük Güçlerin de katkısıyla hızlanmıştır. Ayrıca ardından gelen savaşların da Makedonya üzerinden hak iddia eden halklar arasındaki rekabetçi milletçiliğin pençesinde kalan Osmanlı’nın Balkanlar’da geri dönüş noktasına getirilmesini ve bölgeden uzaklaştırılmasını kolaylaştırdığı görülmektedir.

Avusturya ve İngiltere açısından değerlendirildiğinde ise bu antlaşmanın sonucunda Bulgaristan, Rus silahlı gücüne dayalı kurulmuş olacaktı ve yeni Bulgar Devleti bir Rus uydusu haline gelip, Rusya’nın Balkanlar’a egemen olma arzusunu maskeleyecekti. Bu durumda Rusların dilediği zaman İstanbul’a saldırmaları kolaylaşmış olacaktı. Dolayısıyla Avrupa güç dengesini bozabilen Boğazlar rejimini

⁶⁸ Andrew Rossos, *a.g.e.*, .s. 73.

⁶⁹ Yahya Kemal Taştan, “Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri”, *Balkanlar El Kitabı*, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 429.

⁷⁰ Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D.G. Hogarth, *a.g.e.*, s. 53.

değiştiren sonuçların da kaçınılmaz olabileceği düşünülmüştür.⁷¹ Ayastefanos Antlaşması'nın uyandırdığı tüm bu olumsuz yankılardan sonra Büyük Güçler, Balkanlar'daki krizi hafifletmek ve gelecekte kendilerinin de siyasi çıkarlarını dengelemek için antlaşma metnini tekrar düşünmüşlerdir.

Rus İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki emellerini sınırlamak ve Osmanlı Avrupa'sındaki kaotik koşullara; özellikle Avusturya-Macaristan ve İngiltere adına çözüm getirmek gayesi ile Büyük Güçler, Otto Von Bismarck'ın ev sahipliğini yaptığı konferansta toplanmışlardır.⁷² 1878 Temmuz ayında gerçekleşen Berlin Kongresi'nde Ayestefanos Antlaşması'nın geçerliliğine son verilerek Balkan devletlerinin sınırları yeniden çizilmiştir.⁷³

Bulgaristan, Sofya bölgesiyle Balkan Dağları'nın kuzeyini kapsayacak şekilde sınırları daraltılan ve vergi bağı ile yükümlü özerk eyalet haline gelmiştir. Balkan ve Rodop Dağları arasındaki Doğu Rumeli ise Osmanlı tarafından atanan Hristiyan bir vali ile yönetilmesi şartıyla yarı özerk hale gelerek ve büyük devletlerin himayesine alınmıştır. Osmanlı ise Makedonya ve Trakya'yı geri almıştır.⁷⁴ Kongrenin sonuçları, Büyük Bulgaristan hayalindeki Bulgaristan'ı Makedonya'dan aldığı paydan memnun etmediği gibi Osmanlı'nın Balkanlar'da varlığını bir süre daha sürdürmesi açısından da geçici bir etki yaratmıştır.

Selanik, Manastır (Bitola) ve Kosova (Üsküp) olmak üzere üç vilayetten oluşan Osmanlı yönetimindeki Makedonya üzerine 19. yüzyıl sonunda Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan gibi Balkan devletlerinin yanı sıra bölgede güç odağı olma yarışına giren Avrupa devletleri arasında egemenlik ve paylaşım mücadelesi gerçekleşmiştir. O dönem gelişen bu kriz "Makedonya Sorunu" olarak adlandırılmıştır.⁷⁵

⁷¹ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923-Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, Çev. İdil Eser, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001. s.214.

⁷² Richall C. Hall, *The Balkan Wars 1912-1913 Prelude to the First World War*, Routledge, Londra and Newyork 2000, s. 2.

⁷³ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s.29.

⁷⁴ Barbara Jelavich, *18. Ve 19. Yüzyıllar*, s.390.

⁷⁵ Meltem Begüm Saatçi, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Makedonya Sorunu", *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, (ed.) Murat Hatipoğlu, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s. 45-46.

Berlin Antlaşması'ndan sonra Bulgarlarda evrimci ve devrimci olmak üzere iki ayrı milliyetçi akım ön plana çıkmıştır. Doğu Rumeli'nin birleşmesinin sadece silahlı ayaklanmalarla mümkün olabileceğine inanan devrimciler, kültürel odaklı fakat politik amaçla kurdukları derneklerle teşkilatlanmışlardır. Makedonski Glas (Makedonya'nın Sesi) adlı yayın organının da açılmasıyla birlikte Bulgarlar, hem bu dergi hem de yurtdışındaki tanınmış kişilere gönderdikleri telgraflar ve düzenledikleri yürüyüşler ile Doğu Rumeli ile birleşmeleri için Avrupa'nın dikkatini çekmeyi amaçlamışlardır. Bulgar Kilisesi tarafından temsil edilen evrimciler ise Makedonya'daki kilise ve okullarına daha fazla bağımsızlık elde etmek istemişlerdir.⁷⁶ 1885 Ağustos ayı sonundaki Bulgar Gizli Merkezi Komitesi (BGMK) tarafından alınan karardan sonra, Plovdiv'deki çetelerin destekleriyle askeri darbe gerçekleşmiştir. Bulgarlar, 6 Eylül 1885'te vali Gavril Krûstevich'i de görevden alarak Doğu Rumeli'nin Bulgaristan Prensiği ile birleştiğini ilan etmişlerdir.⁷⁷

Bunun üzerine 5 Kasım 1885'te sorunun çözümüne ilişkin konferans toplanmıştır. Konferans gerçekleştiği sırada, Balkan devletlerinde çekişmeler başlamıştır. Bulgaristan'ın büyüyen toprak bütünlüğü Yunanistan'ı Osmanlı Devleti'nden toprak talep etmesi için hırslandırmıştır. Birleşim ile Bulgaristan sınırlarının Makedonya'ya kadar genişletmiş olması en çok Sırbistan'ı rahatsız etmiştir. Çünkü böylece Bulgaristan'ın Makedonya'yı ele geçirmesi kolaylaşmıştır.⁷⁸ Bunun üzerine Sırbistan'ın Makedonya konusuna tepkisi gecikmemiş ve müttefiki Avusturya-Macaristan'ın da desteğini alarak aynı yıl Bulgaristan'a savaş açmıştır.⁷⁹ 18 Kasım'da Sofya'nın 20 mil batısındaki Slivnitsa'daki savaşın mağlubu Sırbistan olmuş ve Bükreş Antlaşması'nı imzalayarak durumu kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır.⁸⁰

Yunanlar 1894'te Atina'da temelleri atılan, Yunan hükümeti, ordunun subayları, zengin ve sözü geçen vatandaşlarca desteklenen "Ethniki Hetairia"

⁷⁶ Fikret Adanır, *a.g.e.*, s. 108-109-110.

⁷⁷ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 90.

⁷⁸ Fahir Armaoğlu, *19.yy Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s.552.

⁷⁹ Richall C. Hall, *The Balkan...*, s. 3-4.

⁸⁰ Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D.G. Hogarth, *a.g.e.*, s.59.; Kuter Çelen, *a.g.e.*, s.76.

adındaki derneği kurarak Makedonya'daki milliyetçilik hareketlerine karşı kendi gizli örgütünü oluşturmuşlardır.⁸¹

Bulgarların Makedonya'daki etkili milliyetçilik hareketi, 1893 yılında Makedonya halkını Türklere karşı ayaklandırmak için kurulan ve kısa adı VMRO olarak bilinen İç Makedonya Devrimci Örgütü ile başlamıştır. Sloganı “Makedonlar için Makedonya” olan örgüt, Makedonya'nın bölünmesine karşı çıkmıştır. 1895 yılına gelindiğinde Eksarhanenin ve Bulgar diplomasisinin olumlu geri dönüşümlerinin etkisiyle Sofya'da kurulan (MVK) Makedonya Yüksek Komitesi ise VMRO'nun aksine Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhakını amaç edinmiştir.⁸²

Sırp lar da “Büyük Sırbistan” idealleri için Makedonya'daki rekabette yerini almış ve diğer kuzey Makedonya piskoposluk bölgelerine Sırp öğretmenler aracılığı ile içlerine sızmak için Yunan ve Rus konsolosluklarının yardımlarını almışlardır.⁸³ Sırbistan Makedonya üzerindeki uğraşlarını komuta etmek üzere 1886'da Sveti Sava Derneği'ni kurmuştur. Propagandalarında Makedonyalı Slavların kendilerini “Bulgar” olarak tanıtmalarının yanlış olduğunu, çünkü Bulgarların bile Slav olmadıklarını ileri sürerek, Makedonya'yı sadece Sırp ların kurtarabileceğini savunmuşlardır.⁸⁴ Bulgaristan'ının toprak birleşiminden sonra bölgenin tamamen Bulgar etkisinde kalmasını engellemek üzere Balkan halklarının kurdukları derneklerle harekete geçmeleri, aidiyetlerinin zedelenmesine karşı duydukları tedirginliğin bir göstergesi olarak oraya çıkmıştır.

1897 Nisan ayı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatoru Francis Joseph ve Dışişleri Bakanı Goluchowski St. Petersburg'a ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeleri takiben, 1897 Mayıs ayında hem Balkanlar'da durumun bozulmayacağı hem de başka ülkelerin durumu da değiştirmeye yönelik etkilerini bertaraf edecek; dolayısıyla kendilerinin de çıkarlarını olumlu yönde karşılayacak bir anlaşma

⁸¹ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 101.

⁸² Branimir M. Jankovic, *The Balkans in International Relations*, Çev. M. Ve B. Milosavljević, Macmillan Yayınevi, Londra 1988, s. 99.; Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 101.

⁸³ Denis Vovchenko, *Containing Balkan Nationalism: Imperial Russia and Ottoman Christians, 1856-1914*, Oxford University Press, New York 2016, s. 246.

⁸⁴ Fikret Adanır, *a.g.e.*, s. 114-115.

imzalamışlardır.⁸⁵ Bu anlaşma çerçevesinde Rusya, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ve Novi Pazarı egemenliği altına almasına rıza göstermiştir. Ayrıca, Arnavutluk'un bağımsız bir devlet olmasına, Makedonya'nın da komşuları tarafından eşit şekilde paylaşılmasına ve İngiltere'nin Karadenize geçme olasılığına karşı Rusya'nın emniyeti için Boğazlar'ın da kapalı tutulmasına karar verilmiştir.⁸⁶

1897 yılında yaşanan Türk- Yunan savaşında Yunanistan güç kaybetmesine rağmen sonrasında Rus Çar II. Nikola'nın II. Abdülhamid'e baskılarında direktmesi sayesinde Osmanlı savaşı durdurmuştur. Böylelikle Rusya'nın desteğini bulan Yunanistan'ın sınırları kendi lehine belirlenmiştir.⁸⁷ Osmanlı Devleti, 1899 Ocak ayında toprak bütünlüğüne yönelik başka bir tehdit ile karşılaşmıştır. Makedonya Komitesi'nin de baskısı ile Bulgar hükümeti, valisi Selanik halkı tarafından seçilecek özerk bir Makedonya için diplomatik nota ile Osmanlı Devleti'ne teklif sunmuştur. Fakat bu isteklerin kabul görmemesi üzerine Makedonya'da komitacılık faaliyetleri daha da artmıştır.⁸⁸ 1902 yılının ilkbahar ve yaz aylarında ayaklanmaların giderek şiddetlenmesiyle bölgede huzur azalmıştır. Öyle ki Müslüman Arnavutlar Büyük Güçlere özerklik istemleri için dilekçe yazmaya başlamıştır. Komitacılar ise Avrupa'nın dikkatini çekerek kendi yararlarına olacak Büyük Güç müdehalesini beklemişlerdir. Bu nedenle Makedonya Yüksek Komitesi, 23 Eylül 1902'de Cuma-ı Bala'da bulunan Zelesnika köyünde Cuma-ı Bala isyanını başlatmıştır. VMRO'nun onayı olmamasından dolayı isyana katılım az olmuştur. Yaklaşık 200 kişinin sınır dışına kaçtığı, 37 kişinin yaşamını kaybettiği ve 15 köyün de maddi zararlar yaşadığı isyan, Kasım ayı ortasında Osmanlı birliklerince bastırılmıştır.⁸⁹

II. Abdülhamid, Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimat çerçevesinde 1.12.1902'de Hüseyin Hilmi Paşa'yı Vilayet-i Selase (Selanik, Manastır, Kosova) Müfettiş-i Umumisi olarak atamıştır. Fakat Paşa'nın bölgede ekonomik, adli ve eğitim konusundaki reformlarına rağmen, bölge kontrolü için tatminkâr bir sonuç

⁸⁵ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 273-274.

⁸⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 586-587.

⁸⁷ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 146.

⁸⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 587.

⁸⁹ Fikret Adanır, *a.g.e.*, s. 161-162-163-164.

elde edilememiştir.⁹⁰ Bu sonucu takiben, İngiltere tarafından 1902 yılı Aralık ayında yeni reform programı teklif edilmiştir. Reformun içeriğinde Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri ile jandarma örgütüne özerkliğin verilmesi yer alırken, Makedonya'ya Hıristiyan bir Genel Vali atanması, bunun yanı sıra devletlerin konsoloslarından oluşan bir kontrol komisyonunun kurulması önerilmiştir.⁹¹ Bu uygulama Makedonya'daki koşulların iyileştirmesinin tersine, Bulgarların süren tatminsizliği nedeniyle VMRO'nun gündemindeki genel ayaklanma için harekete geçmesine neden olmuştur. Manastır şehrinde başlayan 2 Ağustos 1903 tarihli İinden Ayaklanması, yapılan ayaklanmaların en kanlısı ve Makedonya'nın bağımsızlığı için atılan adımların en büyüğü olarak ön plana çıkmıştır.⁹² Büyük Güçler huzur getirmesi için yeni reform oluştururken, istedikleri sonucu alamayan örgütler de daha geniş haklar elde etmek için kendine yeni isyan rotaları çizmiştir. Dolayısıyla dıştan gelen öneriler, Makedonya sorununu kısır döngüye dönüştürmüştür.

9 Ekim 1903'te Avusturya-Macaristan ve Rusya, Makedonya Sorunu'na çözüm getirebilecek bir program düzenlemek üzere Müsterg'e temsilciler yollamıştır.⁹³ Şubat ayında Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletler, sunulan programı genel olarak olumlu değerlendirmişlerdir. Keza Özerk bir Makedonya olmasını öngören İngiltere de Rusya ile tartışmaktan çekindiği için mecburen rıza göstermiştir. Bununla birlikte programın yetersiz olması halinde, yeni düzenleme önerisini sunma hakkını da kendinde saklı tutmuştur.⁹⁴ Müsterg Programı'na göre Makedonya'ya Müslüman müfettiş ve beraberinde onu denetleyecek iki sivil ajan görevlendirilecekti. Asayiş için gerekli olan askeri ve adli reformlar yapılacak ve ayrıca siyasal af çıkarılacaktı. Ayrıca emniyetin sağlanmasını takiben vilayet sınırları, idari yönetimleri için etnik dağılıma göre yeniden belirlenecekti. Bu son madde, ilerleyen yıllarda Makedonya'daki Hristiyan halkın ayrılıkçı eylemlerinin

⁹⁰ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 79

⁹¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 587-588.

⁹² A. Gül Tokay, "Makedonya Sorunu'na Tarihsel Bir Bakış: 1878-1908", Çeviren: Hale Yılmaz, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemal Saybaşı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 30-31.

⁹³ William M.Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Olarak Balkanlar*, Çeviren: Sibel Özbudun, 2.Baskı, Nesnel Yayınlar, İstanbul 2008, s. 111.

⁹⁴ Fikret Adanır, *a.g.e.*, s. 170.

çoğalmasına; Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın daha fazla alanı elde etme fikrinin peşine düşmesine sebep olmuştur.⁹⁵

Makedonya Sorunu yaşanırken Büyük Güçlerin de çıkarları Osmanlı Devleti'nde kesişmiştir. Fransa ve İngiltere Osmanlı'nın Makedonya toprak bütünlüğünün dışında tüm Osmanlı idaresinde finansal reform sağlanmasına da odaklanmışlardır. İtalya'nın dikkati, stratejik nedenlerle Arnavutluk üzerinde yoğunlaşmıştır. Avusturya-Macaristan ise Sırbistan ve Karadağ ekseninde yoğunlaşarak doğuda olası Germen ilerlemesine karşı bariyer durumundaki bu iki ülke için Selanik yollarını kontrolünde tutmak istemiştir.⁹⁶ Almanlar Osmanlı'nın sempatisini kazanıp, 1908 yılında Osmanlı Devleti'nin Uzak Doğu'daki çıkarlarının koruyuculuğunu Fransa'nın yetkisinden alınıp kendisine bırakılmasını başarmıştır. Bunun yanı sıra, Küçük Asya demiryolu ağı konusunda imtiyaz elde ederek İngiltere'nin stratejik gücünü sınırlandırmıştır.⁹⁷ Rusya'nın ise hem 1905'te Japonya ile olan savaştan başarısız çıkışı hem de 1909'daki Avusturya'ya karşı olan diplomatik başarısızlığı, yönünü Balkanlar'a çevirmesine neden olurken; İstanbul ve Boğazlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Rusya Panslavizm politikası yüzünden Balkan devletlerinin ittifakını desteklediğini hissettirmeye çalışmıştır. Balkan devletleri ise Rusya'nın bölgede aktif şekilde rol alması konusunda aralarında fikir çatışması yaşasa da konu Makedonya'nın aralarında paylaşılmasına geldiğinde anlaşma yoluna gitmişlerdir.⁹⁸

Büyük Güçlerin önerdiği son reformlarla hali hazırda zayıflayan Osmanlı Devleti'nin giderek kontrolünü de Batılı devletlere bırakması ve Makedonya'da bitmeyen terör faaliyetleri, Osmanlı ordusundaki subayları da yıldırarak 1908 yılında örgütlendikleri İttihat ve Terakki önderliğinde II. Abdülhamid'in yönetimine karşı isyan çıkamalarına neden olmuştur.⁹⁹ 10 Haziran 1908 tarihinde İngiliz ve Rus hükümdarlarının Makedonya hakkında reformların konuşulacağı reval görüşmesi gündeme gelmiştir. Mart ayında ise İngiltere Dışişleri Bakanı Makedonya için

⁹⁵ A. Gül Tokay, *a.g.m*, s. 31.; Denis Vovchenko, *a.g.e.* s. 261.

⁹⁶ Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, D.G. Hogarth, *a.g.e.*, s. 69-70.

⁹⁷ William M. Sloane, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁹⁸ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 83-84.

⁹⁹ Mark Mazower, *a.g.e.*, s. 147.

özerklik önermiştir. Bu gelişmelerden dolayı, görüşmenin sonucunda Osmanlı'nın parçalanmasını hızlandırabilecek reformlardan endişelenen devrimci subaylar, harekete geçme kararı almıştır.¹⁰⁰

12 Haziran 1908 tarihinde Binbaşı Enver Bey, bu reval görüşmeler sonrasında ihtilali başlatmak için Selanik'ten ayrılarak dağa çıkmıştır. 15 Haziran günü Manastır'dan kıdemli Yüzbaşı Niyazi Bey ve beraberindeki 150 kişi de destek olmak onun yanında yer almıştır. Bu ayaklanma haberlerini duyan II. Abdül Hamid, isyanın kontrol altına alınması amacıyla Arnavut Şemsi Paşa'yı yetkilendirmiştir.¹⁰¹ İsyancılar sırasında Şemsi Paşa, emrindeki subaylar tarafından öldürülmüş ve Osmanlı Avrupası'nın geride kalan topraklarında etkin olan isyancılar, Temmuz ayının 21'nde 1876 Anayasası'nın yeniden yürürlüğe girmesi için diretmişlerdir. Aksi olması durumunda İstanbul'a doğru ayaklanacaklarını da belirtmişlerdir.¹⁰² Gelişmeleri değerlendiren Abdülhamit, ihtilal girişimlerinin tüm imparatorluğu etkisi altına alacağından çekinerek 24 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştır.¹⁰³

17 Aralık 1908 tarihinde açılan meclis, 147'si Türk, 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 26'sı Rum, 14'ü Ermeni, 4'ü Musevi ve 10'u Slav olmak üzere toplam 288 milletvekilinden oluşuyordu. Osmanlı Mebusan Meclisi'ndeki bu durum bile devletin parçalanmaya uzak olmadığına işaret etmiştir. Çünkü her azınlığın milletvekili, mensup olduğu milletlerin çıkarlarını ön planda tutup onları korumayı ilke edinmiştir.¹⁰⁴

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Jön Türklerin meşrutiyetle sağladığı oy verme hakkının 1878 yılında Osmanlı'nın bir parçası olan Bosna-Hersek'te de yayılacağından endişe duymuştur.¹⁰⁵ Avusturya-Macaristan, Osmanlı'nın anayasa ile uyum sağladığı zorlu süreçten faydalanarak 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'i

¹⁰⁰ L. S. Stavrianos *a.g.e.*, s. 526

¹⁰¹ Kuter Çelen, *a.g.e.*, s. 134.

¹⁰² Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 285.

¹⁰³ Kuter Çelen, *a.g.e.*, s. 134.

¹⁰⁴ Mithat Atabay, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Kurtuluş Savaşı, Devrimler ve Atatürkçülük)*, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, s. 23.

¹⁰⁵ Mark Mazower, *a.g.e.*, s. 148.

kendi sınırları içine kattığını ilan etmiştir.¹⁰⁶ Meşrutiyet sevincine gölge düşüren ikinci hamle ise 5 Ekim tarihinde Bulgaristan Prensi Ferdinand'ın II. Abdülhamid'e telgraf çekerek Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını ilan etmesiyle yaşanmıştır.¹⁰⁷ Bu olayı takiben, Girit'in Yunanistan'la birleşmesi gündeme gelmiştir. 18 Ağustos tarihinde Girit'lilerin ayaklanmaları, birleşmeyi olumlu karşılamayan Büyük Güçlerin gönderdiği askerler tarafından bastırılmıştır.¹⁰⁸ 1909 yılında ise Osmanlı'ya karşı Balkan milletleri tarafından yapılan tüm ayaklanmalarda Babıali'nin destekçisi olan Arnavutlar da isyan çıkarmıştır.¹⁰⁹ Osmanlı bu isyan karşısında Eğitim, Arnavutça, askere alma ve vergilendirme hususunda ılımlı bir politika izlerken 4 vilayetin birleştirilmesi konusuna olumlu yanıt vermemiştir. 1911 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile İtalya arasında savaş çıkması ve 1912 yılında Jön Türklerin Meclisi dağıtıp yeni seçime gitmesi farklı fırsatlar yaratmıştır. Osmanlı'nın bölgedeki etkin kontrolünü kaybettiği bu dönemde Arnavutlar, 4 vilayetin birleşmesi hususundaki özerklik isteklerinde diretmiştir. Arnavut isyancıların Ağustos'ta Üsküp'e el koymasıyla Osmanlı, Eylül ayında kısmen taleplerini karşılayıp isyanı bastırmıştır. Fakat Arnavutlar, Babıali'yle son anlaşma sağlayamadan başlayan Balkan Savaşları ile ulusal topraklarının Balkan devletleri arasında bölünmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.¹¹⁰ Makedonya bölgesi meşrutiyetle kısa bir süre huzura kavuşsa da yeni anayasayla birlikte sorun farklı bir boyuta sürüklenmiştir. Osmanlı Devleti'ninin bölge topraklarını paylaşmak isteyen birbirine düşman ayrılıkçı halkların ittifakçı dostlara dönüştüğü Balkan Savaşları yaşanmıştır.

İttifakın ilk adımını atan Bulgaristan ve Sırbistan, Makedonya paylaşımını içeren 3 Mart 1912 tarihinde yaptıkları anlaşmaya göre Rodop Dağları'nın doğusunda kalan toprakları ve Struma Nehri'nin Bulgaristan'a; Şar Dağları'nın batı ve kuzeyinde kalan toprakları da Sırbistan'a verilmesini kararlaştırmışlardır. Bununla birlikte tartışmalı bölgede aralarında sorun çıkarsa çözümünü Rus çarının

¹⁰⁶ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁰⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 617.

¹⁰⁸ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 81

¹⁰⁹ Kuter Çelen, *a.g.e.*, s. 143.

¹¹⁰ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi:20. Yüzyıl*, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, 2. Baskı, Küre Yayınları, Cilt II, İstanbul 2009, s. 93.

arabuluculuk etmesi şartına bağlamışlardır.¹¹¹ Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki anlaşma 29 Mayıs 1912 tarihinde Sofya’da yapılmıştır.¹¹² Karadağ’ın Balkan ittifakına dahil olması ise diğerlerinden farklı olarak sözlü anlaşma yoluyla ve İşkodra ile Antivari limanı vaatleri üzerine gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Mayıs 1912’de Yunanistan-Karadağ ve Ağustos 1912 tarihinde de Bulgaristan-Karadağ anlaşmaları sağlanmıştır.¹¹³ 8 Ekim 1912 tarihinde Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesiyle Birinci Balkan Savaşı başlamıştır.¹¹⁴ 18 Ekim’de Bulgaristan ve Yunanistan, 20 Ekim’de ise Sırbistan Osmanlı’ya savaş açmıştır.¹¹⁵ Savaşta Osmanlı’nın Askeri birlikleri Doğu ve Batı olmak üzere iki cepheye ayrılmıştır. Doğu cephesi Bulgar ordusuna, Batı cephesi ise Sırp ordusuna karşı taarruzda bulunmuştur.¹¹⁶

Bulgarlar, siyasi açıdan Makedonya ve Selanik’te yoğunlaşmasına rağmen, savaşın askeri haritası onları savaşta en zorlu bölgesi olan Edirne ve İstanbul’daki doğu cephesine karşı çatışmak zorunda bırakmıştır. Yunanlar ve Sırlar ise bu sırada Makedonya bölgesindeki toprakları işgal etmekle meşgul olmuşlardır. Bulgarlar, 22 Ekim’de önce Kırklareli, sonra da Lüleburgaz’da galip gelerek İstanbul’a yakın olan Çatalca’ya kadar ilerlemişlerdir.¹¹⁷

Yunanlı birlikler, 8 Kasım tarihinde Yunanistan Makedonyası bölgesindeki Selanik’e konuşlanmışlardır. Burada Bulgarların gözü olmasına rağmen, Yunanlılar onlardan önce atağa geçip Selanik’i işgal etmişlerdir.¹¹⁸ Yunan ordusu ayrıca Bozcaada, Limni, Samo traki ve Taşoz adalarını da ele geçirmiştir. Bu adaların ele geçirilmesiyle, Makedonya ile İstanbul’un deniz bağlantısı kesilmiş olup; Osmanlı’nın merkez birliklerinden Makedonya’daki kuvvetlerine yardım ulaştırmasının da önüne set çekilmiştir. Öte taraftan, İşkodra Karadağlılar tarafından

¹¹¹ Elisabeth Barker, “The origin of the Macedonian dispute”, *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999, s. 11.

¹¹² William M.Sloane, *a.g.e.*, s. 144.

¹¹³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 661.

¹¹⁴ Misha Glenny, *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers:1804–1999*, Anansi Press, Toronto 2012, s. 229.

¹¹⁵ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 46.

¹¹⁶ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 86.

¹¹⁷ L. S. Stavrianos, *a.g.e.*, s. 536.

¹¹⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 669.

kuşatılmıştır.¹¹⁹ 28 Kasım 1912’ de Avlonya Meclisi’nde toplanan Arnavutluk, İsmail Kemal Bey başkanlığında kurdukları geçici hükümet ile bağımsızlıklarını ilan etmiştir.¹²⁰

Şubat ayında Büyükelçi Tevfik Paşa barışa gidilmesi için arabuluculuk yapması konusunda İngiliz Dışişleri Bakanlığı ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve barış durumu diğer büyük güçlerin de değerlendirilmesi için önerilerine sunulmuştur. Fakat bu görüşmeler sonuçlanmadan 6 Mart günü Yunanlılar Yanya’yı ele geçirirken, bunu takip eden yirmi gün sonra da Osmanlı’nın Başkenti Edirne de Bulgarlar tarafından ele geçirilmiştir.¹²¹

Birinci Balkan Savaşı’nı bitirmeye yönelik yapılan anlaşma 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra’da imzalanmıştır. Yapılan anlaşma ile Selanik, Güney Makedonya ve Girit’i Yunanistan’a, orta ve kuzey Makedonya’yı Sırbistan’a, Kavala, Dedeağaç ve tüm Trakya’yı Bulgaristan’a bırakılarak Osmanlı toprakları Balkan devletleri tarafından paylaşılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nin Avrupa sınırı Midye-Enez hattı olmuştur.¹²² 1913 yılında ise savaşa katılmayan fakat Osmanlı topraklarından pay almak isteyen Romanya, Bulgaristan’ın Silistre Kalesi’ni kendine verilmesini talep etmiştir. Daha sonra istediği bu payı yetersiz bulmuştur.¹²³

Londra Anlaşması’ndan sonra Makedonya’daki yeni toprak paylaşımı, savaşın başından beri Selanik’i isteyen Bulgaristan için sorun yaratmıştır. Çünkü Bulgaristan, Manastır’ı da alıp Makedonya’dan büyük bir toprak elde etmeyi amaçlamıştır. Ancak Yunanistan, Kavala ile Selanik’i almasını savaştaki kendi başarısına bağlamıştır. Sırp’lar ise Makedonya’da kendisine pay edilecek toprakların kararlaştırıldığı 13 Mart 1912 tarihli Sırp-Bulgar Anlaşması’na dayanarak, söz konusu bu vaatlerin yerine getirilmesini istemiştir. Romanya ise savaştaki izlediği tarafsızlık politikasından kendine pay çıkarıp topraklarını büyütmeyi amaçlamıştır.¹²⁴ Balkan devletlerinin Osmanlı’ya açtığı Birinci Balkan Savaşı’ndan doğan paylaşım

¹¹⁹ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 87

¹²⁰ Richall C. Hall, *The Balkan...*, s. 72.

¹²¹ Kuter Çelen, *a.g.e.*, s. 338.

¹²² Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 47.

¹²³ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 308.

¹²⁴ William M.Sloane, *a.g.e.*, s. 129.

anlaşmazlıkları, yeni Makedonya Sorunu çıkmazında birbirleriyle karşı cephelerde taaruz ettikleri İkinci Balkan Savaşı'nı çıkarmalarıyla sonuçlanmıştır.

Sırp ve Yunanlar Bulgaristan'a karşı birlikte açacakları savaş için 1 Haziran 1913'te karşılıklı ittifak anlaşması yapmışlardır.¹²⁵ Bu anlaşma kapsamında her iki devlet, üçüncü bir ülkenin tarafından saldırıya uğraması halinde birbirine 150.000 kişilik askeri güç desteği sağlama sözü vermiştir. Bununla birlikte iki devlet Bulgaristan ile yapılan savaştan başarı elde etmeleri halinde çizilecek sınırları da belirleme konusunda anlaşmışlardır.¹²⁶ 30 Haziran gecesi Bulgaristan'ın askeri birlikleri, Sırp ordularına karşı saldırıya geçmesiyle Makedonya'da II. Balkan Savaşı yaşanmaya başlamıştır.¹²⁷

22 Temmuz 1913'te Osmanlı donanması Bulgaristan'ın işgal ettiği Edirne'yi geri almıştır. Bulgaristan, Balkan devletleri ve Osmanlı ile barış elde etmek için Romanya Kralı'nın aracılığına başvurmuştur.¹²⁸ Nitekim Bulgaristan, İkinci Balkan Savaşı'nın mağlubu olarak 31 Temmuz'da ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır.¹²⁹ 10 Ağustos 1913 tarihinde ise Bükreş Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Bulgaristan'ın Dobruca ve Silistre bölgeleri Romanya'ya verilmiştir.¹³⁰ Yunanistan Girit adası, Taşoz Adası, Epir, Selanik, Doyran, Drama ve Kavala şehirlerini alarak Makedonya'nın büyük bir bölümünü topraklarına katmıştır. Sırbistan'ın payına Manastır, İstip, Üsküp, Priştine kısımları düşmüştür.¹³¹

Birinci Dünya Savaşı ortaya çıktığında Balkan devletleri cephede beraber olma fikrinin aksine, kendi milli çıkarlarına ulaşmak için en yüksek ihtimali taşıyan tarafa yönelmiştir. Balkanlar açısından Birinci Dünya Savaşı Balkan Savaşları'nın devamı gibi görülmüştür.¹³²

¹²⁵ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 90.

¹²⁶ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 309.

¹²⁷ Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitranı, D.G. Hogarth, *a.g.e.*, s. 76-77.

¹²⁸ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 48.

¹²⁹ Barbara Jelavich, *20. Yüzyıl...*, s. 104.

¹³⁰ Kuter Çelen, *a.g.e.*, s. 356.

¹³¹ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 48.

¹³² L. S. Stavrianos, *a.g.e.*, s. 542-543.

Bosna Hersek'in ilhak edilmesinin ardından Avusturya-Macaristan ile ilişkileri gergin olan Sırbistan'ın 1914'te Avusturya-Macaristan veliahtı Ferdinand'a Saraybosna'da yaptığı suikast saldırısı, Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkacağına işaret etmiştir.¹³³

Bulgaristan, İkinci Balkan Savaşı'nın devamı olarak görmüş olduğu I. Dünya Savaşı gidişatında dikkatini İttifak Güçlerinin (Avusturya-Macaristan ve Almanya) etki alanına çevirmiş ve Makedonya'dan karlı çıkan Sırbistan'a olan hırsı nedeniyle Eylül 1915'te İttifak Devletleri'ne katılmıştır.¹³⁴

Avusturya 23 Temmuz tarihinde Sırbistan'a ultiatom vererek Güney Slavları'na yönelik Sırbistan'ın işgalci gayelerinden vazgeçmesini hükmetmiştir. Fakat Belgrad'ın uzlaşmacı cevabının Avusturya hükümeti tarafından reddedilmesi üzerine Avusturya 28 Temmuz'da Sırbistan'a savaş açmıştır.¹³⁵ Avusturya'nın bu hamlesinin ardından sırasıyla Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya, 4 Ağustos'ta da Belçika'ya savaş açmıştır.¹³⁶ Alman ordularının Belçika'ya girmesinden sonra İngiltere de 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş açmıştır. Bu olayı Avusturya-Macaristan'ın 6 Ağustos'ta Rusya'ya savaş ilan etmesi izlemiştir. Asya'da yayılcı emelleri olan Japonya da fırsattan istifade edip 23 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmiştir.¹³⁷ Savaşın başlamasından sonra ittifak konusunda karara varan Osmanlı İmparatorluğu da 2 Ağustos 1914'te Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması imzamıştır. Bunun üzerine Babıali'nin iki Alman savaş gemisini satın almak suretiyle korumaya almasının ardından Ekim ayında İttifak Devletleri'nin tarafında savaşa katılımı gerçekleşmiştir.¹³⁸ İtalya, savaş başlarında sergilediği tarafsız tutumdan vazgeçerek 20 Mayıs 1915 tarihinde siyasi çıkarlarına uygun bir seçimle İtilaf Devletleri'ne katılarak savaşa dahil olmuştur.

¹³³ Nikola Achkov, *Makedoniya v Nashata İstoriya*, Rabotilnitsa za Knijnina Vasil Stanilov, Sofya 2003, 136-137.

¹³⁴ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 127.

¹³⁵ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 319.

¹³⁶ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 93.

¹³⁷ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 53.

¹³⁸ Jay Winter, Geoffrey Parker ve Mary R. Habeck, *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Çeviren: Tansel Demirel, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 36.; Barbara Jelavich, *20. Yüzyıl...*, s. 104.

Akabinde Amerika ve Japonya'nın da katılımıyla İtilaf Devletleri'nin sayısı onikiye çıkmıştır.¹³⁹

Bulgar Kralı Ferdinand II. Balkan Savaşı'ndaki başarısızlığın telafisini Biricinci Dünya Savaşı'nda aramak istemiştir. Fakat ittifak seçiminde Avusturya ve Almanya'yı tercih etmesi, bir kez daha Makedonya konusunda başarısız olmasına ve orduyu uzun süren savaşa yöneltmesine sebep olmuştur. 15 Eylül'de Fransız ve İngiliz birliklerinin Makedonya'daki cephe üzerine saldırmasından sonra Bulgar askerleri ayaklanarak Sofya'ya çekilmişlerdir. 29 Eylül'de Ferdinand ateşkes talep etmiştir. Nitekim (1913-1918) tarihlerindeki iki felaketin sorumlusu olarak görülmesinin ardından tahtı oğlu Boris'e bırakmıştır.¹⁴⁰

29 Eylül 1918'de Bulgaristan'ın ateşkesini takiben Osmanlı Devleti de 30 Ekim 1918'te Mondros Mütarekesi gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Ardından 3 Kasım'da Avusturya-Macaristan'ın, 11 Kasım'da da Almanya'nın teslim olmasıyla 4 yıl süren ve milyonlarca can ve mal kaybına sebep olan I. Dünya Savaşı son bulmuştur.¹⁴¹ Sırbistan ve Avusturya-Macaristan savaşıyla başlayan kıvılcım, birçok ülkeyi de siyasi çıkar bahaneleriyle peşinden sürükleyerek küresel savaş haline getirmiştir. Makedonya üzerine olan toprak kazanım rekabetleri nedeniyle I. Dünya Savaşı'nda Balkan devlerinin çıkarları, tekerrürle Balkan Savaşları'na da konu olan Makedonya'da kesişmiştir.

¹³⁹ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 53

¹⁴⁰ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 180.

¹⁴¹ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 70.

I. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE MAKEDONYA

1. Yugoslavya'nın Kurulması

Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya'dan gelen ilk saldırıların ardından, Sırbistan hükümeti 7 Aralık 1914'te bir bildiri yayınlarak savaştaki hedeflerinin tüm Sırp, Hırvat ve Sloven halklarının kurtuluşu ve birleşmesi yönünde olduğunu duyurmuştur.¹⁴² Ayrıca Avusturya-Macaristan'da bulunan Güney Slavları da henüz savaş sonuçlanmamışken yeni bir konum hazırlığına girişmişlerdir. Bu amaçla, 1915 yılı Mayıs ayında Roma'da Yugoslav akımının savunucularından Hırvat lider Ante Trumbiç ve Frano Supilo "Yugoslav Komitesi" kurulmasına ilişkin adım atmışlar ve daha sonra komiteyi Londra'ya taşımışlardır.¹⁴³ Komite, genel olarak müttefik ülkelerdeki kamuoyunu Avusturya-Macaristan topraklarında bulunan Yugoslav halklarının sorunları hakkında bilgilendirmeyi amaçlamıştır.¹⁴⁴

1917 yılında Sırp hükümeti ve Yugoslav Komitesi temsilcileri bir araya gelerek Komite adına Hırvat Ante Turmbich, Sırp hükümeti adına ise Nikola Pasic tarafından 20 Temmuz 'da imzalanan Korfu Bildirgesini yayınlamışlardır. Bildirge ile Sırp Karadjordjeviç Hanedanlığı altında Güney Slavları veya Yugoslavlar adıyla da bilinen Sırp, Hırvat ve Sloven Devleti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Yugoslavya'nın demokratik ve parlamenter bir monarşi yönetim biçimine sahip olacağı kararlaştırılırken, bu yeni devletin merkezi veya federal bir devlet yapısında olup olmayacağından ise bahsedilmemiştir.¹⁴⁵

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çökerken, 1918 yılı Ekim ayında Sloven, Hırvat ve Sırlardan oluşan siyasi liderler Zagreb'de Ulusal Konsey'lerini kurmuşlardır.¹⁴⁶ Ulusal Konsey'in delegeleri, birleşmenin lehine olan bildiriye ve talepleri açıklamak üzere Naip Prens Alexander ile görüşme gerçekleştirmiştir.

¹⁴² Branimir M. Jankovic, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁴³ Georges Castellan, *a.g.e.*, s. 414.

¹⁴⁴ Branimir M. Jankovic, *a.g.e.*, s. 140.

¹⁴⁵ Marie-Janine Calic, *A History of Yugoslavia*, Çev. Dona Geyer, Purdue University Press, Indiana 2019, s. 64.

¹⁴⁶ Barbara Jelavich, *20. Yüzyıl*, s. 132.

Görüşmenin ardından 1 Aralık 1918 tarihinde Aleksander bu talepleri kabul ederek Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'nın (SHS) kurulduğunu ilan etmiştir.¹⁴⁷ Yeni kurulan devlet, 10 Eylül 1919 tarihinde Birinci Dünya Savaşı bitmeden dağılan Avusturya ile yapılan Saint Germain Barış Anlaşması'dan sonra tanınmıştır.¹⁴⁸ 27 Kasım 1919'te Bulgaristan ile yapılan Neuily Anlaşması'nın maddelerine göre stratejik öneme sahip olan Karasu, Tsaribrod ve Bosiligrad bölgeleri Bulgaristan'dan alınıp Yugoslavya'ya verilmiştir.¹⁴⁹ Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda üçe bölünerek paylaşılan Makedonya'dan Yugoslavya 26,776 km² ve Yunanistan 34,600 km² gibi büyük bir payı alırken, rakiplerine oranla büyük toprak kaybına uğrayan Bulgaristan ise sadece 6,798 km² pay alabilmiştir.¹⁵⁰

Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı döneminde amaçları birbirinden farklı üç siyasi akım ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi Pasiç'in liderliğindeki merkeziyetçi Sırp Radikaller, Büyük Sırbistan'ı kurmayı amaç edinmişlerdir. İkinci grup olan Sırp Demokratlar, radikallere nazaran daha ılımlı bir politika izlemişlerdir. Üçüncü siyasi grup olan Radik liderliğindeki Hırvat Çiftçi Partisi ise federasyon fikrini savunmakla beraber, koşulların uygun olması halinde bağımsız bir Hırvatistan'ın kurulmasını istemişlerdir.¹⁵¹

Yeni kurulan SHS Krallığı'nın ilk parlamento seçimine 22 parti veya gruptan adaylar başvuru gerçekleştirmiştir. Devletin tamamında oy kullanma hakkına sahip olanların sadece yüzde 65'i sandık başına gitmiş ve olabilecek tüm baskı uygulamalarına rağmen, bunlardan sadece yarısından biraz fazlası 'Demokratlar' ve 'Radikaller' için oy vermiştir. 419 sandalyeden, Demokrat Parti 92, Radikaller 91, Komünistler 59 (bir sandalye daha sonra ellerinden alınıyor) ve Hırvat Cumhuriyetçi Köylüler 50 sandalye kazanırken Çiftçiler (Köylüler Birliği) 39 sandalye, Slovenya Halk Partisi 27 ve Yugoslav Müslüman Organizasyonu 24 sandalye kazanmıştır.¹⁵²

¹⁴⁷ Alex N. Dragnich, *The First Yugoslavia*, Hoover Institution Press, California 1983, s. 10-11.

¹⁴⁸ Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 90.

¹⁴⁹ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 363.

¹⁵⁰ Elisabeth Barker, *a.g.m.*, s. 13.

¹⁵¹ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 169.

¹⁵² Nada Boskovska, *Yugoslavia and Macedonia Before Tito: Between Repression and Integration*, I. B. Tauris Publishers, Londra 2017, s. 32-33.

SHS Krallığı'nın Kurucu Meclisinin ilk toplantısında kralı destekleyen merkezîyetçi Sırp lar ve parlamentonun bağımsızlığı hususunu savunan anti-merkezîyetçi Hırvatlar arasında fikir zıtlığı sonucunda tartışmalar meydana gelmiştir. Yugoslav Müslüman Organizasyonu ve Slovenler, tarafların arasında üçüncü bir güç olarak arabuluculuğu sağlamışlardır.¹⁵³

Devletin ilk anayasası olan Vidovdan Anayasası, adını aldığı Aziz Vitus gününe atfen 28 Haziran 1921 tarihinde ilan edilmiştir. Sırpçılığın savunucusu olan Nikola Paşiç'in Başbakan olduğu mecliste oylamaya sunulan Anayasa, Sırp olmayan partilerin çoğunun katılımı olmadan ve iradelerine karşı 419 oydan 223'ünün üstün gelmesiyle kabul edilmiştir. Stefan Radiç'in Hırvat Köylü Partisi, milliyetçi Hırvat milletvekilleri ve Makedonya'da önemli oy çoğunluğu elde ettiği halde katılmayan Yugoslavya Komünist Partisi (YKP) durumu etmiştir.¹⁵⁴

Seçim zamanında Karadağ'daki oyların %38'ini, Makedonya, Kosova, Sancak'ta %27'sini, Sırbistan ve Dalmaçya'da ise %16'sını alarak YKP'nin başarı elde etmesi, Kral Aleksander'in merkezîyetçi rejiminden duyulan memnuniyetsizliğin sandıkta oyla ifade edilmesiydi. Ortaya çıkan bu tablonun ardından Kurucu Meclis, halkı kışkırtan basın ve gösteri benzeri Komünist faaliyetlerini engelleyecek yasal tasarısını hükümete sunarak önlem almaya çalışmıştır.¹⁵⁵

YKP bu kısıtlamaların ardından Yugoslavya'da süregelen çetecilik ve siyasi suikast faaliyetleri çizgisinden ilerleyip "Kızıl Adalet" adındaki bir grup illegal mücadeleye yönelmiştir. Nitekim 1921 yılı Haziran ayında, İçişleri Bakanının Kızıl Adalet tarafından suikaste uğraması üzerine, hükümetin bu gerekçeyle çıkarttığı "Kamu Güvenliğini ve Düzenini Koruma Yasası" kapsamında YKP kapatılarak milletvekillerinin dokunulmazlığı kaldırılmış ve YKP üyeleri tutuklanmıştır.

¹⁵³ Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Palme Yayınları, Ankara 2005, s. 49.

¹⁵⁴ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 133-134.

¹⁵⁵ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 51.

Yasadışı ilan edilen YKP, bu gelişmeler sonrasında varlığını yeraltında sürdürme yoluna girmiştir.¹⁵⁶

Krallığın kurulmasından itibaren on yıl boyunca Sırp lar başkanlık yapmıştır. Bunun yanı sıra Savaş ve Donanma Bakanlıkları'nda da Sırp lar egemen olmuştur. Bu çelişkili demokrasi dönemi boyunca Yugoslavya içinde özerk bir Hırvatistan'ı amaçlayan Hırvat Köylü Partisinin lideri Stefan Radiç, merkezîyetçi hükümete karşı muhalefette bulunmuş ve partinin milletvekilleri de 1924 yılına kadar Skupština hükümetini boykot etmeye devam etmişlerdir.¹⁵⁷

Sırp egemenliğini kurumsallaştıran Anayasa ile birlikte ilerleyen dönemlerde, devletin kurucu halkları olan Hırvatlar, Slovenler ve kurucu halk sayılmayan Karadağlılar, Makedonlar, (Boşnak, Arnavut ve Türk) Müslümanlar üzerinde de baskıcı ve eşitsiz tutumlar hakim olmuştur. Karadağlılar zaten Sırp olarak nitelendirilirken, Makedonya ise “Güney Sırbistan” olarak görülmüştür.¹⁵⁸ Sırp Hırvat Krallığı içinde yaşanan bu gelişmelere göre kuruluş gayesindeki Güney Slavları'nı bir araya getirme düşüncesinden uzaklaşıldığı ve demokrasinin baskıların gölgesinde kaldığı anlaşılmaktadır.

SHS Krallığı döneminde Makedonya Slavlarının ulusal kimliği Güney Sırbistan nitelendirilmesi altında ezilmiştir. Bulgar Kilisesi'nin bertaraf edilmesi, Bulgar okullarının kapatılarak Bulgarca olan yayınların yasaklanması, Makedonya'da bulunan bazı Slav aydın kesimin Bulgaristan'a gitmesi veya gönderilmesi gibi durumların yaşanmasıyla zoraki olarak kültürel ve dilsel asimilasyon girişimlerinin temelleri atılmıştır.¹⁵⁹

1924 yılında Hırvat davası için yurt dışından destek bulmak amacıyla Moskova'ya ziyarette bulunan Radiç “Köylü Enternasyonal” üyesi olmuştur. Bunun üzerine 1925 yılında partisi yasaklanmış ve arşivine de el konulmuştur. Gerekçeye ek

¹⁵⁶ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 47.

¹⁵⁷ Georges Castellan, *a.g.e.*, s. 428.

¹⁵⁸ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁵⁹ Feroz A.K. Yasamee, “Balkanlarda Milliyet: Makedonya Örneği”, Çeviren. Hale Yılmaz, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemal Saybaşı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 80.

olarak Makedon Devrim Komitesi ile temasta bulunması gösterilmiştir. Radiç ve 5 parti lideri tutuklanmıştır. Radiç'in tutukluluğu devam ederken yeğeni Anayasayı tanıyarak uzlaşmaya ve aynı zamanda Hırvat Cumhuriyetçi Köylü Partisi'nin adından "Cumhuriyetçi" sıfatını çıkarmaya karar vermiştir. Hırvat Köylü Partisi ve Sırp Radikaller arasında hükümetin kurulmasına ilişkin müzakereler gerçekleştirilmiştir. Olumlu geçen görüşmelerin ardından Sırp-Hırvat koalisyonu ile kurulan hükümette Radiç ve HKP dört bakanlık elde etmiştir.¹⁶⁰

20 Haziran 1928 tarihinde Karadağlı bir milletvekili tarafından mecliste Hırvat üyeler ve Stjepan Radiç'e yapılan silahlı saldırıda Radiç ve iki milletvekili öldürülmüştür.¹⁶¹ Bu gelişme ile SHS Krallığı'nda ayrılıkçı istekler ve özellikle Hırvatlar arasında bağımsızlık için örgütlenmeler, doruk noktasına ulaşmıştır. SHS Krallığı'nda yaşanan bu huzursuzlukların ardından Kral Aleksander, 6 Ocak 1929 tarihinde parlamentoyu dağıtmıştır.¹⁶² Kral Aleksander, diktatörlüğe dönüştürdüğü yeni hükümetinde Başbakanlık görevine muhafız alayının sert generali Peter Zhivkovich'i getirmiştir. Ekim 1929 tarihinde ülke Yugoslavya Krallığı adını almıştır. Ülkeyi yeniden teşkilatlandıran Kral Aleksander, ülkesinde bulunan azınlıkların bir arada yaşamalarının sadece krala olan bağlılıklarıyla mümkün olacağı; siyasal imtiyazlardan uzak bir yol benimsemiştir. Kral, Yugoslavya'nın tek bir çatı altında toplanmasını ve birliğini öngören bu politikasından dolayı dine ve etnik kökenlere hizmet eden tüm siyasi partileri bertaraf etmiştir.¹⁶³

Kral diktatörlüğünün baskın olduğu bu dönemde Hırvat politikacı Ante Paveliç, Ocak 1929 tarihinde ülkeden ayrılarak Mussolini'nin yardımıyla merkezi İtalya'da olan Ustaşa hareketlerinin örgütlenmesini sağlamıştır. Bu şekilde gerek devrim gerekse şiddet yoluyla bağımsız bir Hırvatistan'ın kurulması amaçlanmıştır. Örgüt, Makedonya'daki Sırp hakimiyetini yıkmak için hareket eden VMRO ile fikir birliği içinde olduğundan aralarında işbirliği de gerçekleşmiştir.¹⁶⁴ 9 Ekim 1934

¹⁶⁰ Nada Boskovska, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹⁶¹ Georges Castellan, *a.g.e.*, s. 428.

¹⁶² İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁶³ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 170.

¹⁶⁴ Barbara Jelavich, *20.Yüzyıl...*, s. 213.

tarhinde Fransa’da resmi bir ziyareti sırasında Kral Aleksander, VMRO ve Ustaşa örgütüyle bağlantısı olan bir terörist tarafından katledilmiştir.¹⁶⁵

Yaklaşan İkinci Dünya Savaşı, Almanya’nın Çekoslavakya’ya kadar ilerlemesi ve Mussolini tarafından desteklenen Hırvat milliyetçiliğinin artış gösterdiği dönemde Yugoslavya’da olası dağılmayı önlemek için çözüm olarak “Savska” ve Bosna’nın da bir kısmını içeren “Primorska” Hırvat banovinlerinin Dubrovnik ile birleştirilmesi ortaya atılmıştır. Aslında bu şekilde ülkenin Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya olarak üç parçaya bölünmesi amaçlanmıştır. Kral’ın bu anayasal yapıyı reddi üzerine Hırvatların kendi parlamentosu olacağı Hırvat banovini oluşturulması yönünde karara varılmış ve uluslararası konumu da göz önünde bulundurarak; yaklaşan savaşa Yugoslavya’nın karışmasından çekinen taraflar, uzlaşma yoluna gitmişlerdir.¹⁶⁶

1939 yılı Ağustos ayında Yugoslavya Başbakanı Dragisa Cvetkovic ve HKP lideri Vladko Macek arasında bir antlaşma gerçekleşmiştir. Antlaşmaya göre Hırvatistan, Slavonya, Dalmaçya ve Bosna-Hersek’in Hırvat çoğunluğuna sahip kısımlarını da kapsayan otonom bir Hırvatistan Banovina’sı kurulmuştur. Bununla birlikte antlaşma çoğu iç idari konularda özerklik sağlarken dış politika, savunma ve vergilendirme gibi konular ise Belgrad idaresinin yetkisine bırakılmıştır.¹⁶⁷

1930’larda Yugoslavya gündemindeki ekonomik ve ulusal sorunlar, Komünist Parti’nin taraftar toplamasına ve toplumsal düzeyde güçlenmesine sebep olmuştur. 1937 yılında partinin genel sekreterliğine İkinci Yugoslavya’nın da tek lideri olacak olan Josip Broz Tito seçilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Gregory C. Ference, “Alexander I, King of Yugoslavia (1888–1934)”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 12.

¹⁶⁶ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 56-57.

¹⁶⁷ Mark Biondich, “The Historical Legacy: The Evolution of Interwar Yugoslav Politics, 1918–1941”, *State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia’s Disintegration*, Editör: Lenard J. Cohen and Jasna Dragovic-Soso, Purdue University Press, West Lafayette 2007, s. 62.

¹⁶⁸ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 41.

Almanya, 1941 yılında Yugoslavya'ya İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver Güçler olarak Alman ve İtalyanların yanında yer alması için çok diretmıştır.¹⁶⁹ Kasım 1940'ta Romanya ve 1940'ta Bulgaristan'ın Mihver güçlere katılmasıyla Yugoslavya'nın etrafı sarılmış ve baskı iki katına çıkmıştır. 25 Mart'ta Yugoslavya için de sürenin dolmasıyla Cvetkovic-Maçek Hükümeti Almanya ile Üçlü Pakt'ı imzalama kararı almıştır. Fakat bu olayın ardından ordu, hükümeti devirerek II Peter'i Kral ilan etmiştir.¹⁷⁰ Bu gelişmeler üzerine Mihver güçler, Nisan 1941'de Yugoslavya'yı işgal ederek aralarında paylaşma yoluna gitmiştir ve Kral ülkeden kaçmak zorunda bırakılmıştır.¹⁷¹

Almanya işgali, Hırvatlar tarafından fırsata çevrilmiş ve Mihver güçlerin kukla devleti halini alacak Bağımsız Hırvatistan Devleti'ni kurmuşlardır. Devletin yönetimine Hırvat aşırı milliyetçi Ustaşa partisi getirilmiştir.¹⁷²

Yugoslavya'nın Bağımsız Hırvat Devleti dışındaki toprakları, Mihver ve onun Müttefik güçleri tarafından işgale uğramıştır. Bulgaristan, Makedonya'nın büyük bir kısmını işgal etmiştir. İtalya Dalmaçya ile Slovenya'nın güney bölümünü işgal etmiştir. Ayrıca İtalya, işgali altındaki Arnavutluk Devleti'nin sınırlarını, Kosova ve Güney Karadağ dahil olmak üzere genişletmiştir. Sırbistan'da General Milan Nediç başkanlığında Alman yanlısı bir yönetim kurulmuştur.¹⁷³

Kurulduğu dönemde tek partili sisteme geçen Hırvat Ustaşa Devleti, Kiril alfabesini yasaklamakla birlikte, Sırlar ve Yahudiler üzerinde baskı uygulamıştır. Hırvatistan'ın Hırvatlar tarafından yönetilmesini hedefleyen Ustaşa döneminde özellikle Sırlar ve Yahudiler olmak üzere yüz binlerce kişi hapsedilmiş veya katledilmiştir. Jasenovac kampı bu dönemde gündeme gelmiştir. Katolik Kilisesi'nin bile sessiz kaldığı, şiddet politikalarının giderek arttığı ve Balkanlar'da Nazi işgalinin

¹⁶⁹ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 170.

¹⁷⁰ Charles Sudetic, "Historical Setting", *Yugoslavia: A Country Study*, Editör: Glenn E. Curtis, GPO for the Library of Congress, Washington 1992, s. 36-37.

¹⁷¹ Ivo Banac, "Sırbistan'da Milliyetçilik", çeviren: Gencer Özcan, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemal Saybaşılı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997. s. 101.

¹⁷² Mark Mazower, *a.g.e.*, s. 166.

¹⁷³ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 44.

yayıldığı mevcut dönemin sonucu olarak Partizan ve Çetnik direniş hareketleri ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴

Sırbistan'da işgale karşı direnişte başı çeken ilk örgüt, Draja Mihayloviç önderliğindeki Sırp milliyetçisi Çetnikler olmuştur. Londra'da kurulan sürgün Yugoslav Kraliyet hükümetine bağlı ve bu hükümeti koruyuculuğunu yapan Batılı müttefiklerin desteklediği Çetniklerin önderi Mihayloviç sadece Almanları değil, Sırp olmayan diğer tüm halkı da ülkenin dışına atıp Yugoslavya'da Sırp'ların hakim olduğu homojen bir devlet yaratmayı amaçlamıştır. Bu milliyetçi tutum, Yugoslavya halklarını Çetniklerin örgütlediği direnişe katılımı baştan saf dışı bırakmıştır.¹⁷⁵

İşgale karşı direnen ikinci örgüt ise Tito önderliğindeki Partizanlar olmuştur. YKP idaresindeki Partizanların işgale karşı gerilla savaşı başlatması ve Hitler'in Sovyetler Birliği'ne savaş açması aynı zamana denk gelmiş olması sebebiyle işgale olan direniş, bir açıdan da SSCB'ye yönelik Alman saldırısına da tepki niteliği taşımıştır. Partizan hareketinin amblemi, eski Yugoslavya bayrağı üzerine kırmızı yıldız eklenerek tasarlanmıştır. Partizanlar, ulus üstü bir ideolojiyi benimsemiş ve dolayısıyla sadece işgalcileri ülkeden atmak değil, aynı zamanda Komünist Parti öncülüğünde kitlelerin desteğini alan bir yönetim kurmak için çabalamışlardır.¹⁷⁶

Tito, doğu Bosna'da birliklerini yeniden toparlayarak 1942 yazı boyunca tüm batı ve orta Bosna'yı ele geçirmiştir. Yerleştiği Bihaç'ta 26 Kasım 1942 tarihinde Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu ve Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi'ni (AVNOJ) oluşturmuştur. Sivil otoriteye sahip olan konseyin başkanı, 1920'deki Kurucu Meclis'in eski başkanı Drivan Ribar olmuştur.¹⁷⁷

29-30 Kasım tarihlerinde Bosna'nın merkez kasabası Jajce'de, ülkenin her yerinden 142 delegenin katılımlarıyla gerçekleşen AVNOJ'un ikinci toplantısında, yasama ve yürütme organları oluşturulmuştur. Konsey, Yugoslavya'yı eşit haklara

¹⁷⁴ Mark Mazower, *a.g.e.*, s. 166-167.

¹⁷⁵ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁷⁶ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 45-46.

¹⁷⁷ Georges Castellan, *a.g.e.*, s. 476.

sahip kurucu halklar ve cumhuriyetlerden oluşan, sosyalist federal bir devlet olarak yeniden yapılandırma kararı almıştır. Konseyde Slovenya ve Hırvatistan'ın 1918'de kaybedilen kısımlarının yeni Yugoslavya'ya geri kazandırılacağı, Kral Peter II. Karacorçeviç'in geri dönüşünün yasaklanacağı ve savaş suçlarının yargılanacağı gibi konular üzerinde durulmuştur.¹⁷⁸

1944 Mayıs ayındaki Alman saldırısından sonra Tito, İngilizler tarafından işgal edilen Vis adasına yerleşmek zorunda kalmıştır. İngilizler, iki rakip yönetim arasında bir antlaşma sağlamaya çalışmışlardır. Bu sırada hükümet başkanlığına eski Hırvat bani Ivan Subasic getirilmiştir. Çetnikler tarafında ise bölünmeler başlamış; bazıları partizanlara katılırken, bazıları ise Almanlarla işbirliği yapmıştır. Bu durum karşısında, İngilizler Çetniklerden yana olan desteklerini Tito'ya çevirmişlerdir. Nitekim İngiliz başbakanı W.Churchill, Ağustos ayında Napoli'de Tito ile görüşükten sonra Yugoslavya Krallığı'nı devreye girmesini sağlamıştır. Radyodan halka seslenen kral, Tito'nun desteklenmesi gerektiğini ve onu Yugoslavya'da savaşıyan bütün kuvvetlerin başı olarak tanıdığını duyurmuştur.¹⁷⁹

Ekim 1944'te Stalin ile Churchill görüşme gerçekleştirmiş ve Avrupa'yı etki alanlarına göre bölme konusu üzerine yoğunlaşmışlardır. İki büyük güç, Yugoslavya'daki etki alanını yarı yarıya aralarında eşit şekilde bölüşmeyi planlamıştır.¹⁸⁰ Tito ve YKP durumdan haberdar olmamıştır. Ancak Tito Kasım 1944'te bulunduğu Stalin'e İngiltere'nin Yugoslavya'ya saldırması halinde savaşta sonuna kadar karşılık vereceğini açıklamış, fakat Stalin'den bir karşılık almamıştır. SSCB'nin savaşdaki çizgisini ve bu sessizliğini değerlendiren Tito, SSCB'ne güvenmemesi gerektiğini fark etmiştir. YKP önderliği, gelecekteki adımlarını SSBC ve Batılı müttefiklere sezdirmeden atmaya karar vermiştir.¹⁸¹

Tito, Belgrad'a ilk girenlerin kendi partizan kuvvetlerinin olmasını istemiş ve sadece Macaristan'a doğru gitmeleri şartıyla Sovyet birliklerinin Yugoslavya'ya girmesine izin vereceğini belirtmiştir. General Nediç ve Mihayloviç birleşerek

¹⁷⁸ Marie-Janine Calic, *a.g.e.*, s. 140-141.

¹⁷⁹ Georges Castellan, *a.g.e.*, s. 490.

¹⁸⁰ Marie-Janine Calic, *a.g.e.*, s. 163.

¹⁸¹ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 62.

direnış göstermesine rağmen, Sovyet birliklerine daha fazla karşı koyamamıştır. Sovyet birlikleri çetnikleri kısa sürede bozguna uğratarak, hemen hemen hepsini katledecek olan partizanların eline vermişlerdir.¹⁸²

7 Mart 1945'te Federal Yugoslavya Geçici Halk Meclisi kurulmuş ve Tito geçici Başbakanlık yapmıştır.¹⁸³ Tito hükümet başkanlığının yanı sıra partiye ve silahlı kuvetlere de başkanlık etmiştir. Tito'nun hükümeti savaşın hasarlarını onarmış ve toprak reformu başlatarak Sovyet tarzı ekonomik sistem kurmuştur. Ağustos 1945'te özel şirketlere, bankalara, kiliselere, manastırlara, toprak beylerine, ait mülklere ve yanı sıra büyük ya da orta büyüklükteki arazilere toprak reformu çerçevesinde el konulmuştur. Toprağın yarısı köylülere dağıtılmış ve diğer yarısı devlete ait işletmelere verilmiştir. Geri kalan topraklar devlet kooperatif çiftliklerine dönüştürülmüş ve köylülere katılmaları için teşvik verilmiştir.¹⁸⁴

Yugoslavya İşgalden kurtuldukça, Halk cephesinin toplumsal örgütlenme hızı da artmıştır. Bu durum karşısında Subasiç ve çevresindeki burjuva kesim, muhalefet oluşturma fırsatı bulamadıkları için 11 Kasım 1945 tarihindeki seçimlere katılmamayı tercih etmişlerdir.¹⁸⁵ Sonuç olarak, 11 Kasım 1945'te gerçekleşen seçimlerde Halk Cephesi, oy çoğunluğu ile öne geçmiştir. Bu başarının ardından, 29 Kasım'da Yugoslavya'daki burjuva düzeni ve krallık yönetimi sona erdirilerek Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.¹⁸⁶

İkinci Yugoslavya, 6 temel esas üzerine kurulmuştur. Ülkede yaşayan uluslara ve halklara eşit mesafeli yaklaşıma önem veren Tito, liderliği ile bu esasların ilk sırasında yer almıştır. İkinci Yugoslavya'ya yön veren diğer esaslar ise şunlardı: Sosyalist piyasa ekonomisi, özyönetim, federalizm, bağlantısız dış politika ve 1941 Kulübü (Partizan Hareketlerinin kuruluş dönemindeki adı).¹⁸⁷ Yeni kurulan Yugoslavya Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek, Makedonya ve Karadağ

¹⁸² Georges Castellan, *aynı yer*.

¹⁸³ Mustafa Kahramanyol-Fahriye Emgil, "Tito ve Balkan Siyaseti", *Avrasya Etütleri*, Cilt No50, Sayı 2, 2016, s. 327.

¹⁸⁴ Charles Sudetic, *a.g.m*, s. 44.

¹⁸⁵ Tanil Bora, *a.g.e*, s. 63.

¹⁸⁶ Beyto Nobırdalı - Bedri Selim, *Çağdaş Bir Önder: Tito Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*, Koza Yayınları, İstanbul 1977, s. 95.

¹⁸⁷ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 53.

olmak üzere altı cumhuriyeti içermiştir. Sırbistan’da ise Voyvodina ve Kosova olmak üzere iki özerk bölge kurulmuştur.¹⁸⁸

1945 ile 1948 yılları arasında hükümet, savaş zamanındaki işbirlikçileri cezalandırmıştır. İşbirlikçi ne kadar Ustaşa, Sloven, Hırvat varsa masum veya suçlu Avusturya’da İngiliz ordularına teslim olup daha sonra ise Yugoslavya’ya iade edilmişlerdir. Bunlardan çoğu idam edilmiştir. Binlerce Çetnik ve liderleri hapse atılırken, Mihayloviç ise 1946’daki göstermelik bir duruşmanın ardından idam edilmiştir.¹⁸⁹

31 Ocak 1946’da Yugoslavya Federe Halk Cumhuriyeti’nin ilk anayasası kabul edilmiştir. Anayasa, sadece iç hukukun tanımı açısından değil, aynı zamanda yeni kurulan devlet içindeki etnik kökenlere olan yaklaşımı açısından da önem taşımıştır.¹⁹⁰ Bu Anayasaya göre, tüm cumhuriyetlerin kendi kaderini tayin hakları olduğundan Yugoslavya’da bir arada yaşama isteklerini ifade etmeleriyle eşit halklardan oluşan YFHC’nin kuruluşu gerçekleşmiştir.¹⁹¹

Komünistler doğrudan demokrasiyi savunarak yurttaşların da devlet işlerinin yönetiminde katılımlarının mümkün olacağı, ayrıcalıkların ortadan kaldırılacağı, özellikle de her türlü ulusal ve dini nefretin giderileceği düzeni oluşturmaya yönelmişlerdir.¹⁹² Anayasa ile ülkenin kalkınması için “genel ekonomik plan” çerçevesinde maden kaynakları, güç, iletişim ve dış ticaret üzerinde devlet kontrolünün kurulması için Yugoslavya’da inşa edilmekte olan devlet güdümlü ekonominin ilkeleri de belirlenmiştir.¹⁹³ Nisan 1947’de Yugoslavya’nın halk ekonomisinin gelişmesini amaçlayan 5 yıllık planın Mecliste onaylanması ile birlikte

¹⁸⁸ Kate Hudson, *Breaking the South Slav Dream: The Rise and Fall of Yugoslavia*, Pluto Press, London 2003, s. 41.

¹⁸⁹ Charles Sudetic, *a.g.m.*, s. 44.

¹⁹⁰ Noam Chomsky, *Yugoslavia: Peace, War, and Dissolution*, Editör: Davor Dzalto, PR Press, Oakland 2018, s. 7-8.

¹⁹¹ Branimir M. Jankovic, *a.g.e.*, s. 181.

¹⁹² Marie-Janine Calic, *a.g.e.*, s. 164-165.

¹⁹³ Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 41.

hem planlı ekonomiye geçiş adına hem de ülkedeki ağaların egemenliğinden ve geri kalmışlıktan kurtulmak adına güvenli adımların atılması sağlanmıştır.¹⁹⁴

Yugoslavya'nın 1946 Anayasası, Yugoslavya'daki inanç özgürlüğünün sürdürüleceği hususunda maddeleri de içermiştir, fakat Stalinist politikaların izlendiği dönemde dine karşı tavır alınmış, Katolik kiliseleri yıkılmış ve manastırlar kapatılmıştır. Ortodoks kilisesi de faaliyetlerini sınırlı şekilde ve baskı altında devam ettirmiştir. İslamiyet dini ise yöneticiler tarafından sadece özel hayatı ve sosyal hayatı düzenleyen, geri kalmış ve Asya toplumlarının dinine benzetilmiştir.¹⁹⁵

Tito'nun Yugoslavya'da kurduğu sosyalist sistem, ilk dönemlerde Stalin'in uygulamalarını takip eden bir çizgiyi benimsemiştir. Daha sonraki dönemde ise bu çizgiden uzaklaşmış ve ülkenin kentine özgü Yugoslavya modeli sosyalizm uygulamaları öne çıkmıştır. Yugoslavya'nın Alman işgalinden SSCB'nin desteği olmaksızın kendi çabaları ve bazı müttefiklerinin katkıları ile kurtuluşa kavuşmuş olması da doğal olarak Stalin-Tito ilişkisindeki kopukluğun asli sebepleri arasında olmuştur. Savaş sonrasında iki ülke arasındaki olası ilişkilerin yönü, eşitlik esasına dayalı olarak; Tito tarafından belirlenmiştir.¹⁹⁶

1948'den itibaren Sovyetler'in Kızıl Ordu tarafından kurtulan Doğu Avrupa ülkelerinde solcu hükümetler kurmaya başlaması, Sovyet egemenliğinin Batı Avrupa'da da yayılacağından endişelenen Amerika ve İngiltere üzerinde tedirginlik yaratmıştır. Bununla birlikte, Sovyetler kesin bir kararlılıkla Almanya'dan gelebilecek yeni tehditlere karşı korunmak için Doğu Avrupa üzerindeki etkisini sürdürmek ve hatta komünizmi dünya çapında yaymak istemiştir.¹⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından büyük güç rekabetleri, savaş teknolojisindeki değişiklikler, kapitalist sistemin yeniden inşası ve ulusal kurtuluş hareketleri gibi gelişmeler yeni uluslararası sistemin yapısını şekillendirmiştir. Bu faktörler, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki gerilimi arttırıp silahlanma yarışı

¹⁹⁴ Beyto Nobırdalı - Bedri Selim, *a.g.e.*, s. 101.

¹⁹⁵ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁹⁶ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁹⁷ <https://www.britannica.com/event/Cold-War> (Erişim tarihi: 28.04.2021)

yaratarak, iç ve dış siyaseti kutuplaştırmış ve dünyayı askeri ve siyasi bloklara bölmüş; dolayısıyla Soğuk Savaş tanımı ortaya çıkmıştır.¹⁹⁸

Soğuk Savaş'ın başlangıcında, Yugoslavya tartışmasız Avrupa'daki en Batı karşıtı ülke olarak tanınmıştır. Ayrıca Belgrad, Stalin tarafından Kominform'un genel merkezi olarak seçilmiştir. Fakat Yugoslavya lideri Tito aynı zamanda tüm Avrupa'daki en bağımsız fikirli liderden biriydi ve bu yüzden de kendini Moskova'nın istekleri ile çatışma içinde bulmuştur.¹⁹⁹

SSCB -Tito arasındaki kopukluğun sinyalleri, Bulgar lider Georgi Dimitrov ve Tito tarafından desteklenen Balkan federasyonu veya konfederasyonu oluşturulması fikriyle başlamıştır. Diğer taraftan, 1947'de Arnavut liderleri ülkelerinin yedinci cumhuriyeti olarak Yugoslavya'ya katılmasına karşı olumlu bakmıştır. Bununla dışında Tito, Bulgaristan'ı da sekizinci kurucu cumhuriyet olarak Yugoslav Fedarasyonu'na davet etmeyi planlamıştır. Ancak Dimitrov, Bulgaristan'ın kendi devlet kimliğini koruyacağı şartlarda konfederasyon fikrini desteklemiştir.²⁰⁰

SSCB yönetimi, Yugoslavya'nın bu girişimleri ile Doğu Avrupa'da bir güç odağı kurulmasına öncülük etmesini bir meydan okuma değilse bile bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Buna karşılık 1948'de Stalin, Yugoslavya'yı denetime almaya yönelmiştir. Şubat'ta genel olarak denetimi yoğunlaştırma amacıyla hem Balkan federasyonu fikrine set çekme hem de Tito'nun öne çıkan politik özelliğini Bulgar lideri Dimitrov'unkiyle dengeleme düşüncesiyle, Bulgaristan-Yugoslavya arasında bir "Güney Slav Birliği" kurulmasını önermiştir. Bu öneri Yugoslavya yönetimi tarafından desteklenmemiştir.²⁰¹

Yugoslavya, bir taraftan batılı güçler tarafından güdülen emperyalist amaçlarına karşı direnirken aynı zamanda ülkenin kalkınması için sağlam temeller üzerinde durması gerektiği bu hareketli dönemde, İformbüro'nun komünist partileri

¹⁹⁸ Melvyn P. Leffler-David S. Painter, *Origins of the Cold War: An International History*, Taylor & Francis e-Library, London and New York 2002, s. 12.

¹⁹⁹ James Brian McNabb, "Cold War in the Balkans, 70", *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 72.

²⁰⁰ Misha Glenny, *The Balkans...*, s. 534-535.

²⁰¹ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 67.

de YKP'ne beklenmedik şekilde saldırıya geçmiştir. Stalin kendi boyundurluğu altına alamadığı Yugoslavya üzerinde şiddetli baskılara yönelmiştir. 1948 Mart ayında, Yugoslavya yönetiminin Sovyetler Birliği' ne karşı bir politika güttüğünü ve kapitalist düzenlemelerle sosyalist bir düzen kurulmaya çalışıldığını ifade eden sloganlarla Sovyet Birliği Komünist Partisi (SBKP), Yugoslavya'yı suçlamalara maruz bırakmıştır.²⁰² Nitekim 21 Haziran 1948 tarihinde Belgrad'ta yapılan V. Kurultayda YKP, SBKP Merkez Komitesi'nin mektuplarındaki eleştirilerin ve İnförmbüro'nun vardığı kararın haksız ve dayanaksız olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca ülkedeki sosyalizmin gelişmesi için kendi öz devrimci tutumu ile mücadelesine devam edeceğini duyurmuştur.²⁰³

28 Haziran 1948 tarihinde Bükreş'te yapılan Kominform toplantısında Yugoslavya'nın örgütten ihraç edilmesi kararı alınmıştır.²⁰⁴ Haziran'da alınan Kominform kararından sonra, SBKP önderliğindeki "sosyalist blok", Yugoslavya'ya karşı iktisadi ilişkilerinde boykot uygulamalarına yönelmiştir. Yugoslavya, ithalatının %46 sı, İhracatının %5'i ile ile bağımlı olduğu pazarın dışında kalmıştır. YKP, oluşan bu ekonomik zorluk karşısında bir yandan Partizan savaşı ruhuna atıf yapan bağımsızlıkçı söylemi benimsemiş, diğer yandan da Batı ile işbirliği arayışına girerek üstesinden gelmeye çalışmıştır.²⁰⁵ Tito'nun Batıya karşı direnci 1949 yılında başlayan diyaloglar ile kırılmıştır. 1950 yılı başlarında Batıdan 500 milyon dolar ekonomik ve 1 milyar dolar da askeri yardım almaya başlamıştır.²⁰⁶

1953 yılındaki VI. Kurultay'da Halk Cephesi, "Yugoslavya Emekçi Halkı Sosyalist Birliği" adını almıştır. 13 Ocak 1953'te işçinin öz yönetim hakkını güvence altına alan yasa ile ülkedeki toplumsal ilişkilerin gelecekteki gelişmesinde işçi sınıfının yönetici rolünün onayı sağlanmıştır.²⁰⁷ 1948 yılındaki SSCB-Yugoslavya ayrılığı, sosyalist yapılanmaya yaklaşımdaki dönüşümden dolayı da YKP'nin kültürel politikalarında da etkilenme meydana gelmiştir. 1948-1949 döneminde

²⁰² Beyto Nobırdalı -Bedri Selim, *a.g.e.*, s. 106.

²⁰³ Beyto Nobırdalı -Bedri Selim, *a.g.e.*, s. 108-109.

²⁰⁴ Svetozar Rajak, *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953-1957*, Routledge, Oxfordshire 2010, s. 11.

²⁰⁵ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 69.

²⁰⁶ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 62.

²⁰⁷ Beyto Nobırdalı - Bedri Selim, *a.g.e.*, s. 114.

YKP, Marksizim ve Leninizmin prensiplerini yeniden yorumlayarak, partinin ideolojik ilkelerini değiştirmeye çabalamışlardır. Bu nedenle 1953 yılına gelindiğinde yoğunlaşmış olan siyasal ve ideolojik politikalar yavaşlaya başlarken diğer yandan kültürün şeklini ve içeriğini etkilemeye yönelik olan politikalar da giderek hafiflemiştir. 1950'den sonra Yugoslavya'nın kültür alanında, parti politikasının ve sosyalist çizgisinin dışındaki batı kültürüne yakınlık başlamıştır.²⁰⁸

Yugoslavya'nın "otantik sosyalizmi" ile Sovyet / Doğu bloğunun "gerçek sosyalizmi" arasındaki temel farklılıkları ifade eden Yugoslav tipi otantik sosyalizmin beş temel özelliği şöyle sıralanabilir:

- 1- Özyönetim sosyalizmi: malların, kârların üretimi ve dağıtımını hakkında işçi sendikaları aracılığıyla ve sadece işçilerin karar vermekle sorumlu olduğu sistem (Adem-i Merkeziyetçilik);
- 2- Uluslararası sistemdeki "Bağılantısızlık Politikası"
- 3- Çok partili (komünist) sistemi
- 4- Ülke sınırlarının açık olması.
- 5- Batı kültürünün tüm yönleriyle ülkede yaşayanlar üzerindeki etkisi: film, müzik, moda, sanat ve bilim...²⁰⁹

Sovyet hakimiyetindeki komünist bloğun dışlamalarıyla karşı karşıya kalan Yugoslavya, yönünü batıya çevirmiştir. Şubat 1953'de Ankara'da Yugoslavya, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) üyesi olan Türkiye ve Yunanistan ile dostluk ve işbirliği anlaşması gündeme gelmiştir.²¹⁰ 9 Ağustos 1954'de Bled'te üç ülkenin temsilcileri bir araya gelerek İttifak, Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalamıştır.²¹¹

²⁰⁸ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 76-77.

²⁰⁹ Gorana Ognjenović -Nataša Mataušić - Jasna Jozelić, "Yugoslavia's Authentic Socialism as a Pursuit of Absolute Modernity", *Titoism, Self-Determination, Nationalism, Cultural Memory. Volume Two: Tito's Yugoslavia, Stories Untold*, Ed. Gorana Ognjenovic, Jasna Jozelić, Palgrave MacMillan, New York 2016, s. 9-10.

²¹⁰ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 227.

²¹¹ Richall C. Hall, "Balkan Pact (1954)", *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 21-22.

Stalin'in ölümü ve 1954 yazından itibaren Moskova ile olan ilişkilerin normalleşmesinin ardından, Yugoslavya açısından dış koşullarda gerekli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Sovyet saldırganlığının azalan tehdidi, yeni bir stratejik konum sağlamak üzere Yugoslavya'ya farklı hamleler yapma imkanı vermiştir.²¹²

Tito, Stalin yıllarında tarafını seçmediği gibi iyileşen zamanlarında da tarafını seçmemiştir. Bunun yerine Tito, Yugoslavya'nın dış politikasının açtığı siyasi rotayı takip etmeyi tercih etmiştir. Bu rota, Afrika ve Asya ülkeleri veya eski Avrupa kolonileriyle işbirliği yönünde gerçekleşmiştir. Tito 1956'da Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır ve Hindistan Devlet Başkanı Nehru ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.²¹³ Tito, Nehru ve Nasır ile işbirliği yaparak süper güç bloklarına bir alternatif olarak Bağlantısızlık Hareketi'nin kurulmasını desteklemiştir. 1960 ve 1970 yılları arasında günün büyük siyasi ve ahlaki sorunları tartışıldığı Bağlantısızlık Hareketi konferanslarında, Tito'nun uluslararası itibarı da önemli ölçüde artmıştır. Belgrad'da gerçekleşen ilk konferans ile Kahire'deki ikinci konferansın gündeminde nükleer silahsızlanma ve sömürgecilik ana konular olurken, 1970'teki Lusaka konferansında ve 1973'teki Cezayir konferansında ise gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ihtiyaçları gündemin ana konusu olmuştur. 1967'de Yugoslavya, Hindistan ve Mısır arasında gümrük vergilerini düşüren bir anlaşma imzalamıştır.²¹⁴

1950'de işletmeler düzeyinde işçi özyönetiminin başlamasını takiben, 1952'de merkezi iktisadi planlama uygulamaları hafifletilmiştir. 1953'de ise küçük ölçekli işletmelere özel mülkiyet hususunda müsaade verilmiştir. Aynı yıl, hem SSCB ile yaşanan gerilimin etkilerini azaltma hem de partinin halk desteğini pekiştirme ihtiyacının etkisiyle, toprakta kooperatifleşme zorunluluğu ortadan kaldırılıp; azami 10 hektar alanda olmak üzere özel mülkiyetin yasallaşması adımı atılmıştır.²¹⁵

Yugoslavya'nın 1945 ve Stalin ile kopukluk yaşandığı 1948 yılına kadar sürdürdüğü Sovyet idari merkezîyetçilik tipindeki uygulaması, 1950'den sonra teorik

²¹² Svetozar Rajak, *a.g.e.*, s. 101.

²¹³ Gorana Ognjenović, Nataša Mataušić ve Jasna Jozelić, *a.g.m.*, s. 19-20.

²¹⁴ Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 40.

²¹⁵ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 73-74.

düzeyde git gide azaltılmıştır. Parti'nin Yugoslavya Komünistler Ligi olarak yeniden adlandırıldığı 1952 yılındaki altıncı kongresinde, Stalinizme karşı mücadeleye yoğun olarak değinilmiştir. Bu mücadelecî tutum, Stalin'in ölümü ve Djilas olayını takiben Moskova ile olan ilişkilerin yumuşamasıyla (1955-56) yavaşlamıştır.²¹⁶

Tito ve Kardelj gibi Yugoslavya Kurtuluş Savaşı'nda önderlik eden, ayrıca 1930'dan itibaren Tito'ya illegal örgüt çalışmasında yoldaşlık eden Karadağlı Milovan Djilas, 1945-55 döneminde Kardelj ile beraber Yugoslavya'da baş ideolog olarak işçi özyönetimi ve bağımsızlık politikalarının oluşturulmasında belirleyici katkılar sağlamışlardır. 1954 yılına gelindiğinde ise Djilas, hem parti hem de devlet bürokrasisini hedef alan ve sosyalist sistemde egemen bir sınıf haline geldiklerini vurgulayan eleştirisel açıklamalarından sonra tüm görevlerinden alınarak tutuklanmıştır. Djilas, cezaevi sürecinde ABD ve Fransa'da "Yeni Sınıf" adlı kitabının yayımlanmasını takiben de 7 yıl hapse mahkûm edilmiştir.²¹⁷

1954'ten 1961'e kadar olan dönemde reform karşıtı merkeziyetçiliğe karşı Kardelj tek başına mücadele etmiştir. Kardelj, Stalinizmin Komünist çevresinde güçlenmesinin Tito'da yarattığı endişeli durumun vesilesiyle ekonomik-siyasi alandaki yeni reformların uygulanmaya başlanmasını sağlamıştır. Reformlar, geçici bir çözüm deneyimi olmuştur. Mart 1961'de adımları atılan minireform, ekonomik kargaşaya dönüşürken, Mart 1962'de ise parti liderliği içinde bölünmeye sebep olmuştur. Tito'nun desteği 1962'de parti örgütlenme sekreteri ve güvenlik aygıtı sorumlusu Aleksandar Rankovic önderliğindeki merkeziyetçilere yönelmiş, fakat teori dışı siyasi bir içgüdüyle attığı bu hatalı adımından sonra Temmuz 1962'de kesin olarak Kardelj'in reform hareketini desteklemiştir.²¹⁸

Liberal âdemi merkeziyetçiler, 1960'lı yıllarda başarıyla sonuçlanan önemli adımlar atmıştır. 1963 'te yürürlüğe giren anayasa ile ülke, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) adını almıştır. Yeni anayasa, ekonomik ve siyasi âdemi merkeziyetçilik ve liberalleşmeye daha fazla olanak sağlamıştır. Yasama organı yeniden düzenlenmiştir. Özyönetim, sosyalist toplumun temeli haline getirilerek;

²¹⁶ Ivo Banac, *a.g.m.*, s. 106.

²¹⁷ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 76-77.

²¹⁸ Ivo Banac, *a.g.m.*, s. 106.

sosyal, kültürel ve diğer alanlarda faaliyette bulunan herkese ulaşacak şekilde genişletilmiştir. “İşçilerin” özyönetiminin, sosyal özyönetim haline gelmesi hedeflenmiştir.²¹⁹

1966 yılında Rankovic'in hakkında Tito'yu izletmesini de içeren ciddi iddiaların ortaya atılmasının ardından tasfiye edilmesi, halkı yeni bir dönemin açıldığına inandıracak simgesel bir gelişme niteliğindedir. Bu olayı takiben, devlet güvenlik aygıtları ve gizli polis hareket alanında da sınırlandırılma ve tasfiye gerçekleşmiştir. Fakat bu adımlar ve Rankovic döneminin bitmesi, tahmin edilen aksine özgürlük dönemini açmamıştır. Yugoslavya'da Türklerinin de ifade ettiği gibi “tek akıl dönemi” devam etmiştir.²²⁰

Yugoslavya'da Rankovic'in tasfiyesi ve rejimin baskıcı niteliğinin ortadan kaldırılması gibi gelişmelerin yaşanmasının ardından ülkede özgürlükçü eğilimler meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra, sosyalist rejimin uygulamalarını eleştiren Neo-Marksist akımlar ve ulusçuluk akımları da canlanmıştır. Avrupa'da 1960'lı yılların sonunda gelişen öğrenci hareketleri Yugoslavya'daki öğrencilere de sıçramıştır. 1968'de Belgrad'da üniversite öğrencileri işçilerle ortaklaşa gösteriler düzenlemiş ve sosyalist burjuvayı lanetleyen sloganlarıyla eşlik etmişlerdir.²²¹

Öğrencilerin talepleri toplumsal eşitsizliğin giderilmesi için bütün imtiyazların kaldırılması, yüksek işsizliğin önlenmesi, bütün toplumsal örgütlerin demokratikleştirilerek bürokratinin yıkılması ve üniversite yönetimine öğrencilerin katılımının sağlanması yönündeydi. Tito'nun radyo- televizyon konuşmasında bu talepleri olumlu karşılaması ve kendisinin bunların üstesinden gelememesi halinde gerekirse çekileceğini de dile getirmesi üzerine gerginlik azalmıştır.²²²

1968'te Prag'ta “Prag Baharı” olarak adlandırılan politik liberalleşme hareketlerinden esinlenen Hırvatların dilbilimsel olarak başlattıkları hareketlerinin de politik hale gelmesiyle “Hırvat Baharı” adını almıştır. Hareketlerde etkili olan Matica

²¹⁹ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 230.

²²⁰ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 80.

²²¹ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 66.

²²² Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 94-95.

Hrvatska hükümet emriyle kapatılmış olmasına rağmen, dilbilimciler aktif olarak yazmaya devam etmişlerdir.²²³

1971 Kasım ve Aralık aylarında Hırvatistan'da protestoların sesi yükselmiştir. Sorunun temeli, Zagreb ve Belgrad arasındaki ekonomik ilişkiden kaynaklanmıştır. Yugoslavya'nın en çok döviz geliri kazanan ülkesi Hırvatistan'daki firmaların döviz gelirlerinin sadece yüze 10'nu kendisine, geri kalanını ise Belgrad'daki Ulusal Banka'ya yani Federal bütçeye devretmesine yönelik düzenleme getirilmiştir. Bu durum, Hırvat ulusunun ekonomik geleceğinin diğer uluslar için harcandığı iddiasını doğurmuştur. Federasyonun yoksul kısımlarına gerçekleşen sübvans, milli duyguların kabarmasına neden olmuştur.²²⁴

Bu gelişmeler karşısında Sırp yöneticilerin, Hırvat milliyetçiliğinin canlanmasına kontr-milliyetçi tepki vererek Hırvatistan'daki Sırp azınlığı gündeme getirmeleri ve bunu takiben Hırvatistan'daki bazı Sırp köylerinin silahlandığı haberleri yayılması bazı parti yöneticilerini ve Tito'yu huzursuz etmiştir. Tito, gerekirse Hırvatistan'daki olaylara ordu müdahalesi olabileceğini belirtmiştir. Bu uyarıyla beraber öğrenciler boykottan geri çekilmiş ve Hırvat Komünist Birliği (KB) yönetiminde istifalar gerçekleşmiştir. Ayrıca birçok öğrenci de tutuklanmıştır. Tüm cumhuriyetlerin KB yönetimlerine görevden alma ve yeni atama kararları ile ciddi bir disiplin uygulanmıştır. Komplo tehdidi gerekçesiyle, Slovenya Başbakanı Stane Kavkiç görevden alınmıştır. Bu tasfiyeleri, 1972'de Sırbistan KB başkanının görevden alınması takip etmiştir.²²⁵

Prag Baharı etkisinden sonra Yugoslavya'da bir diğer hareketlilik de 1968 Kasım ayında Kosova ve Batı Makedonya'daki Arnavutların Kosova için cumhuriyet statüsü ve eşitlik talep etmek amacıyla düzenledikleri gösteriler ile meydana gelmiştir.²²⁶ Arnavutça'nın eşit dil olması, Kosova'da bağımsız bir üniversitenin kurulması ve özerk bölgenin resmi isminden "Metohija" ibaresinin kaldırılması gibi

²²³ Ronelle Alexander, "Language and Identity: The Fate of Serbo-Croatian", *Entangled Histories of the Balkans*, Ed. R. Daskalov and Tchavdar Marinov, Volume I, Brill, Boston 2013, s. 391.

²²⁴ Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 52.

²²⁵ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 97.

²²⁶ Charles Sudetic, *a.g.m.*, s. 53.

talepler de gösteride dile getirilmiştir.²²⁷ 1968'deki bu talepler çok sesli hale gelerek Kosova'ya bir cumhuriyet olma dışında statüsünü yükseltecek anayasal değişikliklere de vesile olmuştur. Priştine'de Arnavutça üniversite kurulmasına ve Arnavut bayrağının kullanılmasına izin verilmiştir. 1974 Anayasası ile birlikte Kosova kurucu üye statüsüne erişmiş ve neredeyse tüm cumhuriyetlerle eşit haklara sahip olmuşlardır.²²⁸

1974 Anayasası ile Federal Başkanlık seçiminin rotasyon sistemiyle gerçekleştirilmesine ve başkanlığın birer yıllık süreyle sekiz federal birimin temsilcileri arasında değişerek yürütülmesine karar verilmiştir. Böylece Tito sonrası dönemde yerine geçecek kişinin başarılı olmasının önüne geçilmiştir. Tito hayattayken çatışmalar engellenmiştir. Fakat Tito'nun ölümünden sonra, rotasyon sistemiyle federal başkanlığa gelen cumhuriyet ve özerk bölge temsilcilerinden hiçbiri görevini tam anlamıyla yerine getirememiş ve Yugoslavya dağılmaya doğru sürüklenmiştir.²²⁹

²²⁷ Bülent Sarper Ağır, "Kosova Cumhuriyeti", *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 273.

²²⁸ Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 65.

²²⁹ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 101.

2. Makedonya'nın YSFC'deki Statüsü

Makedonya'nın Bulgar işgaline uğradığı 1941'deki savaş döneminde Makedonya halkının direnişine liderlik etmeleri konusunda Yugoslav ve Bulgar Komünist partileri arasında üstünlük çekişmesi başlamıştır. Bulgar yönetimi, Sırp yönetimine benzer çizgiye dönüşünce Makedonlar nazarında başta olan olumlu popülerliğini kaybetmiştir. Ağustos 1941'de Komintern, Makedonya'daki direniş için YKP lehine karar vermiştir. Tito, Makedonya'ya direnişi örgütlemesi ve desteklemesi için en güvendiği teğmenlerinden olan Svetozar Vukmanovich'i yollamıştır.²³⁰

Vardar Makedonyası, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra YKP ve Tito'nun öncülüğünde, 1944 yılında Yugoslavya Federasyonu içinde ayrı bir cumhuriyet olarak kurulmuş ve diğerlerinden farklı özelliklere sahip bölge halkı olan Makedonyalılara da Makedon adı verilerek ayrı bir millet oldukları vurgulanmıştır. Böylelikle Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın Makedonya üzerindeki iddialarının önüne geçilmesi planlanmıştır.²³¹

29 Kasım 1943'te Jajce'de yapılan ikinci kongrede Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi, Makedon ulusunu tanıyarak Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ ve Bosna-Hersek gibi beş federal birimi ile eşit statüde olduğunu bildirmiştir.²³² 1944 yazında oluşturulan Makedonya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi (ASNOM), ilinden Ayaklanması'nın yıldönümü olan 2 Ağustos'ta Prohor Pçaysinski Manastırı'nda gerçekleştirdiği ilk toplantısında Makedonya Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.²³³

Bu dönemde Balkanların en yetkin komünist partisi olan YKP, Moskova'nın da desteğiyle Bulgar ve Yunan komünist partilerine ayrı bir Makedon

²³⁰ L. S. Stavrianos *a.g.e.*, s. 778.

²³¹ İlker Alp, *a.g.m.*, s. 77.

²³² John Phillips, *Macedonia Warlords and Rebels in the Balkans*, I.B.Tauris & Co Ltd, New York & Londra 2004, s. 35.

²³³ Dimitar Bechev, *Historical Dictionary of The Republic of Macedonia (Historical Dictionaries of Europe, No 68)*, Scarecrow Press, Lanham, 2009, s. 15; John Phillips, *a.g.e.*, s. 36.

milleti düşüncesini dayatmayı başarmış; hatta Yugoslavya öncülüğünde, Makedonya'nın Yunanistan ve Bulgaristan'da kalan kısımlarını da içeren bir Balkan Federasyonu oluşturulmasını gündeme getirmiştir.²³⁴

1947 yılı Ağustos ayında Bulgaristan ile Yugoslavya arasında gümrük birliği ve vizesiz rejimi öngören Bled Anlaşması imzalanarak Balkan Federasyonu'nun yolu açılmıştır. Pirin ile Vardar Makedonya'sının birleşmesine eşdeğer olan bu anlaşma ile Makedonya'dan 87 öğretmen ücretli olarak Pirin'deki okullarda Makedon dili ve tarihi öğretilmesi için görevlendirilmiştir. Ayrıca Kasım 1947'de Üsküp Ulusal Tiyatrosu'nun yardımıyla Gorna Dzumaja'da bir Makedon tiyatrosu kurulmuştur.²³⁵ Ancak Tito-Stalin ayrılığı ve 1949'da Yunan komünistlerin yenilgiye uğraması nedeniyle Balkan Federasyonu planı sona ermiştir.²³⁶

Makedonların bir millet olarak yarı-devlet temellerinin atılmasında Yugoslavya, somut olarak aracılık etmiştir. Makedonlar ilk kez kendi dili ve tarihi ile ayrı bir ulus olarak tanınmıştır. 3 Mayıs'ta Makedon alfabesi kabul edilmiştir. Temeli 1946'da oluşturulan dilin ilk grameri 1952 yılında ortaya çıkmıştır. Makedon tarihi şahsiyetlerin Bulgarlar tarafından da benimsendiğinden tarih için karmaşıklık oluşturmuştur. Fakat bu durum, tarihin uygun şekilde düzenlenmesini denetleyen Komünist sistem tarafından çözülmüştür.²³⁷

Tito Yugoslavyası'nda Makedonlar fiilen bağımsız kilise için destek bulmuşlardır. Yugoslav komünistler Sırp, Bulgar ve Yunan halklar karşısında Makedonları ayrı bir millet olarak desteklemek ve dengelemek amacıyla Makedonya'daki bir grup Ortodoks rahibi Belgrad Patrikhanesi'nden ayrılmaya teşvik etmişlerdir.²³⁸ Yugoslav Komünist rejiminin desteğiyle, 1958'de Ohri Başpiskoposluğu yeniden kurulmuştur. Ayrıca 1967'de Makedon Ortodoks Hıristiyan cemaati için bağlı oldukları Sırp Ortodoks Kilisesi'nden bağımsız olarak,

²³⁴ Feroz A.K Yasamee, *a.g.m.*, s. 82.

²³⁵ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. xxxiv - chronology; John Phillips, *a.g.e.*, s. 38.

²³⁶ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 221.

²³⁷ Hugh Poulton, "Macedonians and Albanians as Yugoslavs", *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea, 1918-1992*, Dejan Djokic (der), London, Hurst&Company, 2003, s. 121-122.

²³⁸ Vjekoslav Perica, *Balkan Idols – Religion and Nationalism in Yugoslav States*, Oxford University Press, New York 2002, s. 12.

kendi kendini yöneten Makedon Ortodoks Kilisesi kurulmuştur. Dini olarak da olsa gerçekleşen bu kısmi ayrılıkla, Yugoslavya’da egemenliği azalan Sırp Ortodoks Kilisesi bu duruma tepki gösterirken, aynı zamanda bu durum diğer büyük Ortodoks Kiliseleri tarafından da hoş karşılanmamıştır.²³⁹

Makedonya, ekonomisinde ve ekonomik gelişiminde federasyona bağlı bir cumhuriyet olmuştur. Gelişmiş ve az gelişmiş cumhuriyetler arasındaki farkı kapatmak için 1947-51 dönemi için oluşturulan beş yıllık ekonomik planında, Makedonya’nın hızlı sanayileşmesi ve elektrifikasyonu konularında da bu bağlılık izlenmiştir. Fakat bu kavram pratiğe geçmemiştir. Aksine tüm cumhuriyetler, yatırım fonunu kendine kanalize etmeye odaklanmışlardır. Planlanan “hızlı” elektrifikasyona rağmen, gayri safi yurtiçi hasıla (gsyh) açısından ölçeğin altındaki Makedonya için diğer cumhuriyetlerdekenden on kat daha az miktarda dinar ayrılmıştır. Sonraki ekonomik planda Makedonya dahil azgelişmiş cumhuriyetler ve özerk eyaletler için federal düzeyde Kredilendirme Fonu kurulmuştur. Cumhuriyetler geri ödeme kredilerinden kurtulmuş ve fonlar az gelişmiş bölgelerde yatırım için kullanılmıştır.²⁴⁰

Piyasa ekonomisi dinamiğinin devreye girmesinden sonra, 1960’lı yılların ikinci yarısında aktarılan yatırımların kesilmesi, az gelişmiş bölgeler olan Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya yönetimleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1970’li yıllarda cumhuriyetler/bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan durumdan bile daha keskin biçimde artmıştır.²⁴¹

Komünist dönemde Makedonya, altyapı modernizasyonuna, yeni metalurji, tekstil, ayakkabı, tütün ve gıda işleme endüstrilerinin tanıtımına önemli miktarda transfer ödemeleri ve kamu yatırımı almış olmasına rağmen, (YSFC) Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’ nin en fakir cumhuriyeti ve ikinci en fakir bölgesi olarak kalmıştır. 1990’da kişi başına düşen GSYH oranının, Hırvatistan’daki seviyenin

²³⁹ Robert Bideleux-Ian Jeffries, *The Balkans: A Post-Communist History*, Routledge yayınları, London 2007, s. 409.

²⁴⁰ Sonja Biserko, *Yugoslavia from a Historical Perspective*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade 2017, s. 173-174.

²⁴¹ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 89.

sadece yarısı ve Slovenya'daki seviyenin üçte biri kadar olduğu yansımıştır. Ayrıca resmi istatistik verileri, işgücünün yüzde 23'ünün işsiz olduğunu göstermiştir.²⁴²

1963'te kabul edilen yeni Anayasa ile ülkenin adı "Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir. Anayasa, ülkeyi "sosyalist demokratik bir topluluk olarak" ve "Makedonya halkı ile Arnavutluk ve Türk azınlıkların devleti" olarak tanımlamıştır. Daha sonra "ulusal azınlıklar" terimi "milliyetler" terimi ile değiştirilmiştir. Etnik gruplar arası ilişkileri iyileştirmek için atılan bu önemli adım, beklenen sonuçları vermemiştir. 1968 yılında Tetovo'da Makedonya Arnavutları, memnuniyetsizliklerini duyurmak ve daha fazla hak talep etmek için protesto yürüyüşleri düzenlemişlerdir.²⁴³

1974 tarihli Anayasa'da Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti "Makedon, Arnavut ve Türk milliyetlerine ait devlet" olarak tanımlanmıştır.²⁴⁴ Anayasa ile diğer halkların Makedon halkı ile eşit haklara sahip olduğu belirtilmiş ve dolayısı ile diğer milletlerin ikamet ettikleri belediyelerde ana dillerinin eşitliği de sağlanmıştır. Bunların yanı sıra azınlıklar dini ve kültürel etkinlik düzenleme haklarına da kavuşmuşlardır.²⁴⁵ 1988/89 yıllarında Kosova'da meydana gelen Arnavut karşıtlığının etkisiyle Makedonya'da da Arnavut azınlık üzerinde ekonomide, eğitimde ve gündelik yaşamda ciddi kısıtlamalar uygulanmıştır. Ayrıca Arnavut azınlık partisinin içinde "Büyük Arnavutluk" ideali çerçevesinde Batı Makedonya'nın Arnavutluk ile birleşmesini savunan kişilerin de var olması, Makedon milliyetçilerinin partiyi kapattırma talepleriyle karşılık bulmuştur.²⁴⁶

1989 tarihli Anayasa ile devletin daha önceki "Makedon ulusuna, Arnavut ve Türk milliyetlerine ait devlet" tanımının yerine, "Makedon halkının ulus devleti" tanımı getirilmiştir.²⁴⁷

²⁴² Robert Bideleux-Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 410.

²⁴³ Sonja Biserko, *Yugoslavia from...*, s. 175.

²⁴⁴ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 8.

²⁴⁵ Sonja Biserko, *Yugoslavia from...*, s. 175.

²⁴⁶ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 157-158.

²⁴⁷ John Phillips, *a.g.e.*, s. 46.

1990'lı yılların başında Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetlerinde olduğu gibi Makedonya da çok partili siyasete geçmeye karar vermiştir. Bağımsızlığa yaklaşan bu dönemde çoğulcu demokrasiye geçiş, Makedonya'da sosyalist rejimde destek bulmayan milliyetçi ve etnik partilerin kurulması için fırsat oluşturmuştur.²⁴⁸ 1989 Anayasa değişikliğinin etkisiyle, Makedon milliyetçiliği ile Arnavut milliyetçiliği kurdukları partiler vasıtasıyla ülke siyasetinde yerini alarak örgütlenmeye başlamışlardır.²⁴⁹ Bu süreçten sonra Arnavut azınlık, daha fazla hak kazanmak için çıkardığı sorunlarla Makedonya'nın ülke siyasetinde iç mesele haline gelmiştir.

²⁴⁸ Nazif Mandacı, *a.g.m.*, s. 243.

²⁴⁹ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 130.

II. BÖLÜM: MAKEDONYA’NIN BAĞIMSIZLIĞI

1. Yugoslavya’nın Dağılması

1980 yılında Tito’nun ölümü ile ekonomik açıdan durumu daha kötüye giden Yugoslavya çöküşe adım adım yaklaşmıştır. Ülkede enflasyon %2.700'lere ulaşmış ve fiyatlar her ay ikiye katlanarak artış göstermiştir. Dolayısı ile cumhuriyetlerde milliyetçi hareketlerin sesi artmıştır. 1981’de Kosova’da tekrarlanan ayaklanmalar sonrası özellikle Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya gibi cumhuriyetler arasındaki gerilimler de giderek yükselmiştir.²⁵⁰ 1980’li yıllarda aralıklarla devam eden Kosova’daki ayaklanmalar bölgenin ekonomik durumunu da zayıflatmıştır. Belgrad yönetimi, bu gösterilerin Sırbıları bölgeden uzaklaştırmak amacıyla tasarlandığını iddia etmiştir. Fakat ekonomik zorluklar ve ağır yaşam koşulları, Kosova’daki göçün arkasında yatan sebepler olmuştur.²⁵¹

Federal hükümette krizi ele almak için 1983 yılında Slovenya devlet başkanı Sergej Kraigher’in başkanlık ettiği “Kraigher” ve 1986 yılında “Vrhovec” olmak üzere iki komisyon kurulmuştur. İki komisyonda da reform konusunda tamamen farklı yaklaşımlar sunulmuştur.²⁵² Ekonomiyi ele alan “Kraigher Komisyonu” ve siyasal yapıyı ele alan “Vrhovec Komisyonu” kapsamındaki reform girişimleri başarısız sonuçlanmıştır. Fakat temel değişiklikler vasıtasıyla ülkeyi bir arada tutan Titoizm anlayışı kaybolmaya başlamıştır. 1980’lerin sonlarında, Tito sonrası dönemde karşılaşılan krize ve özyönetim sisteminin geleceğine yönelik çeşitli strateji önerileri gündeme gelmiştir.²⁵³

1987’de Komünist Parti’nin lideri Slobodan Miloseviç olmuş ve Yugoslavya’nın gidişatına göre komünist lider çizgiden milliyetçi lider çizgisine geçmiştir.²⁵⁴ Miloseviç, 1981’deki Arnavut isyanlarından beri yükselişte olan Sırp

²⁵⁰ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 171-172.

²⁵¹ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 74.

²⁵² Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 59.

²⁵³ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 115.

²⁵⁴ Altuğ Günel, *a.g.m.*, s. 129.

milliyetçiliği için harekete geçmekte hazır olmuştur. Nitekim 1986 yılında Sırp Bilim ve Sanat Akademisi tarafından hazırlanan memorandumda bu açıkça yansıtılmıştır.²⁵⁵

Memorandumda, Federal hükümetin Sırbistan'a karşı olan ekonomik alandaki ayrımcı politikası, iki batılı cumhuriyet olan Slovenya ve Hırvatistan'ın 1945'ten itibaren ekonomik karar verme mekanizmasındaki üstünlükleri ve Tito dönemindeki 1974 Anayasası'nın Sırbistan Cumhuriyeti'ni Sırbistan, Voyvodina ve Kosova olarak üç parçaya bölmesi gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca özerklik elde eden iki bölgenin karar mekanizmasına katılma hakkı verilmesiyle bu cumhuriyetlerin fiili cumhuriyet statüsüne getirilmesi ve Kosova'daki Sırp karşıtı politikaların izlendiğinin üzerinde durulmuştur.²⁵⁶

Miloseviç, 1987 baharında milli bayram kutlamaları için gittiği Kosova ziyaretinde Kosovalı Sırlara “onları bir daha kimsenin” yenemeyeceğine dair söz veren milliyetçi ifadelerle seslenmiştir. Önceki yönetimi saf dışı bırakmak için milliyetçilik kartını kullanmış ve rakiplerinin tasfiyesini sağlamıştır. Miloseviç'in desteği ile Voyvodina ve Karadağ'daki yerel yönetimlerin düşmesine yol açan bir dizi protesto ve gösteriler gerçekleştirilmiştir.²⁵⁷ Sırp lider Miloseviç, Kosova Arnavutlarının muhalefeti karşısında, merkeziyetçi bir Sırbistan Anayasası için uğraşmıştır. Bu nedenle Kosova'da aralıksız olarak askeri işgal ve polis baskısı siyaseti sürdürmüştür. Sırların milliyetçi duygularını canlandırarak federal merkezle batılı cumhuriyetlere karşı psikolojik bir savaş kampanyası yaratmıştır.²⁵⁸ Bu kitlesel gösterilerin aracılığıyla “antibürokratik devrim” gerçekleştirilmiştir. Ekim 1988'deki sürpriz darbe ile Voyvodina liderliğinin gücü elinden alınarak, yerine Miloseviç'in siyasi çizgisini destekleyenler atanmıştır.²⁵⁹ Kasım'da başka bir darbenin hedefi Kosova olmuştur. Sırbistan KB'ne bağlı Kosova yerel örgütünün önderleri Yaşarı, Vlasi ve arkadaşları tasfiye edilerek yerlerine Sırbistan KB

²⁵⁵ Peter Radan, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London and New York, 2002, s. 168.

²⁵⁶ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 131.

²⁵⁷ Victor Roudometof, *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*, Praeger Publishers, USA 2002, s. 168.

²⁵⁸ Ivo Banac, *a.g.m.*, s. 110.

²⁵⁹ Marie-Janine Calic, *a.g.e.*, s. 261.

yönetimine yakın kadrolar atanmıştır.²⁶⁰ Kosova'da gerginliğin artarak devam etmesi, Mart 1989'da Belgrad parlamentosunun bu eyaletlerin özerk statüsünü iptal etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durumun gerçekleşmesi, tüm cumhuriyetler üzerindeki otorite becerisini geliştirmiş olsa bile aynı zamanda federal devlete olan güveni de boşa çıkarmıştır.²⁶¹

Bu dönemde Kosova Arnavutlarına Sloven medyasında destek verildiği gerekçesiyle, Sırbistan yönetimi misilleme olarak Slovenya'ya ticari boykot uygulamaya karar vermiştir.²⁶² Öte yandan henüz 1987'de Ljubljana Üniversitesi tarafından yapılan anketlerde büyük bir çoğunluk Slovenya'nın Yugoslavya dışında bağımsız bir devlet olarak ekonomik gelişme şansının daha yüksek olduğunu savunmuştur. Ayrıca Yugoslavya Komünist Birliği, Sloven seçmenlerin nezdindeki çekiciliğini hızla kaybetmiştir. 1989 yılına gelindiğinde bağımsızlığı destekleyen bu düşünceler, Sloven nüfusunun yüzde 75,1'inin tek partili bir devlete nazaran, çok partili demokrasiyi desteklediğini ortaya çıkarmıştır.²⁶³

1988-1989 yılları arasında Slovenya'da çok partili muhalefet oluşumları gündeme gelmiş ve Ekim 1989'da Slovenya Demokratik Muhalefeti (Demos) koalisyonu kurulmuştur.²⁶⁴ Sırbistan 1989 yılında kendi anayasasında değişiklik yapıp 1974 Anayasası'na aykırı olmasına rağmen, kendi iç meselesi olduğunu öne sürerek Kosovo ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırmıştır. Buna karşılık Slovenya'da 1974 Anayasası'nın sistemini ihlal ederek, kendi anayasasında değişikliğe gitmiş ve çok partili seçim kararı çıkarmıştır. Slovenler bu kararın egemenliğin doğal bir sonucu olduğunu ve ayrıca egemenlik sınırının federasyondan ayrılma kararını da kapsadığını vurgulamışlardır.²⁶⁵

²⁶⁰ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 124.

²⁶¹ Marie-Janine Calic, *a.g.e.*, s. 284-285.

²⁶² Christopher Cviic, "Slovene and Croat Perspectives", Editör: Alex Danchev ve Thomas Halverson, *International Perspectives on the Yugoslav Conflict*, MacMillan Press, Londra 1996, s. 122.

²⁶³ Dejan Jović, "The Slovenian-Croatian Confederal Proposal: A Tactical Move or an Ultimate Solution?", *State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration*, Editör: Lenard J. Cohen and Jasna Dragovic-Soso, Purdue University Press, West Lafayette 2007, s. 261.

²⁶⁴ Josip Glaurdic, *The Hour of Europe: Western Powers and the Break-up Yugoslavia*, Yale University Press, New Haven & London 2011, s. 82.

²⁶⁵ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 92.

Slovenya ve Hırvatistan'ın gelişmemiş cumhuriyetlerin ekonomilerini destekleme konusundaki memnuniyetsizlikleri giderek artmıştır. 1990 yılında Slovenya, Sırbistan ve Voyvodina, Federasyona daha fazla vergi veremeyeceklerini belirtmişlerdir. Özellikle Miloseviç hükümetinin seçimlerinde daha fazla oy kazanılması için Sırp'ların ücretlerini arttırmak amacıyla hazineden 1.8 milyon dolar ödeme almasını takiben, Sloven ve Hırvat hükümetleri federal bütçeye yaptıkları katkıları da azaltmışlardır.²⁶⁶ 1990 yılı Ocak ayında ülkenin siyasi kargaşalarını çözmek ve reformlar aracılığı ile ülke birliğini yeniden inşa etmek üzere gerçekleştirilen Yugoslavya Komünist Partisi toplantısı, beklenenin aksine Sloven delegelerin kongreyi terk etmesi üzerine kaosla sonuçlanmıştır.²⁶⁷ 7 Mart 1990'da Slovenya, devletin adındaki "sosyalist" ibaresini kaldırarak "Slovenya Cumhuriyeti" olarak değiştirmiştir.²⁶⁸ Nisan 1990 tarihinde yapılan ilk çok partili seçimlerinde Slovenya Demokratik Muhalefeti (Demos) partisi %55 oranlık bir oy elde etmiş ve Demos'la kurulan koalisyon hükümetinde Sloven Komünistlerin eski lideri Milan Kucan başkan seçilmiştir.²⁶⁹

23 Aralık 1990 tarihinde Slovenya'da yapılan referandumda çoğunluk "bağımsız ve egemen" bir Slovenya'dan yana oy kullanmış ve hükümet böylece bağımsızlık ilanı için yetki kararı almıştır. Federasyonun yeniden yapılandırılması için başarısız geçen 6 aylık sürecin ardından Slovenya, 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁷⁰ İlanın ardından Yugoslavya Halk Ordusu (JNA), Slovenya'nın stratejik bölgelerine girmeye başlamıştır. Slovenya'daki gerilim Avrupa Topluluğu'nun baskısıyla önlenmiştir. Fakat bu çatışmalar Hırvatistan'da şiddetli bir iç savaşa dönüşmüştür.²⁷¹ 1971-72 yılları arasında Hırvatların milliyetçi çıkışlarıyla gelişen tasfiye dönemlerinin ardından, Yugoslavya karşıtı bağımsızlık yanlısı duygular, gecikmeli olarak fakat daha güçlü şekilde 1990 yılındaki ilk çok

²⁶⁶ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 113-114.

²⁶⁷ Halil Akman, *a.g.e.*, s.172.

²⁶⁸ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 133.

²⁶⁹ Necmettin Alkan, "Yugoslavya'nın Dağılması", *Balkanlar El Kitabı*, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, Cilt No 2. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 44.

²⁷⁰ Christopher Cviic, *a.g.m.*, s. 130.

²⁷¹ Traian Stoianovich, *Balkan Worlds: The First and Last Europe*, Routledge, Oxfordshire 2015, s. 307.

partili seçimlerdeki sağ partisi Hırvat Demokrat Birliği (Hrvatska Demokratska Zajednica –HDZ) ile öne çıkmıştır.²⁷²

Nisan 1990’da Tundjman’ın aşırı milliyetçi partisi HDZ’nin ilk demokratik seçimleri kazanması üzerine Hırvat bağımsızlık ilanının da yakınlaştığını düşünen Sırp egemenliğindeki JNA, Hırvatistan’da ayrılma esnasında potansiyel olarak kullanılmalarnı önlemek için savunma birliğindeki silahların gizlice JNA kışlalarına teslim edilmesini emretmiştir. Aynı emir Slovenya’nın savunma birimlerine de yöneltilmiş olmasına rağmen Slovenler direniş göstererek sadece 40.000 silah teslim etmiştir. Fakat Hırvatistan’da 200.000’den fazla silah teslim edilmiştir. Hırvatistan, JNA tarafından silahsızlaştırılırken Hırvatistan’ın Sırp yerleşimlerinde silahlanmaya izin verilmiştir. Öyle ki Sırp bölgesi Krajina Ağustos 1990’da özerklik ilan ederken Hırvat makamlarından daha iyi silahlanmıştır.²⁷³ 25 Haziran’daki bağımsızlığını ilan eden Slovenya’yı takiben Hırvatistan da ertesi gün kendi bağımsızlığını duyurmuştur.²⁷⁴

JNA, Yugoslavya’dan ayrılmasını önlemek amacıyla 1991 yılı Temmuz ayında Slovenya’ya kısa bir süre savaş açmıştır. Bununla birlikte, 18 Temmuz’da ayrılmanın kabulüne yoğunlaşılmasının ardından Slovenya’dan geri çekilen JNA güçleri, Hırvatistan’da kuşatılmış Sırp azınlığı desteklemeye yönelmiştir.²⁷⁵ Slovenya, sınırları içinde yoğun bir Sırp halkı barındırmadığından bu çatışmalardan basitçe sıyrılmıştır. Yugoslavya Fedaral Cumhuriyeti çıkarlarından çok Hırvatistan’daki Sırpların menfaatlerini korumaya yönelik hareket yürüten JNA, Hırvatları yerle bir eden çatışmalar yaşatmıştır.²⁷⁶

Ağustos 1991’de Vukovar şehrinde Sırp milisleri ve Hırvat hükümeti arasında büyük çatışma yaşanmıştır. Sırplar tarafından kuşatılan Hırvatlar, askeri kuvvet bakımından Sırplardan oldukça geride kalmışlardır. JNA 18 Kasım’da

²⁷² Christopher Cviic, *a.g.m*, s. 130.

²⁷³ Robert Bideleux-Ian Jeffries, *a.g.e*, s. 198.

²⁷⁴ Kate Hudson, *a.g.e*, s. 86.

²⁷⁵ Robert Bideleux-Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 201.

²⁷⁶ M.Hakan Keskin ve Ülviye Aydın, “Bosna-Hersek”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s.187.

Vukovar'ı ele geçirmiştir. Çatışmalar sırasında çok sayıda sivil ölmüştür. Sırp milisler, şehir hastanesindeki yaralı sivil ve askerlerin çoğunu katletmiştir.²⁷⁷

7 Eylül 1991'de Lahey şehrinde AT sponsorluğunda ve İngiltere'nin eski Dışişleri Bakanı Lord Carrington'nun başkanlığında Yugoslavya'da uzlaşma yolu bulunması için konferans gerçekleştirilmiştir. 25 Eylül 1991'de Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 713 sayılı kararı ile Yugoslavya'ya silah ambargosu konulmuştur. Fakat Almanya konferansın uzlaşma olasılığını düşürecek adımı atarak 23 Aralık 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımıştır.²⁷⁸

1991 yılında Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya federasyonun merkezinde konu odağı halindeyken, Yugoslavya'nın diğer üç cumhuriyeti Karadağ, Makedonya ve Bosna- Hersek'in dikkatleri ise ekonomi, sosyal sorunlar ve federasyonun dönüşüm krizi üzerinde toplanmıştır. Cumhuriyet egemenliklerinin yavaş yavaş desteklenmeye doğru ilerlemesi ve 1991 yılındaki bu koşullar nedeniyle Makedonya ve Bosna- Hersek de kendi bağımsızlıklarını ilan etmeye yönelmişlerdir. Karadağ ise Sırbistan ile müttefikliğine devam etmiştir.²⁷⁹ Nisan 1992'de, Sırbistan ve Karadağ iki cumhuriyet olarak, yeni Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ni oluşturmuşlardır.²⁸⁰

2 Ocak 1992'de, Amerikalı özel elçi Cyrus Vance aracılığıyla Hırvat ve Sırp arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır.²⁸¹ Almanya'nın bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetleri tanıma hamlesinin ardından Ocak 1992'de AT ülkeleri de ayrılıkçı ülkeleri tanımışlardır.²⁸² Bosna-Hersek hükümeti bağımsızlık çabalarının meşru olması için 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihleri arasında referandum önerisi sunmuştur. Müslümanlar ve Hırvatlar çoğunlukla lehte oy kullanmıştır. Fakat Bosna

²⁷⁷ Richall C. Hall, "Croat War, 1991–1995", *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 85-86.

²⁷⁸ Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 99-100.

²⁷⁹ Glenn E. Curtis, *Yugoslavia: A Country Study*, Editör: Glenn E. Curtis, GPO for the Library of Congress, Washington 1992, s. 35.

²⁸⁰ Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 75.

²⁸¹ Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, Westview Press, 4th Edition, Londra 2002, s. 205.

²⁸² Kate Hudson, *a.g.e.*, s. 100.

Sırpaları referandumu boykot ederek karşı çıkmışlardır. Mart 1992’de bağımsızlık tartışmalarının tam ortasında silahlı çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.²⁸³

Bosna-Hersek lideri İzzetbegovic’in Belgrad ve Batı uyarılarına rağmen, bağımsızlık kararını alması bölgeden pay almak isteyen Hırvat ve Sırpaların kendi kontrollerinde mini devletler kurma isteklerini canlandırarak Bosna’da çatışma yaratmaları için cesaret kaynağı olmuştur.²⁸⁴ Mart 1992’de Bosna Hersek’te Sırp milisler, Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti’nin kurulduğunu ilan ederek Müslüman halk arasında etnik temizlik başlatmıştır. Hırvat ve Sırpaların Müslümanlara karşı birleştiği bu süreçte Müslümanlar, toplama kamplarında yoğun Sırp baskılarına maruz kalmışlardır.²⁸⁵ Bosna-Hersek’in güneyindeki Batı Hersek’e hakim olmak isteyen ve bu bölgenin gelecekte Hırvatistan ile birleşmesini öngören Bosnalı Hırvatlar, 7 Temmuz 1992’de bağımsızlık ilan etmişlerdir. Savaş bu haliyle üç taraflı mücadeleye dönüşerek Sırpalar, Hırvatlar ve Boşnaklar çatışması haline gelmiştir.²⁸⁶

1994 yılında Türkiye’nin Bosna lideri İzzetbegovic’i ikna etmesinin ardından ABD, Hırvatları ve Boşnakları ortak düşmanı olan Sırpalar karşısında birleştirmeyi başarmış ve Washington’da imzalanan anlaşmayı takip eden kısa süre içinde Hırvat ve Boşnakların ortak güçleri ile saldırı durumuna geçmeleri sağlanmıştır.²⁸⁷ Bosna-Hersek (BİH) savaşı, 11 Ekim 1995’ te durdurulmuştur. Bu tarihten 20 Aralık 1995 tarihine kadar Birleşmiş Milletler Koruma Gücü, 21 Kasım 1995’te imzalanacak olan Dayton anlaşmasına ilişkin yürütülen barış görüşmelerinin devamı için ateşkesin gözlemlenmesi görevini gerçekleştirmiştir. 8-9 Aralık’ta Barış Uygulama Konferansı düzenlenmiş ve BİH’te Barış Anlaşmasının uygulanması için Yüksek Temsilcilik oluşturulmuştur.²⁸⁸ Bosna Savaşı, 14 Aralık 1995’te Hırvatistan,

²⁸³ David N. Gibbs, *First Do No Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*, Vanderbilt University Press, Nashville 2009, s. 119.

²⁸⁴ M.Hakan Keskin ve Ülviye Aydın, *a.g.m.*, s. 187.

²⁸⁵ Halil Akman, *a.g.e.*, s. 173.

²⁸⁶ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 151-152.

²⁸⁷ M.Hakan Keskin ve Ülviye Aydın, *a.g.m.*, s. 188.

²⁸⁸ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 315-316.

Bosna-Hersek ve Yugoslavya arasında imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile sona ermiştir.²⁸⁹

Bozulan ekonomiyle beraber Cumhuriyetler arasındaki gelişmişlik düzeyinde derin farklılıklar oluşması, ekonomisi güçlü cumhuriyetlerin federasyonun diğer cumhuriyetlerine destek adı altında federal bütçeye gelir aktarımı yapmalarından dolayı kendi gelecekleri hususunda kaygıya düşmeleri ve buna bağlı olarak milliyetçiliğin yükselmesi, federal yönetime bağlılığı yıkmıştır. Dolaylı olarak birbiri ardına gelişen bu olaylar, çok uluslu Yugoslavya'nın dağılmasına yol açmıştır.

²⁸⁹ Mikulas Fabry, "International Norms of Territorial Integrity and the Balkan Wars of the 1990s", *Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break-up of Yugoslavia*, Ed. J. S. Morton, R. C. Nation, P. Forge, S. Bianchini, Palgrave Macmillan, New York 2004, s. 134.

2. Makedonya'nın Bağımsızlığı

Makedonya'nın 1989 yılındaki Arnavut eylemlerinin hemen ardından, "Makedon, Arnavut, Türk etnik grupların devleti" anayasal tanımı yerine, "Makedon halkının ulusal devleti" olarak tanımlayan Anayasa değişikliğine gitmesi, Yugoslavya'dan ayrılacağına işaret eden bir adım olmuştur.²⁹⁰ Fakat Makedonya'ya 1989 sonbaharında demokrasi ve bağımsızlık yönüne iten şey, Milosoviç saldırganlığına uğrama endişesi olmuştur. Makedonya'da henüz yılsonu bile gelmeden, cumhuriyetteki alternatif siyasi derneklerin örgütlenmesine izin verilmiş ve dahası 1990 baharında bu derneklerin bir parti olarak kuruluşu gündeme gelmiştir.²⁹¹

4 Şubat 1990'ta Makedonya aydınları, Yazarlar Birliği Başkanı şair Ante Popovski'nin lideri olduğu (MAAK) Pan- Makedon Harekatı Partisi'ni kurmuşlardır. Toprak hırsı bulunmayan MAAK, Yugoslavya'daki ve komşu devletlerdeki Makedon çıkarlarını savunmayı amaç edinmiştir. 17 Haziran'da ise İlinden Ayaklanması'nın ilkelerine hizmet etmeyi amaçlayan ve VMRO'nun ideolojik geleneğine yatkın milliyetçi (VMRO-DPMNE) İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Birliği İçin Demokrasi Partisi Üsküp'te kuruluş kongresini gerçekleştirmiştir. Siyasete yeni atılan genç şair Ljubco Georgievski, parti lideri seçilmiştir. VMRO-DPMNE ve MAAK federasyondan ayrılma fikrini desteklemişlerdir. Ayrıca Arnavutlar Demokratik Refah Partisi (PDP) ve Türk Demokratik İttifakı da Türk Demokratik Partisi (DPT) ile Makedonya'daki azınlıklar olarak siyasi arenada yerlerini almışlardır.²⁹² 24 Eylül 1990'da, Üsküp'teki Sobranje parlamentosu, 11 Kasım 1990 tarihinde çok partili seçim gerçekleştirme kararı almıştır.²⁹³

²⁹⁰ Sabrina P. Ramet, *Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*, Cambridge University Press, New York 2005, s. 282.; Peter Radan, *a.g.e.*, s. 193.

²⁹¹ Viktor Meier, *Yugoslavia: A History of its Demise*, (çev.) Sabrina P. Ramet, Taylor & Francis e-Library, London and New York 2005, s. 176.

²⁹² Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 262.

²⁹³ Viktor Meier, *a.g.e.*, s. 176.

MAAK ve VMRO-DPMNE, 120 kişilik parlamento seçimlerinde, Makedon Ulusal Birliği Cephesi adı altında kurdukları ittifak ile 30 sandalye elde etmiştir. Eski komünistlerin partisi 31, Reformcu Güçler Birliği 19, Arnavutlar tarafından desteklenen PDP ise 25 sandalye kazanmıştır. Seçim sonuçlarındaki karışık dağılımın giderilmesi için 1991 Ocak ayında tüm siyasi partilerin temsil edildiği koalisyon hükümeti oluşturulmuştur.²⁹⁴

Yugoslavya'nın son ana kadar savunucularından olan "Balkanların Tilkisi" lakaplı Kiro Gligorov, 27 Ocak 1991'de Makedonya'nın Cumhurbaşkanı olmuştur. Tito tarafından eski tarz bir komünist lider olarak eğitilmiş olan Gligorov Makedon Slavlar, etnik Arnavutlar, Sırlar, Türkler ve Roman azınlıklar arasındaki etnik hoşgörüyü devam ettirmek ve haklarını tanımak için çözüm odaklı çalışmalar yürütmüştür.²⁹⁵ Eski komünist lider Gligorov'un Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, Makedonya için şans yaratmıştır. Çünkü Gligorov, Tito'nun milletler arası meselelere olan pragmatik tavrını benimsemiştir. Ayrıca bağımsızlık yolundaki Makedonya'ya Belgrad tarafından gelebilecek caydırıcı hamleleri engellemiştir. Bunun yanı sıra BM'yi ilk kez "Çatışmayı Önleme Gücü" olarak Makedonya için konuşlanması hususunda ikna etmiş ve akabinde BM, 1994- 1999 yılları arasında Sırbistan sınırına (UNPREDEP) Birleşmiş Milletler Önleyici Barış Gücü Kuvvetleri yerleştirmiştir.²⁹⁶ Cumhurbaşkanı yardımcılığına ise önceden tiyatro yönetmeni olarak da tanınan VMRO-DPMNE partisinden Ljubco Georgievski seçilmiştir. Hükümetin kurulması, iki ay süren karşılıklı görüşmelerin ardından gerçekleşmiştir. Hiçbir partiye üye olmayan, Ekonomi profesörü Nikola Kljusev Hükümet Başkanı olmuştur.²⁹⁷

Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlık sürecindeyken, Makedonya henüz bağımsızlığa hazır değildi. Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov, Makedonya'nın Sırbistan ve Karadağ ile federal bir birlik içinde kalması düşüncesini bir süre daha devam

²⁹⁴ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 131.

²⁹⁵ John Phillips, *a.g.e.*, s. 53.

²⁹⁶ Tom Gallagher, *The Balkans After The Cold War: From Tyranny to Tragedy*, Routledge, New York 2003, s. 13.

²⁹⁷ Jens Reuter, "Policy and Economy in Macedonia", *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999, s. 33.

ettirmiştir.²⁹⁸ Yugoslavya'nın konfederal yapıya dönüşeceği beklentisinde olan Gligorov, Yugoslav ordusunun Slovenya ve Hırvatistan'a olan müdahalesinden sonra, devletin kalıcılığının uluslararası diplomatik tanımağa bağı olduğunu farkına varmıştır. Diğer Yugoslavya cumhuriyetlerinden farklı olarak, Makedonya'nın ayrılığı kansız olmuştur. Öyle ki Sırp Lider Miloseviç bu küçük cumhuriyeti daima yutabileceğine karşı olan güveni nedeniyle, Makedonya'nın bağımsızlığına yönelik bazı koşulları ileri sürmek dışında aşırı bir tepki vermemiştir. Bununla beraber, kendisine karşı oluşan Batılı ittifakı bölmek için ise Makedonya'yı koz olarak kullanmaktan kaçınmayarak, aradaki sınırın çizilmesini de geciktirmiştir. Dahası Makedonya'nın Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşılması için öneride bulunmuştur.²⁹⁹

25 Ocak 1991'de Makedonya Meclisinde "Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nin Egemenliğine İlişkin Bildiri" kabul edilmiştir. Bu bildirgeyle parlamento cumhuriyetin tam egemenliğini yeniden teyit ederek, 1944'ten beri federasyona devredilip federasyona bağlanan egemenliğinin bir kısmını iptal etmiştir. Bu küçük stratejik hamle, henüz devletin bağımsızlığı anlamına gelmese de 'Egemen bir devlet olarak Makedonya, Yugoslavya'daki diğer ulusların devletleriyle gelecekteki ilişkilere özerk olarak karar verir' ilkesi vurgulanmıştır. Ayrıca bu ilişkilerin demokratik olarak belirlenmemesi durumunda veya cumhuriyetin egemenliğini tehdit edecek hususlar olması halinde ise meclis, egemen bir devletin bağımsızlığı ile ilgili haklarının tam olarak uygulanması için gerekli olan Anayasayı kabul edebilirdi.³⁰⁰

Yugoslavya Federasyonu içindeki az gelişmiş cumhuriyetlerinden biri olan Makedonya, 1991 yılına işsizlik oranının yüzde 26'yı bulan ve kişi başına düşen kazancın düşük olduğu kötüleşen ekonomisiyle başlamıştır. Ülke, ekonomik sorunların yanı sıra, eskinin nükseden yeni milliyetçilik ve etnik gerilimleriyle de

²⁹⁸ Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 184.

²⁹⁹ Nazif Mandacı, *a.g.m.*, s. 241.

³⁰⁰ Dimitar Mircev, "Engineering the foreign policy of a new independent state: the case of Macedonia 1990-6", *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999, s. 206.

yüzleşmiştir. O dönem Makedonya, siyasi açıdan Yugoslavya Başbakanı Markoviç'in iktisadi reformlarının samimi destekçisi olmuştur.³⁰¹

Hukuk eğitimi alan Kiro Gligorov, Makedonya'nın istikrarında kilit figür olarak ortaya çıkmıştır. Kusursuz partizan kişiliğine sahip Gligorov, 1944'te YKP'ne katılmış ve 1970'lerde Yugoslav Cumhurbaşkanlığı'nın üyesi olmuştur, fakat Yugoslav ekonomisinin piyasalaşmasının destekçisi olarak, 1980'lerdeki belirsizlikte geri çekilmiştir. Markoviç'in ekonomiyi liberalleştirme ve çok partili hayata geçme adımlarını izleyen reform dönemiyle beraber Gligorov yeniden federal siyaset sahnesine dönüş yapmıştır.³⁰²

Bağımsızlığına hazırlanan Makedonya'nın karşılaşılabileceği ekonomik sıkıntıların dışında etnik yapısının karma olması ve aynı zamanda komşu devletlerin soydaşlarının da bu etnik yapı içinde yaşıyor olması, ülke için başka bir kaygı kaynağı olmuştur. Zira Makedonya için tarihi haklar iddia eden Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan hatta Arnavutluk bile tehdit oluşturmuştur. Kosova Arnavutlarının 1981 yılında, Makedonya Arnavutlarının bulunduğu bölgelerle birleşme taleplerini dile getirmesi ile beraber dikkatler Arnavut azınlığın üzerinde yoğunlaşmıştır. Yugoslavya'nın yoğunlaşan kaotik durumunu takiben, Mayıs 1991'de Arnavutluk ordusundaki hareketlenmeler Makedonya'yı gerçekten tedirgin etmiştir.³⁰³

1991 yılının Haziran ayı başlarında Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Alija Izetbegoviç ve Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov, Yugoslavya'nın kurtulmasına bir çare olacağını düşündükleri; daha çok konfederasyona benzeyen esnek yapıdaki "Yugoslav Halkları Topluluğu" planı önerisinde bulunmuşlardır.³⁰⁴ Makedonya'nın Bosna-Hersek ile konfederatif bir birlik olma konusunda benzer fikirlerinin olması ve Yugoslavya birliğine muhtaç bir politika izlemesinin ardında, Yugoslavya'nın en az gelişmiş cumhuriyetlerinden biri olarak ülkedeki işsizliğin

³⁰¹ Glenn E. Curtis, *Yugoslavia: A Country Study*, Editör: Glenn E. Curtis, GPO for the Library of Congress, Washington 1992, Introduction xxxvi- xxxvii.

³⁰² Ann Lane, *Yugoslavia: When Ideals Collide*, Palgrave Macmillan, New York 2004, s. 191.

³⁰³ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 200-201.

³⁰⁴ Tom Gallagher, *a.g.e.*, s. 52.

federasyon ortalamasının üzerinde olması gibi ekonomik sebepleri vardı. Bu iktisadi sorunların çözümü için mevcut ekonomik sisteminin bağımlı olduğu, Yugoslavya'nın Hırvatistan ve Slovenya gibi ekonomisi gelişmiş cumhuriyetleri ile olası işbirliklerine ihtiyacı vardı.³⁰⁵ Miloseviç öneriye şartlı bir onay eğilimindeyken, Tudjman ve Slovenya Cumhurbaşkanı Milan Kucan tarafından kabul görmüştür. Aylar önce, Slovenlerin Yugoslavya'nın bir parçası olma fikrinden vazgeçmeleri ve 26 Haziran'da bağımsızlık ilan etmeye hazırlanıyor olmaları ise Kucan'ın onayını samimiyezsiz kılmıştır.³⁰⁶ Yugoslavya'nın dağılmaya yakın gelişen bu ekonomik koşulları altında, Makedonya yönetiminin bağımsızlık kararı almadan önce temkinli yaklaşım gösterdiği ve çabasını Yugoslavya birliğini ayakta tutmanın yanı sıra kendi geleceği yararına da sarfettiği anlaşılmaktadır.

Makedonya, tüm Makedon milliyetçilerinin Makedonları tek bir çatı altında toplamak için Pirin ve Ege Makedonya'sı üzerinde hak iddia etmesiyle irredentist yaklaşımın öznesi olurken, diğer yandan Bulgar ve Yunan milliyetçiliğinin de kendisi gibi Makedonya üzerinden hak iddia ediyor olması ve Sırp milliyetçileri tarafından Makedonya'nın "Güney Sırbistan" olarak tanımlanması sebebiyle aynı zamanda irredantizm nesnesi haline gelmiştir. Bu durum, onu diğer Yugoslav Cumhuriyetlerinden farklı olarak, başka sorunlarla yüzleşmek zorunda bırakmıştır.³⁰⁷

Sırp milliyetçiliğinin yeniden yükselmesiyle Sırlar, Makedonya'yı "Güney Sırbistan" olarak adlandırmaya ve yeniden "Büyük Sırbistan" hedefindeki topraklara dahil etme fikrine geri döndükçe bazı Slav Makedonlar da aynı şekilde milliyetçi karşılıklar vermiştir. Ekim 1989'dan itibaren, Üsküp'ün futbol takımı Vardar'ı destekleyen futbol kalabalığından "Birleşik Makedonya için mücadele ediyoruz!" ve "Selanik bizim!" sloganları duyulmaya başlamıştır. Buna ek olarak, Şubat 1990'da Ante Popovski'nin lideri olduğu Pan-Makedon Harekatı, Yunanistan ve Bulgaristan'da bulunan Slav Makedonlara yönelik algılanan haksızlıkları protesto etmek için Üsküp'te gösteriler gerçekleştirmiştir.³⁰⁸

³⁰⁵ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 160.

³⁰⁶ Tom Gallagher, *a.g.e.*, s. 52.

³⁰⁷ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 132.

³⁰⁸ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 410.

Makedonya, egemen Slav Makedonlar ve huzursuzlaşan etnik azınlık Arnavutlar arasında giderek artan gerginlikten de etkilenmeye başlamıştır. Gerginliğin temeli, Arnavutların eğitim, kültür kurumlarında Arnavut dilini talep eden milliyetçi istekleri ve otonomist milliyetçiliklerinin harekete geçmiş olmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca 1980’lerde ve 1990’larda Kosovalı Arnavut milliyetçiliğine uygulanan Yugoslav zulmü ve baskısı da bölgeyi huzursuzlaştırmıştır. Makedonya’daki ve Kosova’daki etnik Arnavutlar, hem Slav hegemonyasına karşı paralel mücadelelerinde hem de Yugoslavya içinde “yedinci cumhuriyet” haline gelebilecek bir birlik talebinde bulunmak için birbirleri ile dayanışma içinde olmuşlardır. Güney Slav dillerinin yerine Arnavutçayı kullanan olası bir cumhuriyetin meydana gelmesi, Arnavutlara kolaylık sağlasa da Sırp ve Slav Makedon milliyetçileri tarafından kabul edilemez bir seçenek olmuştur.³⁰⁹ Makedonya’nın bağımsızlık girişimleri ile Yugoslavya birliği içindeki siyasi rolünden ayrılması sessiz gerçekleşmiştir. Fakat ülke yönetimi bir yandan kendi iç siyasetindeki Arnavut sorununa karşı etnik mücadele verirken, diğer yandan da dış siyasetinde Yunanistan ile yaşadığı isim krizinden dolayı uluslararası arenada tanınma uğruna çetin diplomatik mücadele vermiştir.

Makedonya’daki ilk çok partili seçim kampanyasında, Makedonya Komünistler Birliği-Demokratik Değişim Partisi (SKM-PDP) bünyesindeki reformcu komünistler de dahil tüm Makedon siyasi partileri, cumhuriyetlerinin Slovenya ve Hırvatistan’ın seçtiği yöne gittiğini teyit ederek, cumhuriyetçi egemenliği savunan eğilimleri benimsemişlerdir. Bu doğrultuda seçim sonrasındaki aylarda bağımsız partili uzmanlar hükümeti ve Kiro Gligorov, hem Cumhuriyetin istikrarını bozan çevrelerin hem de Makedon seçmenlerinin taleplerini titizlikle dengeleme yoluna girilerek çalışmalarını hasas şekilde yürütmüşlerdir.³¹⁰

1991 Haziran ayında Slovenya ve Hırvatistan cumhuriyetlerinin ayrılıklarının belirginleşmesi ve dolayısıyla Yugoslavya birliği içinde kalma olasılıklarının da düşük olduğu kesinleşince, Makedonya’nın da bağımsızlık fikri hız kazanmıştır. Ülkede 8 Eylül 1991’de bağımsızlık için halk oylaması yapılmıştır.

³⁰⁹ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 410.

³¹⁰ Josip Glaurdic, *a.g.e.*, s. 115.

Arnavutlar, referanduma büyük ölçüde boykotla karşılık vermiştir. Aralarından sadece yüzde 72,16'sı katılım göstermiştir. Bununla birlikte, halk oylamasına katılanların 95,26'sı bağımsızlık için olumlu oy kullanmıştır.³¹¹ Henüz Ağustos ayında Makedonya'nın bağımsızlık için aldığı referandum kararı ise ülkeyi sadece "Üsküp Yönetimi" adıyla anan Yunanistan'da endişeyle karşılanmıştır. Yunan basınında Makedonya'nın Türkiye'den destek aldığı iddiaları yer almıştır.³¹²

Nüfusun yüzde 21'inden fazlasını oluşturan Arnavut azınlık liderlerinin şikayetleri, o dönemde daha çok Arnavutça ilk ve orta eğitim veren okulların yetersizliği ve Makedonya'ya göç eden Arnavutların vatandaşlıklarının reddedilmesi konusunda yoğunlaşmıştır.³¹³ Gligorov döneminde Makedonya, Arnavut patisi PDP'nin de dahil edilmesine özen gösterilen koalisyon hükümetiyle yönetilmiştir. Yine de eğitim ve kültür alanında çıkardıkları huzursuzluklar, BM Önleyici Misyonu ve ayrıca NATO önderliğindeki silahlı kuvvetler tarafından zaptedilmiş dönemlerin yaşanmasına neden olmuştur.³¹⁴

Makedonya, referandumun sonuçlarına dayanarak, 17 Eylül 1991'de Egemenlik ve Bağımsızlık Bildirgesi'ni onaylamıştır. 17 Kasım 1991'de ise yeni anayasasını ilan etmiştir. Anayasa'nın önsözünde " Makedonya, Makedon halkının ulusal devletidir ve vatandaşlarına olan tam eşitliği Makedonya halkıyla birlikte yaşayan Arnavutlar, Türkler, Ulahlar, Romanlar ve diğer halklara da sağlanır." ifadesine yer verilmiştir.³¹⁵ Anayasaya göre, Makedonya Cumhuriyeti yasama, yürütme ve yargı gücü organlarına sahiptir. Yasama yetkisi, 120 ila 140 milletvekilinin bulunduğu, (meclis üyelerinin tam sayısı kanunla belirlenir; 2008 yılına kadar 120 olan üye sayısı 123'e çıkarılmıştır; 3 üyesi diaspora tarafından seçilmektedir.) Makedonya Cumhuriyeti meclisine aittir.³¹⁶ Dört yıllık bir dönem için seçmenler tarafından seçilen milletvekilleri, meclis başkanı ve yardımcısını meclis

³¹¹ Peter Radan, *a.g.e*, s. 194.

³¹² Tanil Bora, *a.g.e*, s. 240.

³¹³ Aleksandar Pavkovic, *The Fragmentation Of Yugoslavia: Nationalism And War In The Balkans*, St. Martin Press, 2nd edition, USA 2000, s. 119.

³¹⁴ Ann Lane, *a.g.e*, s. 191.

³¹⁵ Peter Radan, *a.g.e*, s. 194.

³¹⁶ History of parliamentarism in Macedonia, <https://www.sobranie.mk/activities-of-parliamentary-institute.nspx> (Erişim Tarihi:25-02-2021)

içinden seçmektedir. Kanun koymak, devlet bütçesini onaylamak, uluslararası andlaşmaları onaylamak, savaş ve barışa karar vermek bu organın önemli görevleri arasındadır.³¹⁷

Etnik Arnavut partileri hükümette karşı Anayasada eşit olarak tanımlanmak, Arnavutçanın resmi dil olması ve devlet destekli bir üniversite kurulması dahil temel olarak üç beklentide yoğunlaşmıştır. Ayrıca Arnavutlar, “yabancı” gibi soyutlandırıldıkları bir yönetimle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir.³¹⁸ 1992 Ocak ayında etnik Arnavutlar, resmi olmayan bir referandum ile bölgesel özerklik için oylama yapmışlardır. Makedonya’daki kurucu halk statüsüne erişmek için Arnavut halkın yüzde 90 katılım gösterdiği referandumdaki çoğunluk, özerkliği savunmuştur.³¹⁹

19 Aralık 1991 tarihinde Makedonya Cumhuriyeti Meclisi, Egemen ve Bağımsız Bir Ülke Olarak Uluslararası Tanıma Deklarasyonu’nu kabul etmiştir. Bu bildirgeye dayanarak, Makedonya Cumhuriyeti hemen hemen tüm ilgili uluslararası kuruluşların bir üyesi olmuştur. Ülke halen aktif ve başarılı şekilde BM (Nisan 1993), WTO (1993), AGİT (1995), Avrupa Konseyi (1995), CEFTA (2006) üyelikleri ile işbirliğini sürdürmektedir.³²⁰

Aralık 1991’de Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan’ın tanınmak için AT’ye başvurularını yaptığı sırada, başvuranlar arasına Makedonya Cumhuriyeti de dahil olmuştur. Bu esnada, Kosovalı Arnavutlar ve Hırvatistan’daki Sırp Krajina bölgeleri de kendi başvurularını yapmış, fakat kabul edilmemişlerdir. Makedonya ile Bosna’nın başvuruları ise Fransız avukat Robert Badinter’in başkanlığındaki Badinter Komisyonu’na iletilmiştir. Slovenya ve Hırvatistan 23 Aralık’ta Almanya

³¹⁷ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 267.

³¹⁸ John Phillips, *a.g.e.*, s. 65.

³¹⁹ Stefan Wolff, “The Limits of Non-Military International Intervention: A Case Study of the Kosovo Conflict” *Understanding the War in Kosovo*, (ed.) Florian Bieber, Zidas Daskalovski, Taylor & Francis e-Library, London 2005, s. 84.

³²⁰ History of parliamentarism in Macedonia, <https://www.sobranie.mk/activities-of-parliamentary-institute.nspx> (Erişim Tarihi:25-02-2021)

tarafından tanınırken, Makedonya AB kriterlerine göre tanınma açısından en az Bosna kadar yeterli olmasına rağmen, Yunanistan engeline takılmıştır.³²¹

1992 Ocak ayındaki otonomiye talep eden yasadışı referandumun ardından, Makedonya yönetimi istikrarsızlaştırıcı sonuçlar doğuracağından endişelenerek, Arnavutların özerkliği konusu üzerinde durmamıştır. Buna yanıt olarak, Arnavutlar ise 31 Mart'ta barışçıl bir protesto gerçekleştirmek için Üsküp merkezinde bir araya gelmişlerdir. Nevzat Halili liderliğindeki PDP tarafından düzenlenen gösteride Halili, topluluğa “Yeni kurulan Makedon Devleti'nin kurucu unsuru” olarak bölgedeki Arnavutların da “bölgesel, siyasi ve kültürel özerklik” hakları olduğunu dile getirmiştir.³²² Ayrıca Kasım ayında Demokratik Refah Partisi bünyesindeki yetkililerden biri, Makedonya'nın tanınmasının kendilerine ulus statüsü verilmesi şartına bağlanmasını ve yerine getirilene kadar tanınmanın ertelenmesini talep ederek AT'den destek aramıştır.³²³ Bununla beraber, 1992 yılında Arnavut partisinin hükümet içinde göreve dahil edilmesiyle hem bu sorunun büyümesi engellenmiş hem de Arnavutluk ile olan ilişkilerin gelişmesi adına olumlu adımlar atılmıştır.³²⁴

Ancak Kasım 1992'de Üsküp'ün eski Osmanlı semti Bit Pazarı'nda meydana gelen olayda Arnavut bir gencin karakolda polis tarafından dövülerek öldürülmesinin ardından, kızgın kalabalıklar protesto için sokağa dökülmüştür. Polisin ateş açarak bastırmaya çalıştığı protesto, üç Arnavut ve bir Makedon'un ölümüyle sonuçlanmıştır.³²⁵ 1993 yılında Üsküp hükümetinin ‘Ilirida’ adındaki ayrılıkçı devletin kurulmasına ilişkin Arnavutlar tarafından yapılmış silahlı bir komplo dediği olayda birçok Arnavut tutuklanmıştır.³²⁶ Aslında hükümet, özerkliğin Arnavutların çıkarlarına hizmet etmeyeceğini, aksine bir “getto” yaratarak Makedonya'nın ana kamu yaşamından koparacağını düşünmüştür.³²⁷ Arnavutlar,

³²¹ John Phillips, *Macedonia Warlords and Rebels in the Balkans*, I.B.Tauris & Co Ltd, New York & Londra 2004, s. 51.

³²² Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 190.

³²³ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s.133.

³²⁴ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 202.

³²⁵ John Phillips, *a.g.e.*, s. 65.

³²⁶ Lawrence E. Cline, “The Leaky Bucket: Ethnic Albanian Cross-Border Operations in the Balkans”, *Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break-up of Yugoslavia*, Ed. J. S. Morton, R. C. Nation, P. Forge, S. Bianchini, New York, Palgrave Macmillan, 2004, s. 59.

³²⁷ Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 190.

Kiro Gligorov döneminde daha istikrarlı bir yönetim kurma yolundaki siyasi seçkinlerinin artan yetersizliği nedeniyle 1992-93 yıllarında yeni partiler kurmuşlardır. Eylül 1992’de, Amerikalı diplomat Robert H. Frowick’in önderliğindeki (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) AGİK Konferansı’nda eski Yugoslav çatışmaları ile karşı karşıya kalma tehlikesi nedeniyle FYROM’a gözlem misyonu gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³²⁸

Bit Pazarı olayından sonra AB de Makedonya’nın parçalanabileceğinden kaygı duymuştur. Başkan Gligorov’un Yugoslavya ile yeniden birleşebileceğini düşünmeye başlamıştır. 1993 yılında Londra’daki konferansta İngiltere Dışişleri Bakanı Douglas Hurd, Makedonya’nın olabildiğince Belgrad yönetimine yakın olması ve savaşlar sona erdiğinde Yugoslavya’ya yeniden katılması konusunda düşünmesini önermiştir. Bu süreçte İngiliz ve Fransız istihbarat ve güvenlik uzmanları, Makedonya İçişleri Bakanlığı’na destekte bulunmuşlardır.³²⁹ Bölgenin komşuları tarafından toprak iddialarına maruz kalabileceği, etnik Arnavut sorununun Kosova’da yaşanabilecek gerilimlerle tetikleneceği ve Yugoslavya’nın Bosna’daki yarattığı savaş ortamını Makedonya’ya da uygulayabileceği olasılıklarından dolayı Uluslararası camianın dikkatinin Makedonya üzerinde toplanması, bir anlamda bölgenin kaoslara açık bir fay hattı niteliği taşımasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov’un BM’e davette bulunmasının ardından, 1992’nin sonlarında ve 1993’ün başlarında BM tarafından bölgeye barış gücü askerleri sevk edilmiş ve çok geçmeden bu güçlere ABD askeri de eklenmiştir. Bu güçler, bölgedeki saldırganlığa karşı etkili bir caydırıcılıklarının olduğunu yansıtmayı amaçlamışlardır. Keza Yugoslavya Ordusu bile Makedonya’dan çekilmiştir. Milošević dört yıl boyunca Kosovalı Arnavutlara yönelik topyekun bir askeri saldırıdan kaçınarak bunun yerine baskı kullanmayı tercih etmiştir.³³⁰

³²⁸ James Pettifer, “The Albanians in western Macedonia after FYROM independence”, *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999, s. 139.

³²⁹ John Phillips, *a.g.e.*, s. 65-66.

³³⁰ Sonja Biserko, *Yugoslavia’s Implosion: The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*, Norwegian Helsinki Committee, Belgrad 2012, s. 220.

Makedonya, bağımsızlık ilanını takip eden 6 ayın ardından 14 Şubat 1992 tarihinde kendi ordusunu kurmuştur.³³¹ Nisan 1992'e gelindiğinde, Gligorov Yugoslavya Savunma Bakanı ile 16 maddeyle detaylandırılan geri çekilme anlaşmasını imzalamıştır. Yugoslav ordusunun geri çekilişinin ortaklaşa ve iki tarafın kontrolü altında gerçekleştirilmesi tasarlanmış olmasına rağmen, geri çekilme federasyon sisteminde Makedonya'nın mülkiyetine düşen tesislerin ve ekipmanların dahi imha edilip kaldırılmasına kadar gitmiştir. JNA kendi sınırlarına çekilirken sadece askeri güç unsurlarını değil, hastaneleri ve depoları bile yok ederek gitmiştir.³³² Bununla birlikte FRY ile Makedonya arasında Kosova sorunu ortak tehdit özelliği taşımıştır. Yugoslavya'nın Kosova'ya uygulayacağı her baskı ve yaşanacak savaş, dolaylı yoldan da olsa FRY'nin Makedonya'ya zarar vermesi demektir. Çünkü olası çatışmanın Makedonya'daki Arnavutları tahrik etmesine, yönetime olan şikayetlerini arttırmalarına ve Kosovalı Arnavutlar ile ayrılıkçı düşünceyle örgütlenmelerine sebep olabilirdi. Bu kaotik durum, yeni devlet düzeninde dengeyi kurmaya çalışan ülke için endişe kaynağı olmuştur.

Uluslararası arenada farklı yankılar bulan Yugoslavya'nın çözülüş döneminde ABD'nin görüşü, daha çok durumun Avrupa'yı ilgilendirdiği yönündeydi. Washington yönetimi, Balkan sorunundan ziyade gelecekteki petrol çıkarlarını gözetenek, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle yaşanan Ortadoğu sorununa odaklanmıştır. Batı Avrupa'da ise 1990'ların başında Yugoslavya birliğinin devamı savunulmakla birlikte, süreçle ilgili kararsız tutumları ancak 1991 yılı sonunda netlik kazanmaya başlamıştır.³³³

Avrupa Topluluğu, 27 Ağustos 1991'de eski İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Carrington'un Başkan olarak görevlendirildiği Yugoslavya Konferansı'nı düzenlemiştir. Carrington'nun üstlendiği görevleri kapsamında iki önemli koşula yoğunlaşmıştı; birincisi, altı cumhuriyetin tümü için makul bir çözüm sağlanmadıkça cumhuriyetlerden hiçbiri bağımsız devletler olarak tanınmayacaktı.

³³¹ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 17.

³³² John Phillips, *a.g.e.*, s. 51.

³³³ İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s.103.

İkincisi, barışçıl anlaşmalar gerçekleştirilmedikçe sınırlarda değişiklik olmayacaktı.³³⁴

1991 sonlarında Yugoslavya konusu uluslararası toplumun daha çok dikkatini çekmiştir. Nitekim Almanya'nın da baskısıyla, Avrupa Komisyonu'nun Banditer paneli, belirlenen gereklilikleri karşılayan Yugoslavya cumhuriyetlerinin tanınmasını önermiştir.³³⁵ Yugoslavya Konferans süreci devam ederken bağımsızlık ile ilgili başvuruları değerlendirmek üzere AT'nin Robert Badinter başkanlığında kurduğu Badinter Komisyonu'nun heyetleri, Yugoslavya'nın yeniden yapılandırılmasının mümkün olmadığını tespit etmiş ve ardından "dağılma sürecinde" olduğunu ilan ederek bağımsızlığın kısmi olarak tanınması yönünde karar almıştır.³³⁶ AT Dışişleri Bakanlarının Yugoslavya'nın bağımsız devletler haline dönüşerek çözülmesi yönünde karar vermelerinde yeniden yapılandırılma konusundaki önerilerde mutakabatın sağlanamamasının yanı sıra, Hırvatistan'da devam eden çatışmaların da etkisi olmuştur.³³⁷ AT, 16-17 Aralık tarihleri arasında Brüksel'de gerçekleşen Dışişleri Bakanları toplantısında tanıma sürecinin hızlandırılması konusunda uzlaşmıştır.³³⁸

Avrupa Topluluğu, gelişen bu tanıma sürecini Fransa girişimiyle kurulan ve hukukçu Robert Badinter'in başkanlığını yaptığı Badinter Komisyonu çerçevesinde, bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerin anayasal ve insan hakları konuları üzerine yaptığı tespit çalışmalarıyla yönetmiştir.³³⁹ AT, tanıma için devletlere özellikle BM sözleşmesinde belirtilen hükümlerin kabulü, Paris Şartı ve Helsinki Sözleşmeleri (hükukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarına saygı) kapsamında girilen taahhütlerin kabulü ve yanı sıra azınlıkların da AGİK'E uygun şekilde korunması gibi gereklilikleri şart koşmuştur.³⁴⁰

³³⁴ Peter Radan, *a.g.e.*, s. 162-163.

³³⁵ Alan J. Kuperman, "Transnational Causes of Genocide: or How the West Exacerbates Ethnic Conflict", *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Editör: Raju G. C. Thomas, Lexington Books, Lanham, Boulder, New Yorks and Oxford 2003, s. 62.

³³⁶ Ann Lane, *a.g.e.*, s. 185.

³³⁷ Aleksandar Pavkovic, *a.g.e.*, s. 149.

³³⁸ David N. Gibbs, *a.g.e.*, s. 103.

³³⁹ Kate Hudson, *a.g.e.*, s.100.

³⁴⁰ David N. Gibbs, *a.g.e.*, s. 103.

17 Aralık'taki AK toplantısında Almanya'nın tanınmaya yönelik zorlamalarının da etkisiyle, Yugoslavya cumhuriyetlerinden 24 Aralık'a kadar tanınma başvurularını yapmış olmaları istenmiştir. Kasım ayında tanınma koşullarını hazırlayan Badinter Komisyonu'nun başvurulara ilişkin raporları 15 Ocak tarihinde açıklacağı belirtilmiştir.³⁴¹ Yeni devletlerin tanınmasına ilişkin 17 Aralık'ta yayınlanan yönergeler kapsamında tanıma taleplerini değerlendiren AT Tahkim Komisyonu Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya ve Slovenya tarafından gelen dört başvurudan sadece Slovenya ve Makedonya'nın AT'nin belirlediği kriterleri karşıladığı sonucuna varmıştır.³⁴² Bununla beraber, Lord Carrington ve BM'nin Yugoslavya özel temsilci gibi isimler, Yugoslav cumhuriyetlerinin arasında karşılıklı uzlaşma sağlanana kadar tanınmaların ertelenmesini istemiştirlerdir. Bu öneriler gözardı edilmiş ve Hırvatistan 23 Aralık'ta ilk olarak Almanya, 15 Ocak 1992'de ise diğer 11 AT üyeleri tarafından tanınmıştır. Almanya, Banditer Komisyonu'nun tavsiyesini beklemeye gerek duymadan tanıma kararını almıştır. AK, tanınmanın dört gün öncesinde tanınma uygunluğuna ilişkin açıkladığı 5 nolu görüşünde ise Hırvat Anayasası'nın azınlıkların korunması için yeterli güvenceler sağlamadığını belirtmiştir.³⁴³ Diğer yandan, Banditer Komisyonu'nun muhalefetine rağmen Hırvatistan'ın tanınmasına karşılık Makedonya'nın tanınmaması, komisyona karşı güvensizlik uyandırmıştır. Yunanistan'a göre Makedonya kuzey eyaletinin adını kullandığı için toprak talebi iması vermektedir. Yunanistan bu itirazları ile AT 'nin "sınırların dokunulmazlığına ilişkin politikasına" başvurarak, anlaşmazlık çözülene kadar tanınma sürecinin ertelenmesini başarmıştır.³⁴⁴

Makedonya Anayasası'nın 3. maddesinde yer alan "Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırlarının ancak Anayasaya uygun olarak değiştirilebileceği" ifadesinin ve 49. maddesinde yer alan "Makedon hükümetinin komşu ülkelerde yaşayan Makedonların "statü ve haklarına önem verdiği" ifadesinin yayımlanma isteğine işaret ettiği gerekçesiyle Yunanistan'nın itirazı ile karşılaşmıştır.³⁴⁵ Ayrıca,

³⁴¹ Laura Silber -Allan Little, *Yugoslavia Death Of A Nation*, Penguin Books, London 1997, s. 200.

³⁴² Aleksandar Pavkovic, *a.g.e.*, s. 150.

³⁴³ Mikulas Fabry, *a.g.m.*, s. 130.

³⁴⁴ John Williams, *Legitimacy in International Relations and the Rise and Fall of Yugoslavia*, Macmillan Press, London 1998, s.128

³⁴⁵ Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 185.

Atina yönetimi Makedonya bayrağındaki Büyük İskender'in amblemi olan Vergina Yıldızı'nın kullanılmasına da karşı çıkmıştır.³⁴⁶ Üsküp yönetimi buna karşılık vakit kaybetmeyerek Ocak ayı başlarında Anayasa'sında Makedonya'nın komşularına karşı toprak talebinde bulunmadığını, mevcut sınırları dokunulmaz kabul ettiğini ve diğer devletlerin egemenlik haklarına veya içişlerine karışmayacağını belirten üç değişiklik yapmıştır.³⁴⁷ Diğer yandan, Yunanistan Makedonya'nın tanınmasına yönelik çektiği setler ile istemeden de olsa bölgesel rakibi olan Türkiye ile Üsküp arasındaki ilişkilerin daha da sağlamlaşmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki 1992 yılında dış ilişkiler trafiğinde Ankara, Tiran, Sofya ve Üsküp arasında yoğun diplomatik faaliyetler gelişmiştir. Türkiye'nin önerisiyle Balkan ülkeleri ve tüm Eski Sovyet Birliği'nin Türki cumhuriyetlerini de kapsayan BSEC "Karadeniz Ekonomik Topluluğu" gündeme gelmiştir.³⁴⁸

Makedonya yönetimi henüz bağımsızlık hazırlığındayken, Cumhurbaşkanı Gligorov'un Türkiye ziyaretinde iki ülke arasındaki tarihi bağlara değinilmiş ve gelecekte Türk azınlık haklarının iyileştirilmesi yönünde vaadlerde bulunularak Türkiye'nin desteği istenmiştir.³⁴⁹ Gligorov ayrıca Haziran 1992'de Arnavutluk'a yaptığı ziyaretinde, Arnavutların Makedonya'daki kurucu ulus statüsü talebini destekleyerek; Makedonya'nın tanınmasının Makedonya Arnavutlarının haklarına duyulan saygı ile doğru orantılı olduğu mesajını vermiştir.³⁵⁰

Yunanistan'ı Makedonya-Türkiye ilişkilerinin ilerleyişinden daha çok tedirgin eden bir diğer gelişme ise Makedonya konusunda ortak fikirde olduğu Bulgaristan'ın da Makedonya'nın tanınmasına olumlu yaklaşması ile olmuştur.³⁵¹ Bulgaristan "Makedon" milletinin varlığını kabul etmese de 15 Ocak'ta Makedonya'yı tanıyan ilk ülke olmuştur. Ardından Türkiye, Hırvatistan, Slovenya,

³⁴⁶ Richall C. Hall, "Macedonia", *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 175.

³⁴⁷ Jens Reuter, *a.g.m.*, s. 41.

³⁴⁸ Misha Glenny, *The Fall Of Yugoslavia: The Third Balkan War*, Penguin, London 1992, s. 182.

³⁴⁹ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 240.

³⁵⁰ Aldo Bumci, "Regional Perspectives for an Independent Kosovo—Albania and Macedonia", *Understanding the War in Kosovo*, (ed.) Florian Bieber, Zidas Daskalovski, Taylor & Francis e-Library, London 2005, s. 284-285.

³⁵¹ Tanil Bora, *a.g.e.*, s. 241.

Bosna-Hersek, Litvanya ve Filipinlerin de aralarında olduğu altı ülke daha Makedonya'yı tanımıştır.³⁵² 4 Ağustos 1992'de Bulgaristan'ı ziyaret eden Rusya Devlet Başkanı Yeltsin Zh. Zhelev ile Makedonya konusundaki görüşmelerini takiben yaptığı basın toplantısında bağımsızlığın tanınması gerektiği ve ülkenin isim seçiminde sadece kendisinin karar verebileceği konusunda dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur. Nitekim Yeltsin'in 4 Ağustos'ta imzaladığı tanımaya ilişkin notu, 5 Ağustos'ta Dışişleri Bakan Yardımcısı V. Churkin tarafından Üsküp'teki Dışişleri Bakanı Denko Maleski'ye teslim edilmiştir.³⁵³

Makedonya, BM'ye 181. üyesi olarak ancak 8 Nisan 1993'te "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" (FYROM) geçici adıyla kabul edilebilmiştir. Yunanistan 8 Ekim 1993 gibi erken tarihlerde kalıcı ad ile ilgili müzakereden geri çekilmiştir. Aralık 1993'te FYROM adı ile Almanya, Fransa, Hollanda, Danimarka, İtalya, Finlandiya ve Japonya gibi ülkelerle diplomatik ilişkilerin adımı atılmıştır.³⁵⁴ Geçici FYROM ismi için gerçekleşen oylamalar sırasında Üsküp, Koçani, ve Resende protesto mitingleri düzenlenmiş ve yaklaşık 600 kadar Makedon entelektüelin bulunduğu topluluk Ulusal Meclis binası önündeki gösteri yapmıştır.³⁵⁵ 30 milletvekili lehte, 28 milletvekili karşı oy verirken, 13 milletvekili çekimser olduğunu ifade etmiştir. Uzlaşmak için Yugoslavya'ya atıfta bulunularak kullanılan isim, Makedonya'nın yeniden Sırbistan hâkimiyetindeki birliğe kılma ihtimalini veya buna zorlanma ihtimaline olasılık vereceği algısını yaratmıştır.³⁵⁶ Milliyetçi VMRO partisi isim sorunu ve ekonomi üzerine güvensizlik oyu çağrısında bulunmuş ve sonucunda Gligororov 62 milletvekili tarafından desteklenerek hükümetteki görevine devam etmiştir.³⁵⁷

³⁵² Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 270.

³⁵³ Nina Smirnova, "Macedonia in the context of present-day Russian foreign policy", *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999, s. 266.

³⁵⁴ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 416.

³⁵⁵ John Phillips, *a.g.e.*, s. 56.

³⁵⁶ Hugh Poulton, *a.g.e.*, s. 178.

³⁵⁷ John Phillips, *a.g.e.*, s. 56.

ABD'den gelen tanınmanın ardından, 16 Şubat 1994 tarihinde Makedonya, Yunanistan'ın ekonomik ambargosuyla karşılaşmıştır.³⁵⁸ Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, 16 Şubat 1994'te uyguladığı ambargo kapsamında Üsküp'teki konsoloslğun kapatılmasına, Selanik limanı üzerinden gıda ve ilaç hariç, Makedonya'dan gelen veya giden tüm ticari taşımacılık faaliyetlerinin durdurulmasına karar vermiştir.³⁵⁹ Hem mevcut Bosna Savaşı sonucundan hem de Yunanistan ambargosundan etkilenen Makedonya ekonomisi, ticari ortağı olan Sırbistan'ın da aynı zamanda BM tarafından ambargoya tabi tutulmasıyla da iç ve dış istikrarı açısından önemli derecede etkilenmiştir.³⁶⁰ Bulgaristan ve Arnavutluk, Yunanistan ambargosuyla karşı karşıya kaldığı bu zor dönemde fırsat gözetmeksizin Makedonya'ya alternatif ticaret yolları sağlayarak yardımcı olmuşlardır.³⁶¹ Keza bu dönemde Makedonya'daki Arnavutlar ve hükümet arasında kurucu halk statüsünde eşitlik talepleri nedeniyle yaşanan gerginlikler gündeme gelmiştir. Hatta Makedonyalı Arnavutlar, uluslararası camiada tanınmanın koşulu olarak bu taleplerin giderilmesini öne sürmüşlerdir. Bulgaristan tarafında ise Makedonya bağımsızlığı tanınırken, “Makedon” milliyeti varlığı tanınmamıştır. Bu durumlar değerlendirildiğinde, ülkeler arasında atılacak her iyi adım, karşılıklı olarak topraklarında ikamet eden soydaşlarının yararına hizmet etmesi açısından önem taşımıştır.

AB, Yunanistan'nın uygulamış olduğu ambargoyu 13 Nisan 1994 tarihine kadar kaldırması konusunda baskı yapmıştır. Buna karşılık, Yunanistan'ın gerekeni yapmaması üzerine konu Avrupalı ortakları tarafından Avrupa Adalet Divanı'na taşınmıştır. 30 Haziran'daki mahkemeden, Yunanistan ambargosunun AB üyelerinin hiçbirinin çıkarlarına zarar vermediği ve bu nedenle ambargoyu durdurma emrinin verilemeyeceği yönünde karar çıkmıştır.³⁶² Yunanistan, Makedonya adının ve 16 ışınlı Vergina Yıldızı'nın yalnızca kendisine ait olduğu gerekçesiyle Makedonya tarafından kullanılmasına tepki olarak ambargo uygulamıştır. Yaşanan bu kriz,

³⁵⁸ R. Craig Nation, *War in the Balkans 1991-2002*, Strategic Studies Institute Report 2003, s. 334. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1435.pdf> (Erişim Tarihi: 30.03.2021)

³⁵⁹ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *The Balkans: a.g.e.*, s. 416.

³⁶⁰ Nesrin Kenar, *a.g.e.*, s. 209.

³⁶¹ Aldo Bumci, *a.g.m.*, s. 285.

³⁶² Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 187.

ABD arabulucusu Cyrus Vance'in, Üsküp'ün yeni bir bayrak kabul etmesi karşılığında Atina'nın ambargoyu kaldırması için dönüm noktası niteliğindeki anlaşmaya aracılık etmesiyle hafifletilmiştir.³⁶³

13 Eylül 1995'te imzalanan anlaşmanın ardından Yunanistan, uyguladığı ticaret ambargosunu 15 Ekim'de kaldırmayı ve Makedonya'nın uluslararası örgütlere katılımını veto etmemeyi kabul ederken, diğer yandan Makedonlar da bayraklarındaki Vergina Yıldızı'nı 8 ışıklı bir güneş veya yıldız olarak değiştirmişlerdir.³⁶⁴ Ayrıca Geçici Anlaşma ile Makedonya Anayasa'sında değişikliğe gidilerek Yunanistan'a yönelik yayılmacı isteğinin olmadığı belirtilmiştir.³⁶⁵ Anlaşmayı takiben Makedonya'nın 13 Ekim 1995'te AGİT, 9 Kasım 1995'te Avrupa Konseyi üyelikleri gerçekleşirken 15 Kasım'da NATO'nun (Partnership for Peace-PFP) Barış için Ortaklık programına katılımı da sağlanmıştır.³⁶⁶ Makedonya ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ise 8 Nisan 1996 tarihinde imzaladıkları anlaşmayla gerçekleşmiştir.³⁶⁷ 1996 yılında Makedonya, Batı Balkanlar için demokrasiyi ve serbest piyasa sistemlerini geliştirmeyi amaçlayan PHARE programına dahil edilerek mali yardım sağlanmıştır.³⁶⁸ ABD de tanımayı gerçekleştirdiği tarih ile 1998 ilkbaharı arasındaki yıllarda Makedonya'ya 76 milyon dolarlık dış yardımda bulunmuştur.³⁶⁹ Bununla birlikte Yunanistan da Makedonya'ya önemli miktarda yatırım gerçekleştirmiş ve Kasım 1999'da Kosova krizinin ardından iki ülke,³⁷⁰ Hellenic Petroleum SA'nın, Oka'nın yıllık rafinaj kapasitesini ikiye katlayabilme olanağı ile ham petrolün Selanik'ten Üsküp'e taşınmasını sağlayacak petrol boru hattı inşaatı için anlaşmıştır.³⁷¹ Makedonya'nın isim konusunda Yunanistan ile yaşadığı krizden

³⁶³ Laura Silber -Allan Little, *a.g.e.*, s. 383.

³⁶⁴ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 272.

³⁶⁵ Thanos Veremis, *The Modern Balkans: A Concise Guide to Nationalism and Politics. The Rise and Decline of the Nation State*. London School of Economics and Political Science: LSEE Research on South East Europe European Institute, London 2014, s. 221.

³⁶⁶ Dimitar Mircev, *a.g.m.*, s. 220.

³⁶⁷ Ian Jeffries, *The Former Yugoslavia at the Turn of the Twenty-First Century: A guide to the economies in transition*, Taylor & Francis e-Library, London 2003, s. 56.

³⁶⁸ Elizabeth Pond, *Endgame In The Balkans: Regime Change, European Style*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2006, s. 170.

³⁶⁹ Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 187-188.

³⁷⁰ John Phillips, *a.g.e.*, s. 59.

³⁷¹ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 461; John Phillips, *a.g.e.*, s. 59.

geçici isim ve geçici anlaşma çerçevesinde çözüme kavuşması, uluslararası kuruluşlara üyelik ve anlaşmalara giden sürecinin de önünü açmıştır.

1994 yılında talepleri karşılanmayan Arnavutlar, Üsküp yönetiminin rızası olmaksızın Tetovo'da kendi finansal destekleriyle kendi dillerinde üniversite kurmak için harekete geçmişlerdir. 1995 yılında Tetevo Üniversitesi, Arnavut topluluğu tarafından tek taraflı şekilde kurularak ilan edilmiştir.³⁷² 4000 öğrencinin kayıtlı olduğu ve 260 öğretmenin ders verdiği iddia edilen üniversite, Kosova'nın paralel kurumlarını çağırıştırılmıştır. Kurumun akademik kadrosunun büyük bir kısmının Priştine Üniversitesi'nden gelmiş olması, Üsküp yönetiminin dikkatini çekmiş; asıl amacın eğitim olmadığı, daha çok Arnavut ayrılıkçılığı olduğu şüphesini yaratmıştır.³⁷³ Bunu üzerine, açılışından iki gün sonra üniversitenin faaliyetlerini sonlandırmak için emniyet harekete geçmiştir. Çatışmaya dönüşen polis müdahalesi, 15 kişinin yaralanması ve bir kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Ayrıca üniversite rektörü Fadil Suleymani'nin iki buçuk yıl hapsi istenmiş, ancak Haziran ayında kefalet karşılığında serbest bırakılmıştır.³⁷⁴ 8 Temmuz 1997'de hükümet, Makedon bayrağı dışındaki bayrakları kısıtlayarak sadece resmi tatillerde kullanılmasına izin vermiştir. Ertesi gün Gostivar ve Tetovo şehirlerinde bu kısıtlamaya uyulmaması nedeniyle polis müdahalesi gerçekleşmiştir. Yaşanan arbedede 200'den fazla kişi yaralanırken üç kişi hayatını kaybetmiştir.³⁷⁵

Nisan 1998 tarihinde ise Gostivar Belediye Başkanı yedi yıl, Tetovo Belediye Başkanı ise iki buçuk yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.³⁷⁶ 1999 yılındaki Kosova Savaşı ile içlerinde Kosova Kurtuluş Ordusu'nun gazilerinin de olduğu ve sayıları 360.000'i bulan Arnavut mültecinin Makedonya'ya sığınmasının ardından, etnik gerilimin savaşa dönüşme riski tetiklenmiştir.³⁷⁷ Şubat 2001'de Makedon polislerinin Makedonya-Kosova sınırındaki Tanusevci köyünün kontrolünü ele

³⁷² Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 190.

³⁷³ Victor Roudometof, *a.g.e.*, s. 177.

³⁷⁴ John Phillips, *a.g.e.*, s. 69.

³⁷⁵ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 419.

³⁷⁶ Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel...*, s. 191.

³⁷⁷ Mary Kate Schneider, "Macedonian War, 2001", *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 179.

geçirmeyi istemelerinin ardından, Arnavut Kurtuluş Ordusu (NLA) adındaki örgütün üstlendiği isyanların çatışmaya dönmesi üzerine gerginlik giderek tırmanmıştır.³⁷⁸ 4 Mart 2001’de üç Makedon askerinin katledilmesi, Üsküp yönetiminin Kosova ile olan sınırını kapatma kararı almasına sebep olmuştur. 5 Mart’ta NLA eylemlerinin Tanusevki köyünden hariç başka alanlara tasarlandığı gündeme gelince NATO, Kosovo-Makedonya sınırındaki askeri varlığını daha da yoğunlaştırmıştır.³⁷⁹

Temmuz 2001’de ABD ve AB tarafından savaş ortamına ateşkes getirecek siyasi arabuluculuk adımları atılmıştır. Diğer yandan hükümet cephesinde de Makedon ve Arnavut partilerinin temsilcileri arasında bir koalisyon oluşturulmuştur. Koalisyon, batılı diplomatların etkin baskıları ve yardımları ile savaşı sonlandıracak 8 Ağustos tarihli (OÇA) Ohri Çerçeve Anlaşması’nı düzenlemiştir.³⁸⁰ 13 Ağustos’ta imzalanan OÇA ile birlikte Arnavutların dil sorunu ve hemen hemen birçok talepleri kabul edilirken, karşılığında Arnavutlar da Makedonya hükümetinin otoritesini tanıyarak NLA’yı ortadan kaldırmayı kabul etmiştir.³⁸¹ Özetle Batının da arabulucuk müdahaleleri sayesinde Kosova Savaşı’nın getirdiği göçmen etkisi altında kalıp Arnavut azınlığın durumu fırsat bilerek “Büyük Arnavutluk” fikrinde birleşmeleri olasılığının önüne geçilmiştir. Böylece Makedonya’nın bağımsızlığından itibaren ve adapte olduğu uluslararası bütünleşme sürecinde istikrar sorununun başlıca öznelerinden biri olan Arnavutların ayrılıkçı huzursuzlukları, ülkede parçalanma olmadan çözüme kavuşmuştur.

Makedonya, 9 Nisan 2001 tarihinde Lüksemburg’da gerçekleştirilen toplantıda³⁸² AB ile (SAA) İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayan ilk Güneydoğu Avrupa ülkesi olmuştur.³⁸³ Fakat anlaşmanın uygulanması, etnik gruplarla olan çatışmalar ve Ohri Çerçeve Anlaşması’na giden süreç ile ilgili reform gerekliliği

³⁷⁸ Lawrence E. Cline, *a.g.m.*, s. 61.

³⁷⁹ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 426.

³⁸⁰ Andrew Rossos, *a.g.e.*, s. 280.

³⁸¹ Mary Kate Schneider, “Macedonian War, 2001”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014, s. 180.

³⁸² David Phinnemore ve Peter Siani-Davies, “Beyond intervention? The Balkans, the Stability Pact and the European Union”, *International Intervention in the Balkans since 1995*, Editör: Peter Siani-Davies, Taylor & Francis e-Library, London and New York 2004, s. 182.

³⁸³ Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 62.

nedeniyle birkaç yıl askıya alınmıştır.³⁸⁴ 2003 yılındaki Selanik zirvesinde, AB'nin Balkan devletlerinin “Avrupa perspektifi” sahibi olduğunu belirtmesi, Makedonya açısından da umut verici bir ifade olmuştur.³⁸⁵ Makedonya 22 Mart 2004 tarihinde AB üyeliğine başvurusunu gerçekleştirmiştir.³⁸⁶ AB'nin 9 Kasım 2005 tarihinde yayınladığı Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya ile ilgili görüşünde, ülkenin üyelik kriterlerini karşılamak için yol kattığını belirtmiştir.³⁸⁷ Avrupa Konseyi'nin Aralık 2005'teki kararıyla Makedonya, AB'den “aday ülke” statüsünü elde etmiştir³⁸⁸

Avrupa ile bütünleşme adına pozitif bir ilerleme kaydetmiş olmasına rağmen ülkenin aday statüsü uzun bir süre devam etmiştir. Ülkenin tam üyelik için müzakerelere geçiş tarihi, kısmen reform süreçlerini gerçekleştirmedeki istikrarına bağlıyken genellikle Yunanistan ile olan isim krizine bağlı olarak AB'ye giden yolu tıkanmıştır.

Makedonya, işleyen bir piyasa ekonomisi kurma yolunda önemli adımlar atmıştır. Fakat ekonomik kriterler gözönüne alındığında, 2005-2006 yılındaki duruma dayanarak AB komisyonun ülke hakkındaki düşüncesi, AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesinin yetersiz olduğu yönünde olmuştur.³⁸⁹ Ayrıca komisyon yetkilileri, 2007 yılına kadar üyelik müzakerelerinin ertelenmesini öngörmüştür. Müzakerelerin başlaması için ülkede seçimlerin adil ve iyi yürütülmesi, yolsuzluk ve organize suçlarla etkili mücadele, istikrarlı ekonomik büyüme, tam istihdam ve yargı bağımsızlığının sağlanmasının öncelikli olarak gerektiğini vurgulamışlardır.³⁹⁰ 2006 yılı seçimlerinden VMRO milliyetçi Makedon partisi galip çıkmasıyla birlikte ülkede milliyetçilik hızla tırmanmıştır. Başbakan olarak

³⁸⁴ Rafael Biermann, “Secessionism, irredentism and EU enlargement to the Western Balkans: squaring the circle?”, *European Integration and Transformation in the Western Balkans: Europeanization or business as usual?*, Editör: Arolda Elbasani, Routledge, Oxon 2013, s. 167.

³⁸⁵ Elizabeth Pond, *a.g.e.*, s. 178.

³⁸⁶ Zidas Daskalovski, “The Macedonian Name Dispute and the Principle of Conditionality”, *History and Politics in the Western Balkans: Changes at the Turn of the Millennium*, Editör: Srdjan M. Jovanovic ve Veran Stancetic, Center for Good Governance Studies, Belgrade 2013, s. 166.

³⁸⁷ Aristidis Bitzenis, *The Balkans: Foreign Direct Investment and EU Accession*, Ashgate Publishing Limited, England 2009, s. 273.

³⁸⁸ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 74.

³⁸⁹ Aristidis Bitzenis, *a.g.e.*, s. 273.

³⁹⁰ Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *a.g.e.*, s. 466.

göreve başlayan Nikola Gruevski'nin sergilediği siyasi tutumu hem ülkenin iç politikasında, hem de AB ülkeleri ile olan dış politikasında olumsuz eleştirilerin odağı olmuştur.³⁹¹ 2006 Aralık ayında Gruevski hükümetinin Üsküp Havaalanı'na "Büyük İskender" adını vermesi, ülkenin Yunanistan ile ilişkilerinde gerginliğe yol açmıştır.³⁹²

Yaşanılan isim anlaşmazlığı, Makedonya'nın Yunanistan tarafından 2008 yılındaki Bükreş Zirvesinde veto edilmesine ve NATO'ya katılım davetinin verilmemesine sebep olmuştur.³⁹³ Bunun üzerine Kasım 2008'de Makedonya, iki ülke arasındaki ilişkileri düzenleyen 1995 tarihli BM aracılığındaki Geçici Anlaşma'nın 11. Maddesi çerçevesindeki yükümlülüklerini ihlal ettiği gerekçesiyle Yunanistan'a karşı Uluslararası Adalet Divanı'nda dava açmıştır.³⁹⁴ Uluslararası Adalet Divanı 5 Aralık 2011'de dava ile ilgili kararında, Yunanistan'ın Makedonya'nın NATO'ya katılımını veto ederek, iki ülke arasında imzalanan Eylül 1995 tarihli Geçici Anlaşma'yı da ihlal etmiş olduğuna hükmetmiştir.³⁹⁵ Ancak iki ülke arasındaki ihtilafın giderilmesi, Makedonya'nın 2017'deki hükümet değişikliği ile mümkün olmuştur. Makedonya Sosyal Demokrat Birliği (SDSM) lideri ve yeni Başbakan Zoran Zaev, uzun süredir iktidarda olan VMRO-DPMNE lideri Nikola Gruevski'ye nazaran daha esnek ve çözüm odaklı olduğunu göstermiştir.³⁹⁶ Ayrıca Atina yönetimine Alexis Tsipras'ın gelmesi de sorunun çözümünü mümkün kılmıştır. Nitekim 17 Haziran 2018'de Yunanistan sınırında bulunan Psarades köyünde Prespa Gölü kıyısında düzenlenen törende iki ülkenin Başbakanları Zoran Zaev ve Alexis Tsipras'ın nezdinde, iki ülkenin Dışişleri Bakanları Nikola Dimitrov ve Nikos Kotzias Prespa Anlaşması'na imza atmışlardır. Anlaşma, Makedonya'nın

³⁹¹ Çiğdem Aydın Koyuncu ve Samet Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohrid Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi", *International Journal of Social Inquiry*, Cilt No 11, Sayı 1, 2018, s.171.

³⁹² Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 11.

³⁹³ Zidas Daskalovski, *The Macedonian Name Dispute...*, s. 167.

³⁹⁴ Sinisa Jakov Marusic - Maja Zivanovic, *Timeline: The Path to Macedonia's 'Name' Deal*, <https://balkaninsight.com/2018/09/29/macedonia-name-deal-timeline-in-pictures-09-28-2018/>, (Erişim tarihi: 28.04.2021)

³⁹⁵ Hristo Damyanov, *The conflict for the name 'Macedonia' between Greece and Former Yugoslav Republic of Macedonia in regards to the application of FYROM to become a Member State of the European Union*, <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=131422>, (Erişim tarihi: 28.04.2021)

³⁹⁶ Sinisa Jakov Marusic - Maja Zivanovic, *Timeline: The Path to Macedonia's 'Name' Deal*, <https://balkaninsight.com/2018/09/29/macedonia-name-deal-timeline-in-pictures-09-28-2018/>, (Erişim tarihi: 28.04.2021)

Yunanistan'ın talebini karşılamak üzere ülke adını yurt içindeki tüm kurum ve kuruluşlarında, tüm bölgesel ve uluslararası ikili ilişkilerinde “Kuzey Makedonya” olarak değiştirmesi karşılığında Yunanistan'ın NATO ve AB'ye entegrasyonu sürecinde Makedonya'ya yönelik engelini kaldırması için imzalanmıştır.³⁹⁷ Atina ve Üsküp'ün anlaşmazlıklarını sona erdiren Prespa Anlaşması'nı onaylamalarının ardından 6 Şubat 2019'te Kuzey Makedonya, NATO ittifakına katılım protokolünü imzalamıştır.³⁹⁸

27 Mart 2020 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün onay belgesinin Üsküp ABD Büyükelçiliği aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na sunulmasını takiben, Kuzey Makedonya resmen NATO'nun 30. Üyesi olmuştur. Dışişleri Bakanı Nikola Dimitrov, ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Avrasya'dan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Philip T. Reeker ile yaptığı video görüntülü toplantının ardından, COVID-19 gibi kötü şartlarda gelişmesine rağmen üyeliğin ülke için tarihi önem taşıdığını vurgulamıştır. Ayrıca Bakan, ülkedeki tüm vatandaşlarının yanı sıra, tüm vizyonerleri, askerleri ve diplomatları bu stratejik hedefe ulaşmak için buldukları katkılardan dolayı tebrik etmiştir.³⁹⁹ Prespa Anlaşması'na giden süreç ve anlaşma sonrası süreçte siyasi aktörlerin izlediği politikaların ülkelerin geleceği için önem taşıdığı somut bir şekilde görülmüştür. Bağımsızlığından bu yana uluslararası tanınma mücadelesi veren ve uluslararası kuruluşlara katılım konusunda Yunanistan'ın isim engeline takılan Kuzey Makedonya, dünya siyasetine daha da yakınlaşarak Prespa Anlaşması'nın meyvesini almıştır. Ayrıca, anlaşmazlıkların diyalog yolu ile aşılmış olması hem iki ülkenin siyasi itibarı açısından hem de Balkan bölgesinin istikrarı açısından da aydınlık bir gelişme olmuştur.

³⁹⁷ Zidas Daskalovski, “Republic of Macedonia or North Macedonia?”, *Insight Turkey*, Cilt no 21, Sayı 2, 2019, s. 66-67.; Dimitar Bechev - Damir Marusic, *North Macedonia on the Threshold of Europe*, Atlantic Council, December 2020, s. 2-3.

³⁹⁸ Alexandra Brzozowski, “North Macedonia takes big step toward NATO accession at London summit”, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/north-macedonia-takes-big-step-toward-nato-accession-at-london-summit> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

³⁹⁹ “North Macedonia officially becomes the 30th NATO member”, *European Western Balkans*, 27.03.2020 <https://europeanwesternbalkans.com/2020/03/27/north-macedonia-officially-becomes-30th-nato-member/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

III. BÖLÜM: 1991 SONRASI DÖNEMDE KUZHEY MAKEDONYA

- BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

1. Bulgaristan'ın Makedonya'nın Bağımsızlığına Katkısı

Makedonya'nın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesi, endişe ile karşılanmış ve Bulgaristan'ın bölgeyi yeniden topraklarına katma hevesine geri dönebileceği ihtimalini akıllara getirmiştir. Fakat Bulgaristan duygusal bir adım atmazarak siyasi çıkarlarına uygun bir yol izlemiştir.⁴⁰⁰ 1991 yılı Aralık ayı başlarında, Makedonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov, AB dahil tüm dünya ülkelerinin devlet başkanlarına ve hükümetlerine, cumhuriyetin bağımsızlığını tanımları konusunda desteklerini talep eden bir mektup göndermiştir.⁴⁰¹

Dimitar Popov başkanlığındaki Bulgaristan'ın koalisyon hükümeti, Balkan politikasında önem taşıyan Makedonya konusunda Yugoslavya Federasyonu'nun bütünlüğünün korunmasından yana olmuştur. 1991 Şubat ayına gelindiğinde ise Dışişleri Bakanlığı, yayınladığı deklarasyonda Makedonya Parlamentosu tarafından kabul edilen Egemenlik Bildirgesi'nin yasal bir eylem olduğunu ve Makedonya'da kurulan bu devlete Bulgaristan'ın müdahale etmeyeceğini açıklamıştır.⁴⁰² Bulgarların çoğunun Makedonları Bulgar milletinin bir parçası olarak görmesine paralel olarak, Makedonya Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler Sofya'da büyük bir ilgi ve ihtiyatla takip edilmiştir. Bulgaristan, Yugoslavya'dan ayrılan Makedonya'yı desteklemiştir.⁴⁰³ Makedonya'daki demokratikleşme sürecinde IMRO-DPMNE ve Sosyalistler (eski komünistler) olmak üzere iki ana Makedon siyasi partisi kurulmuştur. Tito'nun Makedon ulusal kimliğini ve dilini başlatmasının mirasını taşıyan Sosyalistler,

⁴⁰⁰ Birgül Demirtaş Coşkun, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan'ın Dış Politikası (1989-2000)", *Balkan Diplomasisi*, der. Ömer E. Lütem – Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 242-243.

⁴⁰¹ Mariya Mateeva, *Istoriya Na Diplomateskite Otnosheniya Na Balgariya*, Bılgarski Bestseller, Sofya 2005, s. 318.

⁴⁰² Nikola Avreyski, *Vınshna Polıtka Na Republika Bulgariya: Chast 1. Regionalni Izmereniya*, *Akademichno izdatelstvo*, Za bukvite–O pismeneh, Sofya 2019, s. 154.

⁴⁰³ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 267.

Bulgar karşıtı durumdayken, IMRO-DPMNE yönetimi sırasında ise Bulgaristan-Makedonya ilişkileri önemli ölçüde iyileşmiştir.⁴⁰⁴

Bulgaristan 15 Ocak 1992’de uluslararası toplumun aksine Makedonya’yı anayasal adı ile tanıyan ilk ülke olmuştur. Sofya yönetimi, tanıma eyleminin yanı sıra Makedonya’nın Avrupa Konseyi üyeliğini de desteklemiştir.⁴⁰⁵ Sofya Hükümeti özellikle Ağustos 1992’de Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin ile yaptığı görüşmede Makedonya’nın tanınması için başarılı bir kulis yaparak da destek olmuştur.⁴⁰⁶ Bulgaristan Makedonya’yı bağımsız bir devlet olarak tanıyan ilk ülke olmasına rağmen, Makedon ulusunu ve Makedon dilini tanımaktan kaçınmıştır. Bulgaristan hükümeti, ısrarla Makedonların Bulgar olduğu ve Makedon dilinin ise Bulgarcanın bir lehçesi olduğu konusunun üzerinde durmuştur.⁴⁰⁷ Ayrıca Makedonya’nın, Bulgaristan tarafından “Makedonya Cumhuriyeti” olarak; anayasal adı ile tanınmış olması, Bulgaristan açısından Üsküp’ün Sırp yörüngesinden daha da uzaklaşarak Bulgaristan ile yakınlaşmaya giden yolunun açılması ve Slav nüfusunun Bulgar bilincinin uyanabileceği umuduna işaret etmiştir.⁴⁰⁸ Tanımının bu şekilde gerçekleşmesi, Makedonya’daki tepkileri de ikiye bölmüştür. Gligorov, bu durum karşısında Bulgaristan’ın niyeti konusunda şüphe duyarken yardımcısı Ljupco Georgievski ise her şeyden önce en önemli unsurun sadece Makedonya’nın tanınması olduğunu savunmuştur.⁴⁰⁹

Nitekim tıpkı Bulgaristan’da kendilerini Bulgar yerine Makedon olarak görenler olduğu gibi, Vardar Makedonya’sında da kendilerini Makedondan çok

⁴⁰⁴ Anton Kojouharov, “Bulgarian “Macedonian” Nationalism: A Conceptual Overview”, *OJPCR: The Online Journal of Peace and Conflict Resolution*, 6.1 Güz, 2004, s. 286.

⁴⁰⁵ Plamena Zlateva, “Bılgaro-Makedonskite Otnosheniya Ot Gledna Tochka Na Bılgarskata Vınshna Politika”, *Spisanie Mezhdunarodna Politika*, Neofit Rilski Yugozaleden Universitet Pravno - İstoricheski Fakultet, Sayı 4, 2008, s. 49.

⁴⁰⁶ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 31.

⁴⁰⁷ Loring M. Danforth, *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transittional World*, Princeton University Press, New Jersey 1995, s. 152.

⁴⁰⁸ Yorgos Christidis, *Bulgarian Foreign Policy And Fyrom, 1989-2006*, <http://www.macedonian-heritage.gr/Contributions/ChristidisBulgarian%20Foreign%20Policy%20and%20FYROM.pdf> (erişim tarihi: 28.05.2021)

⁴⁰⁹ Strasko Stojanovski, Dejan Marolov, Jovan Ananiev, “Macedonian Question Reframed: Politics, Identity and Culture in Republic of Macedonia”, *Balkan Social Science Review*, Cilt no 4, 2014, s. 305.

Bulgar olarak tanımlayanlar da mevcuttu; 1991 nüfus sayımında bu şekilde 1.762 kişi olduğu belirlenmiştir.⁴¹⁰

Bulgaristan'ın tanıma kararı, Sırbistan'ı ve büyük ölçüde Yunanistan'ı öfkelenmiştir. Tanıma, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya'da nüfuz sahibi olma umuduyla gerçekleşse de Bulgaristan, aslen Makedonya'nın Sırbistan ve Yunanistan tarafından bölünme olasılığını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Böyle bir olasılık 1913'teki savaş ortamının tekrarı olabileceğinden ve Bulgaristan'ın savaş alanında direnecek vaziyette olmadığından; Makedonya'yı diplomatik yollarla desteklemeyi tercih etmiştir. Bulgaristan'ın bu adımı, son derece kritik dönemde olan Makedonya'nın tanınma evresinde istikrarına katkı sağlayan bir faktör olmuştur.⁴¹¹

Makedonya'nın hala Yugoslavya'nın kurucu bir parçası olduğu zamana denk gelen, 1991 yılı Eylül ayında Atina'da gerçekleşmesi planlanan ve Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan temsilcilerinin davet edildiği toplantının gündeme gelmesi, Makedonya'nın endişelerini doğrulamış ve tahminlerini bu ülkeler tarafından yok edileceği komplosu üzerinde yoğunlaştırmıştır. Fakat Bulgaristan, Makedonya'nın bu konudaki korkuları karşısında duyarlı şekilde hareket etmiş ve buluşmaya katılmayacağını belirtmesi üzerine söz konusu toplantı gerçekleşmemiştir.⁴¹² Bununla birlikte, Bulgaristan'ın yeni doğan devleti tanınması, toprak iddiasından veya bölünme fikrinden vazgeçildiğini imasını vermekle beraber, ayrıca Constaninos Miçotakis ve Slobodan Miloseviç'in davetini reddeden Başbakan Dimitar Popov'un vermek istediği mesajı da güçlendirmiştir.⁴¹³

Yunanistan'nın kendi sınırları içinde aynı adı taşıyan bölgeyi gerekçe göstererek Makedonya'yı tanımayı ertelemesi karşısında, Bulgaristan durumun ciddiyetine dikkat çekmiş ve Makedonya'yı tanımayanların bu şekilde bölge topraklarını bölünme riskiyle de karşı karşıya bırakacaklarını belirtmiştir.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Hugh Poulton, *a.g.e.*, s. 142.

⁴¹¹ R. J. Crampton, *Bulgaria*, Oxford University Press, New York 2007, s. 398.

⁴¹² Fatih Demircioğlu, "Makedonya Cumhuriyeti'nde Barış ve Güvenlik Meseleleri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, sayı 1, 2019, s. 203.

⁴¹³ Ekaterina Nikova, "Bulgaria in the Balkans", *Bulgaria in Transition: Politics, Economics, Society, and Culture after Communism*, John D. Bell (ed.), Westview Press, Boulder 1998, s. 291.

⁴¹⁴ Birgül Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, s. 242-243.

Makedonya Cumhuriyeti'nin tanınması, Bulgaristan'ın totaliter düşünceden uzaklaşıp Avrupa normları ve standartları ruhuna uygun yeni bir dış politika çizgisine geçtiği dönemde gerçekleşmiştir. Tarihsel sorumluluk duygusuyla hareket eden Bulgaristan, dağılışa geçen Yugoslavya'dan kopup bağımsızlığını ilan eden Makedonya'yı istikrar sağlamak amacıyla hızlı şekilde tanımıştır.⁴¹⁵

⁴¹⁵ Stoyan Germanov, *Makedonskiyat Vipros 1944 – 1989 Viznikvane, Evolyutsiya, Sivremennost*, Makedonski Nauchen Institut, Sofia 2012, s. 298.

2. Bulgaristan-Makedonya Siyasi ve Ekonomik ilişkileri

a. Siyasi İlişkileri

Bulgaristan'ın 15 Ocak 1992'de Makedonya'yı tanıyan ilk ülke olması, sadece hükümet çevreleri için değil, Bulgar toplumunun geniş kesimleri için de İkinci Dünya Savaşı, Komintern ve Tito'nun komünist yönetiminden kalan travmatik etkilerin ve önyargıların ortadan kaldırılması adına umutlu bir adım olmuştur.⁴¹⁶ 12 Ağustos 1992'de Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov ve Dışişleri Bakanı Denko Maleski, Cumhurbaşkanlığı Danışmanı S. Osmani ve Dışişleri Bakan Yardımcısı N. Todorchevski'den oluşan heyeti ile beraber Zhelyu Jelev ile görüşmek üzere Burgas'a ziyarette bulunmuştur. Bulgar Bakanlar Stoyan Ganev, Alexander Pramatarski, Rumen Bikov da bu görüşmeye katılmışlardır.⁴¹⁷

İki ülkenin Cumhurbaşkanı, görüşmede Başkonsolosluk açılması konusunda anlaşmaya varmış ve 20 Ağustos tarihinde Makedonya ve Bulgaristan Dışişleri Bakanlıkları arasında nota teatisi gerçekleşmiştir. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına giden yolda, Makedonya tarafı hem kendi Başkonsolosluğu'nu açmaya hem de Üsküp'te bir Bulgar Başkonsolosluğu açılmasını kabul etmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Nota cevabında, Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı da Bulgaristan Cumhuriyeti'nin iki ülkenin Sofya ve Üsküp şehirlerinde Başkonsolosluk açmalarını kabul ettiğini duyurmuştur.⁴¹⁸ 12 Eylül 1992'de Sofya ve Üsküp şehirlerinde iki ülkenin konsoloslukları açılmıştır. Bulgar Üsküp Başkonsolosluğu Ekim 1992'de faaliyet göstermeye başlamıştır.⁴¹⁹ 1992 yılı Ekim ayında BM ambargosu olmasına rağmen, Bulgaristan'ın Makedonya ile bir silah anlaşması müzakere ettiği gündeme gelmiştir. Bu durum, Filip Dimitrov kabinesinin düşmesine yol açan siyasi skandala dönüşmüştür.⁴²⁰ Parlemantoda desteğini kaybeden Dimitrov'un kabinesi yerine akademisyen ve Cumhurbaşkanı'nın

⁴¹⁶ Stoyan Germanov, *a.g.e.*, s. 298.

⁴¹⁷ http://www.anamnesis.info/sites/default/files/Todorova_K_Anamneza_statiya_br_4_2020.pdf (Erişim Tarihi: 07.06.2021)

⁴¹⁸ Mariya Mateeva, *a.g.e.*, s. 318.

⁴¹⁹ Konstantin Pudın, "Bılgarsko-Makedonskite Otnosheniya v Sferata Na Sigurnostta İ Otbranata 1999 – 2009", *Spisanie İkonomicheski Alternativi*, Sayı 5, 2009, s. 93.

⁴²⁰ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 268.

eski ekonomik danışmanı olan Lyuben Berov başkanlığında yeni “teknokrat” hükümeti kurulmuştur.⁴²¹ İki ülkenin diplomatik ilişkileri Makedonya’nın BM’ye “Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti” olarak katılmasını takiben, 21 Aralık 1993’te büyükelçilik düzeyinde ilerleme göstermiştir.⁴²² Makedonya’nın ilk Sofya Büyükelçisi olan Georgi Spasov, 21 Nisan 1994’de Sofya’da güven mektubunu sunmuştur. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Bulgaristan’ın Üsküp Başkonsolosu Angel Dimitrov da Makedonya’ya Büyükelçi olarak atanmış ve 15 Şubat 1994’te Üsküp’te güven mektubunu takdim etmiştir.⁴²³

1994 Mart ayında Berov hükümeti, Yunanistan’ın ambargosuna maruz kalan Makedonya’nın Bulgaristan limanlarını kullanımına karar vermiştir. Ayrıca 15 Nisan’da Bulgaristan Parlemantosunu, Aralık 1992’de Güvenlik Konseyi kararıyla FYROM’da konuşlandırılan BM güçlerinin bir parçasını oluşturan ABD birliklerine geçiş izni vermek için oylama yapmıştır.⁴²⁴ Bulgaristan’ın Makedonya’yı savunmak için ne kadar ileri gideceği ve Bulgaristan’ın Makedonya’daki ulusal çıkarları gibi sorunlar, Nisan 1994’teki ABD birliklerine geçiş izni istemiyle yeniden gündeme gelmiş ve Ulusal Meclis’te hararetli tartışmalara sebep olmuştur.⁴²⁵

Bulgaristan, en başından beri Bosna’da meydana gelen çatışmaların Makedonya ve diğer Balkan ülkelerine sıçramasından endişe duymuştur. Sofya yönetimi, şiddetin önüne geçilmesi için Batı’nın bölgeye askeri müdahale desteği sağlaması gerektiğini ifade etmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı tarafından çatışmaların Makedonya’ya sıçraması söz konusu olduğunda Bulgaristan’ın çatışmalara dahil olmasını önlemenin güç olduğu dile getirilmiştir.⁴²⁶

1994 yılında Sofya’da buluşan Makedonya Cumhurbaşkanı Gligorov ve Bulgaristan Cumhurbaşkanı Zhelev arasındaki bir görüşme sırasında, Zhelev’in tercüman kullanılmaması yönünde taleplerine rağmen, Gligorov’un tercüman

⁴²¹ R. J. Crampton, *a.g.e.*, s. 399.

⁴²² Nikola Avreyski, *a.g.e.*, s. 156.

⁴²³ Mariya Mateeva, *a.g.e.*, s. 319.

⁴²⁴ Yorgos Christidis, *Bulgarian Foreign Policy And Fyrom, 1989-2006*, <http://www.macedonian-heritage.gr/Contributions/ChristidisBulgarian%20Foreign%20Policy%20and%20FYROM.pdf> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

⁴²⁵ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 268.

⁴²⁶ Birgül Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, s. 244.

kullanmakta ısrar etmesiyle Makedon dili ile ilgili yaşanan ihtilaf gün yüzüne çıkmıştır.⁴²⁷ 14 Nisan 1994'te Bulgaristan Eğitim Bakanı Marko Todorov'un Makedonya ziyaretinde ise "iki ülkenin resmi dilleri" ifadesiyle formüle edilmiş resmi belgelerin imzalanması, Makedonya Cumhuriyeti tarafından reddedilmiştir. Birkaç gün sonra Makedonya Cumhurbaşkanı Gligorov, Sofya ziyaretinde bu formülün yerine "Bulgarca ve Makedonca" ifadesini içeren formülde ısrar ederek resmi belgeleri imzalamayı reddetmiştir.⁴²⁸ Bulgar ve Makedon politikacılar, bilim adamları ve medya arasındaki dil üzerine gelişen bu hararetli tartışmalar, 1990'larda yirmiden fazla ikili sözleşmenin imzalanmadan bırakılmasıyla sonuçlanmıştır.⁴²⁹

Bulgaristan ve Makedonya arasındaki ilişkiler ilk dönemlerinde zayıf gelişme göstermiştir. Makedon milleti, Makedonca ve Makedon halkı konusunda çözülmemiş olan anlaşmazlıklar ve güvensizlikler, hem iş birliklerini hem de iki ülkenin ikili diyaloglarını tıkamıştır. Makedonya, 1990'ların ortalarında tüm komşu devletleri ile olan ilişkilerinde eşit mesafe politikası izlemiştir. Makedonya ve Bulgaristan ilişkilerinde 7 yıl süresince sadece 14.12.1996 tarihinde İngilizce dilinde formüle edilen elektrik hususundaki anlaşma imzalanabilmiştir.⁴³⁰

Milliyeti değil devleti tanıyan politika, iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkilediği gibi, ülke içindeki siyasi ortamı da ekilemiştir. Örneğin Bulgaristan'da bulunan "OMO ilinden" Makedon örgütünün halka açık eylemleri durdurulmuştur. Hatta Yane Sandanski'nin mezarına çiçek bırakmaları bile sorgulanır hale gelmiştir. Bu koşullar altında "OMO Ilinden" adındaki siyasi partinin tescil izininin alınması, Bulgaristan'daki komünizmin çöküşünden sonra neredeyse on yıl sürmüştür.⁴³¹ 12 Şubat 1999'da Sofya Şehir Mahkemesi, "ayrılıkçı görüşleri" nedeniyle birçok kez kaydı reddedilen "OMO-Ilinden" örgütünün ılımlı bir kanadı

⁴²⁷ Loring M. Danforth, *a.g.e.*, s. 153.

⁴²⁸ Georgi Nikolov, Ana Kocheva, Anna Choleva Dimitrova, Vanya Micheva, Lilyana Vasileva, Luchia Antonova Vasileva, Naoum Kaytchev, Plamen Pavlov, Slavia Barlieva, Slavka Keremidchieva, *On the official language of the Republic of North Macedonia*, Prof. Marin Drinov Publishing House at the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 2020, s. 58.

⁴²⁹ Tchavdar Marinov, "In Defense of the Native Tongue: The Standardization of the Macedonian Language and the Bulgarian-Macedonian Linguistic Controversies", *Entangled Histories of the Balkans Volume One: National Ideologies and Language Policies*, Roumen Daskalov - Tchavdar Marinov(Ed.), Brill, Leiden-Boston 2013, s. 421.

⁴³⁰ Konstantin Pudın, *a.g.m.*, s. 93.

⁴³¹ Strasko Stojanovski, Dejan Marolov, Jovan Ananiev, *a.g.m.*, s. 306.

olan “OMO Ilinden-Ekonomik Kalkınma ve Nüfusun Entegrasyonu Partisi (PIRIN)”i parti olarak tescil etmiştir. Ağırlıklı olarak kültürel konulara odaklanan ve kendilerini Makedon olarak ilan eden diğer grup “VMRO-UMCS” Haziran 1998’de yasal onay kazanarak tescil edilmiştir.⁴³² Başlangıçta siyasi parti olamayan Bulgaristan’daki bu oluşum, yeniden yapılanarak VMRO’ya ekli olan (UMCS-Union of Macedonian Cultural Societies) “Makedon Kültür Dernekleri Birliği” ifadesini kaldırmıştır. 2000 yılına gelindiğinde milliyetçi bir duruş benimseyen VMRO, siyasi parti haline gelmiştir.⁴³³

Makedonya tarafında ise 1998 seçimlerinde Ljubcho Georgievski liderliğindeki Sırp karşıtı duygulara sahip VMRO-DPMNU (Makedonya İç Devrimci Örgütü-Makedon Ulusal Birliği için Demokrat Parti) iktidara gelmiştir.⁴³⁴ Yugoslavya döneminde Makedon kültürünün aşırı Sırp etkisi ile zarar görmüş olmasından dolayı kurulan Makedonya’daki muhalefetin önemli siyasi partisi VMRO-DPMNU, hükümet ortaklarının Bulgar karşıtı yönelimini paylaşmamıştır.⁴³⁵

Şubat 1999’da Ljubcho Georgievski’nin meslektaşı Ivan Kostov’u Sofya’da ziyaret etmesiyle Bulgaristan ve Makedonya ilişkilerinde yeni bir dönemin adımı atılmıştır. İki ülkenin liderleri “Ortak Deklarasyon” yayınlarak birbirlerine karşı toprak iddialarının bulunmadığını beyan etmiş ve dil anlaşmazlığını aşmak için bir uzlaşma formülü benimsemişlerdir.⁴³⁶ Deklarasyon, Bulgaristan-Makedonya ilişkileri açısından öncelikli olarak ekonomi, ticaret, kültür, turizm, NATO ve Avrupa Birliği yapılarına entegrasyon süreçleri gibi konularda gelişimleri açısından önem taşımıştır. Bildirgenin ikinci önemli özelliği ise her iki ülkenin anayasalarına göre Bulgarca ve Makedonca imzalanmış olmasıdır. Beyanname, her iki ülkenin resmi dilindeki iki orijinal nüsha halinde imzalanmıştır. Böylece Bulgaristan, bağımsız bir Makedon

⁴³² Maria Koinova, “Ethnic and Religious Minorities in Bulgaria”, *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, Cilt No 2, Sayı 2, 1999, s. 147-148.

⁴³³ Victor Roudometof, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁴³⁴ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 268.

⁴³⁵ John D. Bell, “The “Ilindentsi””: Does Bulgaria Have a Macedonian Minority?”, *Bulgaria in Transition: Politics, Economics, Society, and Culture after Communism*, John D. Bell (ed.), Westview Press, Boulder 1998, s. 202.

⁴³⁶ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 32.

dilinin varlığını kabul etmiştir.⁴³⁷ Ayrıca deklerasyonda iki ülke vatandaşlarının dışarıdan baskı olmaksızın kendilerini istedikleri gibi tanıtmalarına izin verileceği ve iki ülkenin birbirlerinin içişlerine müdahale etmeyeceği beyan edilmiştir. Her iki taraf da aralarındaki ilişkilerde kin ve gerginliğe karşı tedbir almaları konusunda hemfikir olmuşlardır.⁴³⁸

1998 yılında Yugoslavya yönetiminin Kosova'da yoğun olarak yaşayan Arnavutlara karşı uyguladığı şiddetin tırmanması üzerine tedirgin olan Bulgaristan, Yugoslavya'nın daha fazla bölünmesine karşı olduğunu belirtmiş ve iki taraf arasındaki bu krizin güç kullanılmadan çözülmesini desteklemiştir. Sofya yönetimi, Bosna Savaşı'nda Batılı ülkelerle olan işbirliği uyumunu bu krizde de aynı şekilde sürdürmüştür.⁴³⁹ Balkanlar'da istikrarsızlaştırıcı role sahip olan Arnavut mülteci sorunu karşısında Bulgaristan, kendi ülkesine Kosova'lı Arnavutları kabul etmekten kaçınmış, bunun yerine kendisini yardım sağlamakla sınırlandırmıştır.⁴⁴⁰ 1999 yılında iki ülkenin Savunma Bakanlıkları arasında yapılan anlaşma ile Bulgaristan, Makedonya'ya nakliyelerini de sağlamak üzere 94 adet T-55A tankı ve 108 adet M-30 122 mm silahı içeren mühimmat ve askeri teçhizat bağışını sağlamıştır.⁴⁴¹ 1999 Mayıs ayında Kosovalı Mültecilere Yönelik İnsani Yardım Lojistiği Operasyon Desteğine Katılım Anlaşması'nı imzalayan iki ülke, Kasım ayında da Askeri Tıp Alanında İşbirliği Protokolü'nü imzalamıştır. 2001 yılı başında Bulgaristan, Ulusal Meclis kararıyla Makedon ordusuna ekipman ve teçhizat yardımı sağlamıştır.⁴⁴²

Bulgar kökenli kişilerin kolaylaştırılmış bir prosedür ile Bulgar vatandaşlığı kazanabileceğini şart koşan Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Temmuz 1991 tarihli ilgili Anayasa'sının 1998 yılında geliştirilmesinin ardından, 1990'ların sonuna doğru Makedonya Cumhuriyeti'nden her yıl birçok kişi Bulgar vatandaşı olmak için somut

⁴³⁷ Georgi Stoev, "Bılgaro-Makedonskite Otnosheniya v Perioda 1991-2008 Pogled ot Bılgariya", *Spisanie-Mejdunarodna Politika*, İzdanie na Pravno-İstoricheski Fakultet Neofit Rilski Yugozapaden Universitet, sayı 4, 2008, s. 97.

⁴³⁸ Victor Roudometof, *a.g.e.*, s. 42-43.; Georgi Stoev, *a.g.m.*, s. 97.

⁴³⁹ Birgül Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, s. 245.

⁴⁴⁰ Nikola Avreyski, *a.g.e.*, s. 164.

⁴⁴¹ Perspectives On The Development Of The Relations Between Bulgaria And Macedonia, Institute for Regional and International Studies, http://www.iris-bg.org/menu.php?m_id=62 (Erişim tarihi: 28.05.2021)

⁴⁴² Nikola Avreyski, *a.g.e.*, s. 164-165.

adımlar atmaya başlamıştır. Bu süreç Bulgaristan'ın ekonomik istikrarı, NATO ve AB'ye üyeliğine bakış açısının da etkisiyle on yılda daha da hız kazanmıştır. 2003 yılı 1599, 2004 yılı- 2173, 2005 yılı- 2435, 2006 yılı- yaklaşık 3000, 2007 yılı (2006'nın son ayı ile birlikte) –3727, 2008 yılı- 3654, 2009 yılı-4398, 2010 yılı-10 507,2011 yılı (Ocak 2012'nin ilk yarısı ile birlikte)-11 757 Makedonya Cumhuriyeti vatandaşı, Bulgar vatandaşlığı almıştır. 22 Ocak 2002 ve 15 Ocak 2012 tarihleri arasında toplam 44 211 kişi vatandaşlık elde etmiştir.⁴⁴³ Makedonya'dan gelen öğrencilerin yükseköğretim kurumlarına serbest erişimi, Bulgar vatandaşlığı alınması, minimum Bulgaristan vizesi rejimi, daha fazla sınır kapısının açılması ve iş bulma konusunda sağlanan kolaylıklar, Bulgaristan'ın Makedonya Cumhuriyeti'ne karşı dış politikasının bir başka yönü olarak yansımıştır.⁴⁴⁴

26-27 Şubat 2002 tarihlerinde Bulgaristan Cumhurbaşkanı Georgi Parvanov, Makedonya Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulunmuştur. İki ülke bu görüşme sırasında kültür ve sanat alanı dahil olmak üzere terör, organize suç, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç ve diğer suçlarla mücadele alanlarında işbirliği anlaşmaları imzalamıştır.⁴⁴⁵ 2004 yılında Makedonya Cumhurbaşkanı Sofya'ya resmi ziyarette bulunmuştur. İki ülke, 2005 yılında Makedonya ve Bulgaristan başkentlerinde kültür merkezi açma kararı almışlardır. Bununla birlikte, 2005 yılına gelindiğinde Bulgaristan'da öğrenim gören ve Bulgaristan'ın sağladığı burstan yararlanan Makedon öğrenci sayısı yaklaşık 3.500'e ulaşmıştır. Öğrenciler, edebiyat ve tarih sınavlarından sorumlu tutulmakla birlikte, aynı zamanda onlara "Makedonya Sorunu" kavramı Bulgarların bakış açısından da tanıtılmıştır.⁴⁴⁶

2006 yılında Bulgaristan'ın Makedonya'ya yönelik politikası iki ülkenin arasındaki güven ilişkisinin yeniden tesis edilmesi yönünde gelişmiştir. Bu bağlamda, dönemin Dışişleri Bakanı Ivaylo Kalfın, "Makedonya'nın Bulgaristan Cumhuriyeti tarihine ve Bulgar milletine karşı agresif tutumu olmaması" ve "ortak

⁴⁴³ Naum Kaychev, "Bılgarite vıv Vardarska Makedoniya v Dvustrannite Otnosheniya Na Bılgariya s Yugoslaviya i Republika Makedoniya (1944-2012)", *Makedonski Pregled*, Makedonski Nauchen Institut, Cilt No 36, Sayı 3, 2013, s. 78.

⁴⁴⁴ Plamena Zlateva, *a.g.m.*, s. 55.

⁴⁴⁵ Mariya Mateeva, *a.g.e.*, s. 319.

⁴⁴⁶ Raymond Detrez, *a.g.e.*, s. 269.

tarihe ve kültüre saygı duyarak iyi komşuluk ilişkilerine sadık olması” halinde Avrupa Birliği Üyeliği sürecinde Bulgaristan’ın Makedonya’ya destek olabileceğini ifade etmiştir.⁴⁴⁷ Böylece gelecekte iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkilerin gelişmesinin ancak Makedonya’nın bu konudaki hassas adımlarına bağlı olduğunun sinyali verilmiştir.

Bulgaristan’ın Makedonya’ya karşı olan politikasında buna benzer başka bir gelişme, 2007 yılında ABD Başkanı George W. Bush’un Sofya’ya yaptığı ziyaret esnasında, Cumhurbaşkanı Georgi Parvanov ve Başbakan Sergey Stanishevi’in konuşmalarında Makedonya Cumhuriyeti’nin iyi bir komşuluk politikası izleme konusundaki başarısızlığına dikkat çekmesiyle yaşanmıştır.⁴⁴⁸ 2008 yılı Mart ayında Cumhurbaşkanı Georgi Parvanov’un Makedon mevkidaşı Branko Crvenkovski’ye İlinden Ayaklanması gibi tarihi olayları ve şahsiyetleri ortak anma çağrısında bulunması üzerine iki ülkenin Cumhurbaşkanı, Jane Sandanski’nin Melnik’te bulunan anıtına birlikte çelenk bırakmışlardır. Öte yandan, Makedon girişimciler ve öğrenciler “etnik Bulgarlara” tanınan ayrıcalıklardan yararlanmayı tercih ederek Bulgaristan’a yerleşmiştir. Bulgaristan’ın AB’ye girişini takiben yaşanan bu gelişmeler, Makedon basınına Bulgar yayılmacılığı endişesi başlıklarıyla yansımıştır.⁴⁴⁹

Makedonya’nın dış politikasında komşu ülkelerle olan sorunlarını katılım müzakereleri vasıtasıyla çözebilmesi, AB’ye olan istikrar tahayyüdünün bir başka boyutunu oluşturmuştur. Fakat bu konuda Avrupa Konseyi tarafından Ekim 2009’dan itibaren resmi katılım müzakerelerinin başlatılması yönünde kararlar alınmış olmasına rağmen, müzakere süreçleri askıya alınmıştır.⁴⁵⁰ 2012 yılında Bulgaristan, Makedonya’nın Yunanistan ile yaşadığı isim anlaşmazlığına müdahil olarak arabuluculuğun önerdiği “Kuzey Makedonya” seçeneğinin kesinlikle kabul

⁴⁴⁷ Chavdar Nikolov, “Neobhodima e seriozna korektsiya v politikata ni spryamo Makedoniya”, *Spisanie-Mejdunarodna Politika*, İzdanie na Pravno-İstoricheski Fakultet Neofit Rilski Yugozapaden Universitet, sayı 2, 2006, s. 117.

⁴⁴⁸ Lyubomir Ivanov, *Bilgarskata politika sprema Makedoniya*, Fondatsia Manfred Vornier, Sofya 2008, s. 6.

⁴⁴⁹ Dimitar Bechev, *Historical...*, s. 32.

⁴⁵⁰ Sonya Hinkova, “Geopoliticheski izmereniya na prisiedniyavaneto na Zapadnite Balkani iTurtsiya v EV”, *Spisanie –Diplomatsia*, Diplomaticheski İnstitut, sayı 10 yuli/dekembri, Sofya 2013, s. 21.

edilemeyeceğini, coğrafi açıdan Bulgaristan'ın Pirin bölgesinin bu ismin altına girdiğini ve bu yüzden Bulgaristan'a yönelik toprak iddialarına neden olabileceğini öne sürmüştür.⁴⁵¹ 2012 yılında Bulgaristan Cumhurbaşkanı Plevneliev, Bulgaristan ve Makedonya için önem taşıyan 2 Ağustos 1903 tarihinde Osmanlı'ya karşı başlatılan bağımsızlık ayaklanması "İlinden" gibi tarihi günlerin ortaklaşa kutlanmasını ve anılmasını tavsiye etmekle beraber, milliyetçi bir yaklaşımla yorumlanmaması konusundaki hassasiyeti belirtmiştir. Fakat Üsküp yönetimi, öneriyi anlamamış gibi davranmıştır. Makedonya Cumhurbaşkanı Georgi Ivanov, mevkidaşı Plevneliev'e verdiği yanıtında "Avrupa Günü", "Bulgaristan'ın Makedonya'yı tanıdığı gün" ve "ilk kez diplomatik ilişkilerin kurulduğu gün" olmak üzere sadece üç tarihi ortak kutlayabileceklerini belirtmiştir.⁴⁵²

Bulgaristan Cumhurbaşkanı Plevneliev, iki ülke arasında tartışmalara konu olan tarihi olay ve şahsiyetlerin birlikte anılmasına yönelik sunduğu teklifi karşısında Makedonya'nın bu şekilde yanıt vermesi üzerine, kendisi de bir diğer ihtilaf konusu olan tarihi şahsiyet Gotse Delchev'i anma töreninde meydana gelen engelleme girişimine dikkat çekmiştir. Bu olayları takiben Plevneliev, 1 Kasım 2012'de yaptığı bir açıklamada Bulgaristan'ın Makedonya'yı AB entegrasyon sürecinde engelleyebileceğini belirtmiştir.⁴⁵³ Aralık 2012'de Bulgaristan, tarihini çalmakla suçladığı Makedonya'yı AB katılım müzakerelerinin başlatılması sürecinde veto etmiştir.⁴⁵⁴ Ayrıca Makedonya hükümetinin Yunanistan ile yaşadığı isim krizi karşısında etnik dokunun homojen olmadığını vurgulamak için geliştirdiği "Üsküp 2014" projesi de tepki çekmiştir. Bu proje kapsamında, Makedonya'nın ulusal köklerinin Antik Çağ Makedon Devleti Hükümdarı Büyük İskender'e ve Orta Çağ Balkan hükümdarlarından Çar Samuil'e kadar uzandığını kanıtlama ve modern Makedonya tarihi ile arasındaki bağlarına dikkat çekme arzusu, Sofya'yı da rahatsız etmiştir. Zira Eski Yugoslavya tarihçilerinin Makedon olarak göstermeye çalıştıkları

⁴⁵¹ Mladen Karadzovski - Artur Adamczyk, "Macedonia and Her Difficult Neighbours on the Path to the EU", *Yearbook of Polish European Studies*, sayı 17, 2014, s. 225.

⁴⁵² Georgi Gotev, "Bulgaria vetoes Macedonia's EU accession talks", *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/bulgaria-vetoes-macedonia-s-eu-accession-talks/> (Erişim tarihi: 28.05.2021)

⁴⁵³ Nevena Ancheva-Cvete Koneska, "Europeanization Without Europe: The Curious Case of Bulgarian-Macedonian Relations", *European Politics and Society*, Cilt 16, Sayı 2, 2015, s. 232.

⁴⁵⁴ "Balkans' steady integration into Europe", *Strategic Comments*, Cilt 19, sayı 6, 2013, s. 2.

Çar Samuil, Bulgaristan için tartışmasız bir şekilde Bulgardır.⁴⁵⁵ Bu gelişmeler, Bulgaristan açısından Makedonya'ya yönelttiği suçlamaların bir dayanağı haline gelmiş ve bir anlamda tepkisini AB nezdinde veto hakkını kullanarak göstermiştir.

Bulgaristan, AB yolunda hem kendisinden hem de Yunanistan tarafından veto alan komşusunun bu kritik durumdan istifade ederek, koşullu bir politika yürütmüştür. Bu noktada, iyi komşuluk ilişkileri temalı bir anlaşmanın imzalamasını; işbirliğinin arttırılması için elverişli koşulların yaratılmasının yanı sıra kilit alanlardaki işbirliğinin arttırılması için gereken çalışma gruplarının sağlanmasını ve hükümetler arası yıllık toplantılar düzenlemekle görevli bir konseyin oluşturulmasını da içeren üç şartı yerine getirmesini talep etmiştir.⁴⁵⁶

Böylece Bulgaristan, sadece Makedonya'ya AB yolculuğunda gösterdiği şartlı desteği ile değil, aynı zamanda Makedonya'nın AB'nin taleplerine karşı olduğu kadar Bulgaristan'ın taleplerine de aynı hassasiyetiyle davranması gerektiği şartı ile de ikili ilişkilerde AB ülkesi olarak üstünlüğe sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Makedonya yönetiminde bulunan Gruevski, bu konuda diplomatik olarak üzerine düşen görevi yerine getirmeye gayret etmiştir. Dış siyasette karşılıklı işbirliğinin, ortak projeler üretmenin ve çıkarlar doğrultusunda çalışmanın önemine dikkat çekmiştir. Temmuz 2013'te Bulgar mevkidaşı ile yaptığı görüşmenin ardından, iki ülkenin geleneksel olarak dostane ilişkilere ve ortaklıklara sahip olduğunu vurgulayarak, bu görüşmede ortak çıkar alanlarında ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusunda iki ülkenin fikir alışverişinde bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁷ Fakat ilişkilereki durgunluğun 2017 yılına kadar devam etmesiyle Gruevski'nin bu konuşmasının faydalı olmadığı ve yansıttığı olumsuz siyasi imajı silemediği anlaşılmıştır.

Mayıs 2017'deki parlamento seçimlerini takiben, Makedonya'nın Hükümet Başkanlığına Zoran Zaev getirilmiştir. Başbakan Zoran Zaev, yaptığı birçok

⁴⁵⁵ Erhan Türbedar, *Makedonya'nın Ab Üyeliğine Bulgaristan Engeli*, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı/AVİM, <https://avim.org.tr/Blog/MAKEDONYA-NIN-AB-UYELIGINE-BULGARISTAN-ENGELI> (Erişim tarihi: 28.05.2021)

⁴⁵⁶ Mladen Karadzovski - Artur Adamczyk, *a.g.m.*, s. 225.

⁴⁵⁷ Nevena Nancheva-Cvete Koneska, *a.g.m.*, s. 237.

konuşmasında ülkenin diğer komşularıyla olan ilişkilerinde iyi adımların atılmasına ihtiyacı olduğunun üzerinde durmuştur.⁴⁵⁸ Makedonya'nın komşularıyla arasındaki ilişkilerinin gelişmesi adına beklenen adım, 1 Ağustos 2017 tarihinde Bulgaristan ve Makedonya arasında “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması” ile gerçekleşmiştir.⁴⁵⁹ Anlaşma içeriğinde iki ülkenin karşılıklı olarak toprak iddiasında bulunmayacakları, ekonomik, siyasi ve kültürel alanda işbirliklerini geliştirecekleri yer almıştır. Ayrıca iki ülkenin eğitim ve tarih alanındaki tartışmalı konularının çözümü için ortak uzman komisyonu oluşturacakları, birbirlerine karşı düşmanca hareketlerden kaçınacakları, yıkıcı faaliyette bulunan her çeşit örgütleri, düşmanca propagandaları engelleyecekleri ve Bulgaristan'ın AB ve NATO sürecindeki Makedonya'ya yardım edeceği gibi hususlar da anlaşmanın özel metinlerinde tahhayüt edilmiştir.⁴⁶⁰

Kuzey Makedonya'nın AB entegrasyonu için beklediği destek, Bulgaristan'ın 2018'deki AB-Batı Balkanlar zirvesine ev sahipliği döneminde gelmiştir. Ayrıca Prespa Anlaşması'na giden yolda Bulgaristan Başbakanı Boyko Borisov'un Makedon mevkidaşı Zaev ile bağlarını geliştirmesi de kısmen verilen desteğe örnek teşkil etmiştir.⁴⁶¹ Bulgaristan AB Konseyi Dönem Başkanlığı başlamadan önce Avrupa Komisyonu ile sağlam işbirlikleri geliştirmiş ve Batı Balkanlar ile ilgili tutarlı ve kapsayıcı strateji görüşlerini paylaşmıştır. 6 Şubat 2018'de Batı Balkanlar Stratejisini kabul eden Komisyon, 17 Nisan 2018'de Makedonya ve Arnavutluk için katılım müzakerelerinin başlaması tavsiyesini de içeren Düzenli İlerleme Raporu'nu yayınlamıştır. 17 Mayıs 2018'de ise AB liderleri ve Batı Balkan ülke liderleri, 15 yıl önceki Selanik Zirvesi'nden sonra Bulgaristan'ın ev sahipliğindeki zirvede ilk kez bir araya gelmiştir.⁴⁶² Ekim 2019'da Bulgaristan, Kuzey Makedonya politikasını değiştirerek, sert diplomatik adımlar atacağını

⁴⁵⁸ Dragan Dukanović, “North Macedonia and its Neighbours: Challenges and Perspectives” *Croatian International Relations Review*, Cilt no 25, Sayı 85, 2019, s. 97.

⁴⁵⁹ Stanislav Stanev, “Etno-Religioznata Diskusija v Severna Makedonija Kato Aspekt Na Sigurnostta Na Regiona Na Zapadnite Balkani”, *Spisanie-Mejdunarodna Politika*, Izdanie na Pravno-İstoricheski Fakultet Neofit Rilski Yugozapaden Universitet, sayı 1, 2020, s. 47.

⁴⁶⁰ Nikola Avreyski, *a.g.e.*, s. 178.

⁴⁶¹ Dimitar Bechev - Damir Marusic, *a.g.r.*, s. 10.

⁴⁶² Petko Draganov, “Postijeniyata na Bilgarskoto Predsedatelstvo na Civeta na ES”, *Spisanie - Diplomatsia*, Diplomateski Institut, sayı 21 /yuli, Sofya 2018, s.12-13.

sinyalini vermiştir. Sofya, Parlamento'nun da onayladığı bir karar belgesi ile Kuzey Makedonya'nın Bulgar karşıtı ideolojilere sahip olduğunu ve böyle bir devletin Avrupada meşrulaştırılması yolunda gerçekleşecek olan AB entegrasyonuna izin vermeyeceğini net bir şekilde açıklamıştır.⁴⁶³ Buna ek olarak Bulgaristan, iki ülkenin ortak tarihi hakkındaki tartışmalı konularının çözümü için kurulan Ortak Uzman Komisyonu'nun çalışmalarında ilerleme gösterememesinin de Üsküp'ün AB müzakerelerinin başlamasına engel olabileceğini belirtmiştir.⁴⁶⁴ Kuzey Makedonya'nın dilinin ve kimliğinin Bulgar kökenli olduğunu resmen tanıması konusunda ısrarını sürdüren Bulgaristan, 17 Kasım'da Kuzey Makedonya'nın AB katılım müzakerelerinin açılmasını veto etmiştir.⁴⁶⁵ Avrupa Konseyi'nin 24 Haziran 2021 tarihli Brüksel zirvesinde bulunan Bulgaristan Cumhurbaşkanı Rumen Radev'in sözlerini aktaran devlet başkanı basın servisinin açıklamalarına göre; Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya konusundaki kararlı tutumundan geri adım atmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Kuzey Makedonya'nın Bulgaristan'ın tarihinden çalıntı bir temelle kimliğini oluşturmaması ve bu konuda eğilimin olmadığına dair Bulgaristan'ı ikna etmesi, vetonun geri çekilmesi için öncelikli ihtiyaçlar olduğu belirtilmiştir.⁴⁶⁶ Öte yandan, Kuzey Makedonya'nın seçim trafiğinden dolayı çalışmalarını yürütemeyen, Bulgar-Makedon Ortak Tarih Komisyonu 22.04.2021'de çevrimiçi video konferans aracılığı ile senenin ikinci toplantısını gerçekleştirmiştir. İki ülke tarihçileri, komisyon çalışmalarının başından beri tartıştıkları Çar Samuil konusunu yeniden tartışmak üzere gündeme getirmişlerdir.⁴⁶⁷ Bulgaristan'ın AB

⁴⁶³ Yorgos Christidis, "Historical disputes threaten North Macedonia – Bulgaria rapprochement", *European Western Balkans*, 14.05.2020. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/14/worrying-developments-on-bulgarian-north-macedonian-relations/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

⁴⁶⁴ Krassen Nikolov, "Bulgaria could block North Macedonia's EU path over 'common' history interpretation", *Euractiv*, 5 Mayıs 2020, https://www.euractiv.com/section/all/short_news/bulgaria-could-block-north-macedonias-eu-path-over-common-history-interpretation/ (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

⁴⁶⁵ Dimitar Bechev - Damir Marusic, *a.g.r.*, s. 11.

⁴⁶⁶ "Radev povtori ot Brüksel, che camo ot Bılgariya zavici Skopie da pregovarya za chlenstvo v ES", 24.06.2021, *Dnevnik*, https://www.dnevnik.bg/sviat/2021/06/24/4225513_radev_povtori_ot_brjuksel_che_samo_ot_bulgarii_a_zavisi/ (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

⁴⁶⁷ "Bılgaro-Makedonskata Komisiya Zasedava Otnovo, Obsızhdad Srednovekovieto", *Trud Online*, 22.04.2021 <https://trud.bg/българо-македонската-комисија-заседава-отново-обцъждат-средновековието/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

vetosuna mazaret ettiği ortak komisyon çalışmalarının yavaşlığı, seçim surucine bağlansa da Bulgaristan'ın da belirttiği gibi kuruluşundan bu yana çok fazla zaman kaybedildiği ve bilim insanları olarak tarihçilerin bu konuya çözüm getiremeceği de tartışılan konularda ilerlemeyip aksine terar başa dönmeleri ile anlaşılmaktadır.

b. Ekonomik ilişkileri

Bulgaristan'ın Makedonya'yı tanıma kararı, 21 Ocak 1992'de Nikola Klujev başkanlığında toplanan Makedonya Bakanlar Kurulu tarafından memnuniyetle karşılanmış ve iki ülkenin işbirliklerinin geliştirilmesi için diplomatik ilişkilerin kurulması hususunda Dışişleri Bakanlığı'na da talimatlar verilmiştir.⁴⁶⁸ 1993 yılı Şubat ayında Bulgaristan Cumhurbaşkanı Zhelev, ülkeyi ziyaret eden ilk yabancı devlet başkanı olmuştur. Onu takiben ticaret ve iletişim anlaşmaları gerçekleştirmek üzere Haziran ayında Bulgaristan Başbakanı Lyuben Berov da Makedonya'ya ziyarette bulunmuştur.⁴⁶⁹

1994 senesinde Yugoslavya'ya uygulanan ambargodan dolayı hali hazırda ekonomik sıkıntılar yaşayan Makedonya'ya aynı zamanda Yunanistan'ın da ambargo uygulaması üzerine Bulgaristan, ivedilikle komşusuna desteğini göstermiştir.⁴⁷⁰ Yunanistan'ın bu uygulaması karşısında Bulgaristan, Makedonya'ya tercihli transit tarifesiyle koridor olma alternatifini sunmuştur. Ticaretinin sekteye uğramaması için komşusuna 18 ay boyunca Burgas limanını açmıştır.⁴⁷¹ Dahası %10-12'lik oranla ticari ortağı olmasına rağmen, Yugoslav çatışmalarının bölgeye sıçramasını önlemek için BM tarafından bölgeye uygulanan ambargoya Bulgaristan da katılmıştır. Mevcut Bulgaristan ekonomisinin kötü olduğu bu dönemde, Sırbistan ve Karadağ'a uygulanan ambargo ülkenin Batı'yla ulaşımını ve turizm gelirlerini olumsuz etkileyerek Bulgaristan ekonomisinde ayda 40 milyon dolar kayba yol açmıştır.⁴⁷²

1995 senesinin sonunda ABD dönem başkanı Clinton, Güney Balkanların kalkındırılması için Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'ı kapsayan enerji koridoru girişimleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Söz konusu çalışmalar kapsamında, Hazar petrolünün Bulgaristan'ın Burgas limanından Arnavutluk'un Adriyatik kıyısındaki Vlore limanına taşıyacak boru hattının döşenmesi için

⁴⁶⁸ Mariya Mateeva, *a.g.e.*, s. 318.

⁴⁶⁹ Ekaterina Nikova, *a.g.m.*, s. 291.

⁴⁷⁰ Nikola Avreyski, *a.g.e.*, s. 156.

⁴⁷¹ Ekaterina Nikova, *a.g.m.*, s. 291.

⁴⁷² Birgül çoşkun, *a.g.m.*, s. 244.

(Arnavutluk- Makedonya-Bulgaristan Petrol Şirketi) AMBO'nun kurulması gündeme gelmiştir.⁴⁷³

1994 yılında Bulgaristan'ın Makedonya ile olan ticaret hacmi, 100.000.000 \$'ı petrol ürünleri ve 411.000.000 \$'ı da Bulgaristan'ın Makedonya'ya olan ihracatı olmak üzere toplam 520.000.000 \$'a ulaşmıştır. Fakat iki ülkenin güzel başlayan ilişkileri, Bulgaristan'ın Makedon milliyetini tanımayan; Makedoncanın Bulgarcanın lehçesi olduğu ve Makedon milletinin bir "Komintern" buluşu olduğu yönündeki tutumuna yoğunlaşmasıyla hızla gerilemiştir. Tarihsel ve milliyetçi anlaşmazlıklar, iki ülkenin medyası tarafından da şiddetle işlenmiştir. Politikacılar, bu süreçte aksini düşünmeleri halinde ulusal ihanetle suçlanma endişesini taşımışlardır. Sonuçta, ticaret, ulaşım ve kültür konulu işbirliklerini içeren yirmi civarında anlaşma askıda kalıp imzalanamamıştır. Makedonya üzerindeki ambargoların da kalkmasıyla iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler hızla düşüşe geçmiştir.⁴⁷⁴

1997'den sonra Bulgaristan, az da olsa ekonomik istikrarsızlığın üstesinden gelmeye başlamıştır. Ülkede ilk kez tüm siyasi güçleri ve devlet kurumlarını ortak bir görüşte birleştiren AB-NATO üyelik hedefleri, ülkenin dış politikasında ön plana taşınmıştır. Bu amaçla, ülkeyi ekonomik kayıplara sürükleyen Batı Balkan ihtilafları geri planda bırakılıp komşularla uzlaşma ve ülkeyi bölgeki istikrar adası olarak gösterme çabasına girilmiştir. Makedonya'da da benzeri şekilde, ülkede Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyon yolunu izlemesi gereken yeni siyasetçiler iktidara gelmiştir. İki ülkede yaşanan bu gelişmeler sonucunda 22 Şubat 1999'da ilişkilerini normalleştiren "Ortak Deklerasyon" imzalanmıştır. Böylelikle 1999 sonrası iki ülke arasında toplumsal hayatın her alanında verimli işbirliklerinin temelini oluşturacak 50 civarında anlaşma imzalanmıştır.⁴⁷⁵ Ortak Deklerasyon'u takiben aynı gün iki ülke arasında sırasıyla; Karayoluyla Uluslararası Yolcu Ve Yük Taşımacılığı Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki Ve Korunması Anlaşması, Gelir ve Mülk Üzerinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Hava Hizmetleri Anlaşması

⁴⁷³ Dimitar Bechev, *Constructing South East Europe The Politics of Balkan Regional Cooperation*, Palgrave Macmillan, London 2011, s. 45.

⁴⁷⁴ Ekaterina Nikova, *a.g.m.*, s. 292.

⁴⁷⁵ Konstantin Pudın, *a.g.m.*, s. 93-94.

imzalanmıştır.⁴⁷⁶ İki ülke arasında ayrıca 12 Mart 1999’da Demiryolu Bağlantısıyla İlgili Anlaşma imzalanmıştır. 15 Mayıs 2000 tarihinde ise Ortak Sınırdaki Sınır Olaylarını Önlemek Ve Çözmek Üzere Önlem Alma Anlaşması, Standardizasyon, Metroloji, Akreditasyon ve Uygunluk Değerlendirmesi Alanında İşbirliği Anlaşması, Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması, Adli Yardım Anlaşması ve Bilim - Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.⁴⁷⁷

Bölgede altyapının geliştirilmesi ilave bir istikrar faktörü olarak düşünüldüğünden; bölgedeki modern ulaşım, telekomünikasyon ve enerji altyapılarının inşası kıtanın geri kalanıyla entegrasyonun sağlanması açısından öncelikli sıradadır. Bu bağlamda, Sofya-Üsküp demiryolu hattı, yeni gümrük-sınır kontrol noktaları, AMBO petrol botu hattı, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk üzerinden İtalya’ya giden doğal gaz boru hattı olmak üzere Trans Avrupa Enerji Ağları (TEN-Energy) dahilinde Bulgaristan ve Makedonya arasında enerji bağlantısı projelerinin hızla inşa edilmesi ekonomik çıkarları açısından Bulgaristan için de önem taşımıştır.⁴⁷⁸

İki ülke arasında 6 Şubat 2003 tarihinde Sofya’da Sosyal Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır. Hükümetin yaptığı açıklamalarda bu anlaşma kapsamında 2003 yılında Bulgaristan Sosyal Güvenlik Kurumu’nun Makedonya’da bulunan 500 civarındaki Bulgar vatandaşı için tahminen 570,000 Leva ödeme gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Anlaşma, 1990’lı yılların ardından sağlık sigortası hükümlerini de kapsayan sosyal güvenlik alanında ilk kez imzalanmış bir anlaşma olmasıyla önem taşımıştır.⁴⁷⁹ Bulgar şirketleri, Makedonya’daki yatırımlarını genel olarak bankacılık ve sigortacılık, metalürji, gıda endüstrisi, jeolojik araştırmalar, bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon sektörünün yanı sıra otel endüstrisinde de gerçekleştirmiştir.

⁴⁷⁶ “Byala Kniga”, *Bulgaro Makedonska Tirgosvsko Promishlena Palata*, https://www.infobusiness.bcci.bg/content/file/БЯЛА_КНИГА_БЪЛГ.pdf, (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

⁴⁷⁷ Nikola Avreyski, *a.g.e.*, s. 161.

⁴⁷⁸ Diyana Boyadzhieva- Aneta Shekhonova- Angel Pargov- Nikolai İotsev-Teodor Slavev, “Rolyata na Bulgariya v geoikonomicheski i geopoliticheski aspekt”, *Bulgaria v Evropa i sveta*, Redaktör: Antonina Ruseva-Denetleyen: Dinko Dinkov, Tsentr za evropeiski i mezhdunarodni izsledvania, FriedrichEbert-Stiftung, Sofia 2009, s. 84.

⁴⁷⁹ Maria Radeva, “About Some Aspects Of The Agreement On Social Security Between The Republic Of Bulgaria And The Republic Of Macedonia”, *Contemporary Research Center Journal*, cilt No 2, sayı 3-4, 2015, s. 122.

Makedonya genelinde 40 banka şubesi bulunan ve 2003 yılından beri faaliyet gösteren “Unibank”, Demir Metalurji şirketi “Velder Group”, “Makoshped” Makedon sigorta şirketi’nin %82’sini satın alan Bulgar şirketi “Euroins”, Makedonya pazarına giriş yapan hizmet alanındaki “Sofika Group” şirketi ve yine Bitola’da bulunan şeker üretim fabrikasının hisse çoğunluğunu satın alan “Liteks” Bulgaria şirketi sektördeki Bulgar yatırımcıların sadece birkaç örneğidir.⁴⁸⁰

2010 yılında Dolna Mitropolia’daki “Zvezda” rafine şirketinin %96’sının “Brilyant Olio” Makedon şirketi tarafından satın alınması, o yıl Bulgaristan’daki en önemli Makedon yatırımı olarak öne çıkmıştır. Ayrıca Pernik Bölgesinde 2010 yılı itibariyle inşaat ve katkı maddeleri üretiminde faaliyet gösteren “Ading” Makedon şirketinin 2014 yılına gelindiğinde üretim kapasitesini arttırdığı kaydedilmiştir. 2017 yılında ise Makedon market zinciri “KAM”, Sofya şehri ve Bulgaristan genelinde 10 süper market şubesi açmıştır.⁴⁸¹

Ayrıca iki ülke arasında AB tarafından finanse edilen Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ve Avrupa bölgesel işbirliği hedefi kapsamında, Bulgaristan Cumhuriyeti’nin Köstendil ve Blagoevgrad şehirleri ile Makedonya Cumhuriyeti’nin Kuzey-Doğu, Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki 3 ilçesini kapsayan 2007 -2013 Bulgaristan-Makedonya Sınır Ötesi İşbirliği Programı tasarlanmıştır. 2007-2009 dönemi için bütçesinin 7.8 milyon Euro olduğu belirtilen programın yardım öncelikleri ekonomik ve sosyal uyum, yaşam kalitesinin iyileşmesi ve Teknik destek olarak hedeflenmiştir.⁴⁸² Bu programa ek olarak, Çevre, turizm rakabet gücünü artırma ve teknik yardım önceliklerine odaklanan ve yaklaşık 19,5 milyon € bütçeli 2014-2020 Bulgaristan-Makedonya (IPA) Sınır Ötesi İşbirliği Programı

⁴⁸⁰ “Byala Kniga”, *Bilguro Makedonska Tirgosvsko Promishlena Palata*, https://www.infobusiness.bcci.bg/content/file/БЯЛА_КНИГА_БЪЛГ.pdf, (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

⁴⁸¹ “Dvustranni vınshno-ikonomicheki otnosheniya: Republika Severna Makedoniya”, *Ministerstvo na ikonomikata Republika Bilgaria*, <https://www.mi.government.bg/bg/themes/republic-of-north-macedonia-269-333.html> (Erişim Tarihi: 29.06.2021); *Bilguro Makedonska Tirgosvsko Promishlena Palata*, Gös. yer. https://www.infobusiness.bcci.bg/content/file/БЯЛА_КНИГА_БЪЛГ.pdf. (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

⁴⁸² Aneta Shekhonova, “Predizvikatelstva kim protsesa za sutrudnichestvo v Yugozitochna Evropa i vızmozhnosti za finansirane na regionalni initsiatiivi”, *Bilgaria v Evropa i sveta*, Redaktör: Antonina Ruseva-Denetleyen: Dinko Dinkov, Tsentır za evropeiski i mezhdunarodni izsledvania, FriedrichEbert-Stiftung, Sofia 2009, s. 98.

tasarlanmıştır.⁴⁸³ 2017- 2018 yılında iki ülke arasındaki ilişkiler genel olarak olumlu yönde ilerlemiştir. Bununla beraber, Sofya'daki yetkililerin söylemlerinde Makedon diliyle ilgili yanlış anlaşılmalara zaman zaman yeniden nüksetmiştir.⁴⁸⁴

17.01.2019 tarihinde Üsküp'te iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini desteklemek amacıyla, 100'den fazla şirketin katılımıyla Bulgar-Makedon İş Forumu'nun açılışı gerçekleşmiştir. Açılışta konuşma yapan Bulgaristan Başbakan Yardımcısı Tomislav Donçev, 2018'in ilk dokuz ayında, Bulgaristan ile Makedonya arasındaki ikili ticaret cürosunun 550 milyon euro tutarında olduğuna ve %50'lik bir büyüme için çalışılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Donçev iki ülkenin “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması” bağlamında ilişkilerinin gelişme potansiyeli taşıdığını belirterek anlaşma düzeyinde kalınmaması gerektiğine, ikili ilişkileri geliştirmeye aynı zamanda ekonomi düzeyinde de devam edilmesi gerektiğine değinmiştir.⁴⁸⁵

2019 Mart ayında iki ülke, ortaklaşa kurdukları Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun Üsküp'teki ilk toplantısını gerçekleştirerek ekonomik ilişkilerinde ivme kazandıracak gelişmeler adına zemin oluşturmuşlardır. Toplantıda özellikle ulaşımdaki altyapı ve bağlantı konuları üzerinde durulmuştur. Öyle ki hali hazırda AB üyesi ve AB aday ülkesi olan iki komşu ülkenin demiryolu ve hava bağlantısının olmaması, konumları itibarıyla çelişkili bir durum olarak günümüze kadar gelmiştir. Üsküp'teki görüşmelerde ekonomik öneme sahip 8 nolu Koridor kapsamındaki demiryolu hattının muhtemelen 2025'te gerçekleşmesi öngörülürken, iki ülke başkentleri arasında ve tatil beldeleri Varna ile Ohri şehirlerinde sezonluk havayolu seferlerinin de başlayacağı belirtilmiştir.⁴⁸⁶ 2019 yılının Haziran ayı sonlarında, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ekaterina Zaharieva'nın daveti üzerine Sofya'da gerçekleştirilen (KEİ) Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün toplantısında Bakan

⁴⁸³ Monika Moraliiska, *Bilgariya v regionalnoto ikonomichesko sitrudnichestvo vYugoiztochna Evropa*, Avangard Prima, Sofya 2015, s.125.

⁴⁸⁴ Dragan Đukanović, *a.g.m.*, s. 101.

⁴⁸⁵ Tomislav Donchev, “Tryabva da prodizhim da razvivame dvustrannite otnosheniya s Republika Makedoniya”, 17.01.2019, *24chasa.bg*, <https://www.24chasa.bg/novini/article/7249864> (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

⁴⁸⁶ Vladimir Sıbev, “Bilgariya i Severna Makedoniya: ikonomicheskite otnosheniya nabirat skorost”, *Bilgarsko Natsionalno Radio*, 12.03.2019, <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101092033>, (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

Zaharieva'nın girişimiyle Kuzey Makedonya'nın KEİ'ne tam üyeliği ile ilgili önemli kararlar alınmış ve ülkeyle ilgili KEİ'nin gerekli şartlarının onaylanmasının hemen ardından KEİ'nin 13. üyesi olacağını müjdesi verilmiştir.⁴⁸⁷ Bulgaristan'ın bu girişimi, hem Kuzey Makedonya'nın yeni ekonomik fırsatları yakalaması hem de iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin gelişmesine vesile olması açısından önemli bir adımdır.

2020 yılının sonuna yaklaşırken 15 Aralık'ta Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ekaterina Zaharieva, Alman gazetesini Die Welt'e verdiği röportajında iki ülke arasındaki sorunlar ve Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya'nın AB müzakerelerini veto etmesiyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Tüm Batı Balkan ülkelerine desteklerinin tutarlı ve şartlı olduğunu; bu açıdan Kuzey Makedonya'nın iki ülke arasındaki komşuluk anlaşmasının şartlarını tam uygulamadığını belirtmiştir. Örnek olarak da iki komşu ülkenin demiryolu bağlantısının bile olmadığını ve Arnavutluk, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan'ı birbirine bağlaması gereken Pan-Avrupa Ulaştırma Koridoru 8 için Üsküp'ten herhangi bir altyapı projesinin önerilmediğini öne sürmüştür. Gerçekleşmesi halinde iki ülkenin de yararına olacak projedeki bu gecikmelerin, yatırımcılarını da 130 milyon Euro'luk zarara uğratarak olumsuz etkilediğini belirtmiştir.⁴⁸⁸

Bu konuyla ilgili yakın geçmişte Üsküp Hükümeti tarafından da açıklamalar yapılmıştır. 16 Haziran 2021'de Sofya ziyareti öncesi Cumhurbaşkanı Zoran Zaev, 8 nolu Koridor konusunda Bulgaristan kadar istekli olduklarını ve gerçekleşmesi için çalışmalarına devam edeceklerini ifade etmiştir. Aralarındaki komşuluk anlaşmasının büyük bir kısmına uyduklarını dile getiren Zaev, AB entegrasyon sürecinde iki kardeş ülke olarak bekledikleri Bulgaristan desteğinin hem halkların hem de

⁴⁸⁷ Direktsiya "Yugoiztochno Evropa" MVNR, "Rotatsionnoto predsedatelstvo na Bılgariya na Organizatsiyata za Chernomorsko İkonomichesko Sitrudnichestvo (yanuari-yuli 2019), *Spisanie-Diplomatsia*, Diplomaticheski İstitut, sayı 23/dekembri, Sofya 2019, s. 67.

⁴⁸⁸ "Ekaterina Zakharieva pred Die Welt: Mnogo ot tochkite v dogovora za dobrosısedstvo ne se izpılnyavat ot Skopie", *Trud Online*, 15.12.2020, <https://trud.bg/екатерина-захариева-пред-дие-welt-много-от-точките-заложени-в-договора-за-добросъседство-и/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

işdünyasının arasındaki ilişkilerinin gelişmesi açısından önemine dikkat çekmiştir.⁴⁸⁹ Yukarıdaki gelişmeler neticesinde, iki ülkenin ne ekonomileri adına ne de Kuzey Makedonya'nın AB müzakerelerinin gerçekleşmesi adına yakın zamanda fazla bir ilerleme kaydedemedikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, iki devlet yetkilileri ve bakanları tarafından gelen açıklamalarda ekonomik kayıpların yoğun şekilde dile getirilmesi, yakın zamanda normalleşme sürecine girilmesinin iki ülke için de ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir.

⁴⁸⁹ Petya Slavova, "Zaev kım Bılgariya: Bratski narodi sme, da se pokazhe s deıstviya", *dnes.bg*, <https://www.dnes.bg/balkani/2021/06/16/zaev-kym-bylgariia-bratski-narodi-sme-da-se-pokaje-s-deistviia.493918> (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

SONUÇ

Balkanların merkezinde bulunan Makedonya bölgesi tarihin her döneminde her çeşitten uluslara ev sahipliği yapmıştır. Bölgeye Osmanlı'nın hakim olmasından sonra uzun yıllar birlikte yaşayan Bulgarlar ve Makedonlar, dilsel ve kültürel unsurları bakımından da birbiriyle yakınlık taşımaktadır. Bu yakınlığın geçmişteki yansımaları 19. yüzyılda milliyetçi uyanışla Osmanlı'ya karşı gerçekleştirdikleri ayaklanmalarda da göstermişlerdir. Bugün ise iki ülkenin ayaklanma tarihinden bahsedilirken, her ikisinin de ayaklanma kahramanlarını kendi etnik kökenine mensup olduğu şeklinde yorumlaması, özellikle Bulgaristan tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Bu bağlamda, ilişkilerindeki birleşmeye yakın çizgilerin aynı zamanda uzaklaşmaya da elverişli hassas çizgilere dönüşebilme potansiyelinin de olduğu ortaya çıkmıştır.

1991 yılına gelindiğinde dağılmakta olan Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan eden Kuzey Makedonya'yı Ocak 1992'de tanıyan ilk devlet, komşusu Bulgaristan olmuştur. Ayrıca Bulgaristan'ın ülkeyi anayasal adı ile tanıması, Kuzey Makedonya'nın ismi nedeniyle Yunanistan ile yaşadığı soruna rağmen gerçekleşmiştir. Bulgaristan'dan gelen bu öncülük, ülkenin uluslararası tanınma mücadelesinde tıkanan yolunda özellikle diğer ülkeler tarafından tanınmasına vesile olması açısından önemlidir. Yine de Bulgaristan dili ve kimliğini tanıma konusunda taviz vermemiştir. Öyle ki Makedon dili ayrı bir dil olarak görülmemiş, Bulgarcanın bir lehçesi olduğu savunulmuştur. Üsküp ve Sofya arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla birlikte iki ülkenin işbirliklerinin ve geleceğinin gelişmesi adına fırsat yaratacak birçok anlaşma da bu nedenle imzalanamamıştır. Bu dönemde Makedon yetkililer, genellikle görüşmelerin tercüman eşliğinde gerçekleşmesini istemiştir. Dolayısı ile Üsküp yönetiminin de dilinden taviz vermediği anlaşılmaktadır. Tüm bunlar karşılıklı olarak toprak iddiasına maruz kalma endişesinden de kaynaklanmıştır. Bununla birlikte, Makedonların ayrı bir millet olarak tanıtıldığı Yugoslavya döneminde, Bulgaristan ve Yugoslavya Komünist Parti liderleri tarafından bir Balkan Fedarasyonu ortaya atıldığında; iki ülkenin bu birleşim fikri o

dönemde destek bulmuştur. Fakat Yugoslavya'nın Bulgaristan'ın da bağlı olduğu Kominformdan ayrılması, bu birleşme fikrine gölge düşürmüştür. Özetle tarihsel süreçte siyasi ideolijilerdeki bağlayıcı faktörler de ilişkilerinde geri adım atılmasında veya ilerlemedisinde belirleyici olmuştur. Nitekim o dönemde sorun olmayan Makedon dili ve ulusu konularının bugün etkin şekilde blokaj nedeni olarak öne sürüldüğü anlaşılmaktadır.

Her şeye rağmen bu süreçte Bulgaristan, Kuzey Makedonya'nın ekonomik istikrarını koruma adına da ülkeye destek olmuştur. Yunanistan tarafından ticaret kapısının kapandığı ambargo döneminde bu politikaya katılmamış; zor durumundan istifade etmeyerek kendi limanı ile ticaret olanağı sağlamıştır. Bu durum Bulgaristan'nın Makedonya siyasetinde yıkıcı tutumu olmadığını göstermektedir.

Üsküp yönetiminde iktidara gelen Ljubcho Georgievski'nin Bulgar karşıtı olmayan siyasetini takiben, iki ülke arasındaki dil ve toprak iddiası gibi pürüzlü konuların anlaşma imzalanarak çözülmesi, 1990'ların sonuna kadar tamamen uzaklaşmayan yine de durgunluğunu koruyan ikili ülke ilişkilerine yeni bir sayfa aralamıştır. Bu gelişme, iki ülke ilişkilerinde olumlu ve olumsuz yön vermede siyasetçilerin önemini göstermiştir. Zira 2006-2016 yıllarında Üsküp'te iktidara gelen aşırı milliyetçi Başbakan Nikola Gruevski döneminde Çar Samuil'in heykelinin milli kahraman olarak inşa edilmesi, 2012 yılında Bulgaristan'ın vetosuyla karşılık bulmuştur. Siyasetçilerin iki ülke arasında diplomasi adına köprü olma veya yıkıcı olma misyonunun önemi, geçmişte ve günümüzde etkin şekilde ilişkilerine yansımıştır.

Bulgaristan, özellikle 2007'den sonra Makedonya ile olan ilişkilerine AB ülkesi olarak üstünlüğünü yansıtmıştır. Makedonya'nın müzakere süreci için ortak tarih ve ortak milli kahramanlar üzerine farklı yorumlardan kaynaklanan sorunların giderilmesini şart koşmuştur. 2017'de Kuzey Makedonya'nın Başbakanı olan Zoran Zaev, AB'yle bütünleşmeye ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeye odaklanmıştır. Nitekim göreve gelmesinin ardından hem Yunanistan hem de Bulgaristan ile ilişkileri normalleştiren anlaşmalar imzalanmıştır. İsim sorununun giderilmesiyle AB-NATO üyeliğine giden sürecin hız kazanması sağlanmıştır. Ayrıca 2018'de AB

Konseyi dönem başkanlığı yapan Bulgaristan, ülkenin AB müzakerelerini desteklemiş ve NATO üyeliğini onaylamıştır. Bu gelişmeler ışığında, ülkelerin uzun süredir devam eden sorunun aydınlığa kavuşturulması, çözüm odaklı siyasetçilerin bu konudaki sorumluluklarına uygun hizmeti sayesinde mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ülkenin bağımsızlığından bu yana süren bu sorunlarının göreve başlar başlamaz Zaev tarafından kısa süre içinde çözüme kavuşturulması, AB-NATO üyeliğine giden sürecin yanlış yürütülen siyasetten dolayı başarısız olduğunu da kanıtlamıştır. Fakat geçmiş başarısızlıkların kantlandığı bu somut kazanımlar, ülkenin kaybettiği işbirliği ve gelişme fırsatlarına hızla erişebilmesi adına umut yaratmıştır. Öte yandan, Bulgaristan ile yaşadıkları ortak tarih anlaşmazlıkları, ülkenin son iki senedir AB geleceği önünde şartlı engeli olmaya devam etmektedir. Kuzey Makedonya'nın AB sürecinde ismini değiştirme fedakarlığı ile önemli gelişmeler kaydettiği aşamada Bulgaristan ile ilişkilerinin Yunanistan ile 27 yıl süren ilişkilere dönmemesi için iki ülkenin uzlaşmacı diyaloglar ile somut adımlar atması, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin geleceği için elzemdir. Mevcut durumda ortaçağa tekrar terar dönmek yerine, modern çağda Avrupa ile bütünleşme hedeflerine yoğunlaşmak ve işbirlikleri geliştirmek, uluslararası camia nezdinde iki ülkeye itibar kaynağı olacaktır. Aynı zamanda ülkelerinin gelişimi için yarattıkları fırsatlar itibariyle de gelecek nesilleri tarafından gelecekte saygı ve minnetle ile anılacaklardır.

Hem tarihteki ortak bağlarının gelişimi hem de Balkanlar'ın istikrarı ve Avrupa-Atlantik perspektifinin gelişimi için iki tarafın da siyasetçileri, güven tazeleyecek şeffaf ve esnek bir diplomatik rota çizerek iki ülke ilişkileri için şans vermelidir. İki ülkenin içinde buldukları durumu, hem AB ülkesi hem de aday ülkesi olarak Avrupa'nın çağdaş tarihi içinde çözebilmeleri imkansız değildir. Aksine ilişkilerindeki doğal yakınlıkları gereği iki kardeş ülke, geçmişte olduğu gibi bugün de ortak tarihlerinin birleştiriciliği ve ortak yaşanmışlıklara duydukları saygıları ile çözümün yaratılması için tüm olumlu olasılıklara sahiptir.

KAYNAKÇA

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Çev. İhsan Catay, 1.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

Akman, Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Atabay, Mithat, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Kurtuluş Savaşı, Devrimler ve Atatürkçülük)*, Kriter Yayınları, İstanbul 2010.

Altıntaş, Ahmet, “Makedonya Sorunu Ve Çete Faaliyetleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No 7, Sayı 2, 2005.

Aydın Koyuncu, Çiğdem - Yılmaz, Samet, “Makedonya’daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohrid Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi”, *International Journal of Social Inquiry*, Cilt No 11, Sayı 1, 2018.

Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923-Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, Çev. İdil Eser, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Armaoğlu, Fahir, *19.yy Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Achkov, Nikola, *Makedoniya v Nashata İstoriya*, Rabotilnitsa za Knijnina Vasil Stanilov, Sofya 2003.

Avreyski, Nikola, *Vinshna Politika Na Republika Bulgariya: Chast I. Regionalni Izmereniya*, Akademichno izdatelstvo, Za bukvite–O pismeneh, Sofya 2019.

Atabay, Mithat, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Kurtuluş Savaşı, Devrimler ve Atatürkçülük)*, Kriter Yayınları, İstanbul 2010.

Alexander, Ronelle, “Language and Identity: The Fate of Serbo-Croatian”, *Entangled Histories of the Balkans*, Ed. R. Daskalov and Tchavdar Marinov, Volume I, Brill, Boston 2013.

Ağır, Bülent Sarper, “Kosova Cumhuriyeti”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

Alp, İlker, “Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti”, *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, Editör: Murat Hatipoğlu, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

Alkan, Necmettin, “Yugoslavya’nın Dağılması”, *Balkanlar El Kitabı*, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, Cilt No 2. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Banac, Ivo, “Sırbistan’da Milliyetçilik”, çeviren: Gencer Özcan, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemal Saybaşılı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997.

Bojilov, İvan - Gyuzelev, Vasil, *İstoriya na Srednovekovna Bilgariya VII-XIV Vek*, Cilt 1, Anubis Yayınları, Sofya 1999.

Bell, John D. ,“The “İlindentsi”: Does Bulgaria Have a Macedonian Minority?”, *Bulgaria in Transition: Politics, Economics, Society, and Culture after Communism*, John D. Bell (ed.), Westview Press, Boulder 1998.

Barker, Elisabeth, “The origin of the Macedonian dispute”, *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999.

Biserko, Sonja, *Yugoslavia from a Historical Perspective*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrad 2017.

Biserko, Sonja, *Yugoslavia’s Implosion: The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*, Norwegian Helsinki Committee, Belgrad 2012.

Bora, Tanıl, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Boskovska, Nada, *Yugoslavia and Macedonia Before Tito: Between Repression and Integration*, I. B. Tauris Publishers, Londra 2017.

Bideleux, Robert- Jeffries, Ian, *The Balkans: A Post-Communist History*, Routledge yayınları, London 2007.

Bechev, Dimitar, *Historical Dictionary of The Republic of Macedonia (Historical Dictionaries of Europe, No 68)*, Scarecrow Press, Lanham, 2009.

Bechev, Dimitar- Marusic, Damir, *North Macedonia on the Threshold of Europe*, Atlantic Council, December 2020.

Boyadzhieva, Diyana – Shekhonova, Aneta – Pargov, Angel - Īotsev, Nikolaĭ - Slavev, Teodor, “Rolyata na Bilgariya v geoikonomicheski i geopoliticheski aspekt”, *Bulgaria v Evropa i sveta*, Redaktör: Antonina Ruseva-Denetleyen: Dinko Dinkov, Tsentr za evropeiski i mezhdunarodni izsledvania, FriedrichEbert-Stiftung, Sofia 2009.

Bechev, Dimitar, *Constructing South East Europe The Politics of Balkan Regional Cooperation*, Palgrave Macmillan, London 2011.

Bülbül, Cemil, “Roma İmparatorluğu Döneminde Balkanlar”, *Balkan Tarihi*, ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Cilt No 2, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları 1, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.

Bitzenis, Aristidis, *The Balkans: Foreign Direct Investment and EU Accession*, Ashgate Publishing Limited, England 2009.

Aldo Bumci, “Regional Perspectives for an Independent Kosovo–Albania and Macedonia”, *Understanding the War in Kosovo*, (ed.) Florian Bieber, Zidas Daskalovski, Taylor & Francis e-Library, London 2005.

Biondich, Mark, “The Historical Legacy: The Evolution of Interwar Yugoslav Politics, 1918–1941”, *State Collapse in South-Eastern Europe: New*

Perspectives on Yugoslavia's Disintegration, Editör: Lenard J. Cohen and Jasna Dragovic-Soso, Purdue University Press, West Lafayette 2007.

“Balkans’ steady integration into Europe”, *Strategic Comments*, Cilt 19, sayı 6, 2013.

Biermann, Rafael, “Secessionism, irredentism and EU enlargement to the Western Balkans: squaring the circle?, *European Integration and Transformation in the Western Balkans: Europeanization or business as usual?*, Editör: Arolda Elbasani, Routledge, Oxon 2013.

Calic, Marie-Janine, *A History of Yugoslavia*, Çev. Dona Geyer, Purdue University Press, Indiana 2019.

Castellan, Georges, *Balkanların Tarihi 14.-20.Yüzyıl*, çeviren. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

Cline, Lawrence E., “The Leaky Bucket: Ethnic Albanian Cross-Border Operations in the Balkans”, *Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break-up of Yugoslavia*, Ed. J. S. Morton, R. C. Nation, P. Forge, S. Bianchini, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

Christopher Cviic, “Slovene and Croat Perspectives”, Editör: Alex Danchev ve Thomas Halverson, *International Perspectives on the Yugoslav Conflict*, MacMillan Press, Londra 1996.

Coşkun, Birgül Demirtaş, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan’ın Dış Politikası (1989-2000)”, *Balkan Diplomasisi*, der. Ömer E. Lütem – Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

Curtis, Glenn E., *Yugoslavia: A Country Study*, , GPO for the Library of Congress, Washington 1992.

Chary, Frederick B., *The History Of Bulgaria*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, Denver, Colorado & Oxford 2011.

Çelen, Kuter, *Balkanlar'da Osmanlı'nın Acı Yılları*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2014.

Dragan Đukanović, "North Macedonia and its Neighbours: Challenges and Perspectives" *Croatian International Relations Review*, Cilt no 25, Sayı 85, 2019.

Danforth, Loring M., *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transitional World*, Princeton University Press, New Jersey 1995.

Daskalovski, Zidas, "Republic of Macedonia or North Macedonia?", *Insight Turkey*, Cilt no 21, Sayı 2, 2019.

Daskalovski, Zidas, "The Macedonian Name Dispute and the Principle of Conditionality", *History and Politics in the Western Balkans: Changes at the Turn of the Millennium*, Editör: Srdjan M. Jovanovic ve Veran Stancetic, Center for Good Governance Studies, Belgrade 2013.

Davies, Peter Siani, *International Intervention in the Balkans since 1995*, Taylor & Francis e-Library, London and New York 2004.

Dragnich, Alex N. , *The First Yugoslavia*, Hoover İstitution Press, California 1983.

Demir, Canan, "Hellenistik Dönem Sikkeleri", *Çömlek Arkeoloji Mersin Üniversitesi Arkeoloji Topluluğu Süreli E-Dergisi*, Sayı 18, İlkbahar-Yaz 2019.

Djokic, Dejan, *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea, 1918-1992*, Hurst&Company, London 2003.

Danchev, Alex- Halverson, Thomas, *International Perspectives on the Yugoslav Conflict*, MacMillan Press, Londra 1996.

Detrez, Raymond, *Historical Dictionary of Bulgaria (Historical Dictionaries of Europe, No 46)*, The Scarecrow Press, Lanham, 2nd edition, Maryland & Toronto & Oxford 2006.

Demircioğlu, Fatih, “Makedonya Cumhuriyeti’nde Barış ve Güvenlik Meseleleri”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, sayı 1, 2019.

Draganov, Petko, “Posttijeniyata na Bılgarskoto Predsedatelstvo na Cıveta na ES”, *Spisanie -Diplomatsia*, Diplomaticheski İnstitut, sayı 21 /yuli, Sofya 2018.

Dzalto, Davor, *Noam Chomsky, Yugoslavia: Peace, War, and Dissolution*, PR Press, Oakland 2018.

Direksiya “Yugoiztochno Evropa” MVNR, “ Rotatsionnoto predsedatelstvo na Bılgariya na Organizatsiyata za Chernomorsko İkonomichesko Sıtrudnichestvo (yanuari-yuli 2019), *Spisanie-Diplomatsia*, Diplomaticheski İnstitut, sayı 23/dekembri, Sofya 2019.

Emin, Nedim, *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta Yayınları, Ankara 2014.

Ference, Gregory C. , “Alexander I, King of Yugoslavia (1888–1934)”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014.

Fabry, Mikulas, “International Norms of Territorial Integrity and the Balkan Wars of the 1990s”, *Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break-up of Yugoslavia*, Ed. J. S. Morton, R. C. Nation, P. Forge, S. Bianchini, Palgrave Macmillan, New York 2004.

Forbes, Nevill- Toynbee, Arnold J. - Mitrany, D. , Hogarth, D.G., *The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Clarendon Press, Oxford 1915.

Glenny, Misha, *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers:1804–1999*, Anansi Press, Toronto 2012.

Glaurdic, Josip, *The Hour of Europe: Western Powers and the Break-up Yugoslavia*, Yale University Press, New Haven & London 2011.

Gibbs, David N., *First Do No Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*, Vanderbilt University Press, Nashville 2009.

Germanov, Stoyan, *Makedonskiyat Vıpros 1944 – 1989 Viznikvane, Evolyutsiya, Sivremennost*, Makedonski Nauchen Institut, Sofia 2012.

Günel, Altuğ, “Sırbistan Cumhuriyeti”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

Gölen, Zafer- Temizer, Abidin, *Balkan Tarihi*, Cilt No 2, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları 1, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.

Gallagher, Tom, *The Balkans After The Cold War: From Tyranny to Tragedy*, Routledge, New York 2003.

Güneş, Ümran, “Makedonya Cumhuriyeti’nin siyasal, ekonomik yapısı ve dış politikası (1990-2015)”, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Ankara 2017.

Hall, Richall C., *The Balkan Wars 1912-1913 Prelude to the First World War*, Routledge ,Londra and Newyork 2000.

Hall, Richall C., “Balkan Pact (1954)”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014.

Hall, Richall C., “Macedonia”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014.

Hall, Richall C., “Croat War, 1991–1995”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014.

Hinkova, Sonya, “Geopoliticheski izmereniya na prisiediniyavaneto na Zapadnite Balkani iTurtsiya v EV”, *Spisanie –Diplomatsia*, Diplomaticheski Institut, sayı 10 yuli/dekemvri, Sofya 2013.

Hamzaoglu, Yusuf, *Balkan Türklüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Hammer, J. Von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I. Cilt, 5. Baskı, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

Hudson, Kate, *Breaking the South Slav Dream: The Rise and Fall of Yugoslavia*, Pluto Press, London 2003.

Ivanov, Lyubomir, *Bilgarskata politika sprema Makedoniya*, Fondatsia Manfred Vorner, Sofya 2008.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300–1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003.

Jovanovic, Srdjan M. – Stancetic, Veran, *History and Politics in the Western Balkans: Changes at the Turn of the Millennium*, Center for Good Governance Studies, Belgrade 2013.

Jeffries, Ian, *The Former Yugoslavia at the Turn of the Twenty-First Century: A guide to the economies in transition*, Taylor & Francis e-Library, London 2003.

Jankovic, Branimir M., *The Balkans in International Relations*, Çev. M. - B. Milosavljević, Macmillan Yayınevi, Londra 1988.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar1*, Çev. İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2003.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi:20. Yüzyıl*, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, 2. Baskı, Küre Yayınları, Cilt II, İstanbul 2009.

Dejan Jović, “The Slovenian-Croatian Confederal Proposal: A Tactical Move or an Ultimate Solution?”, *State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration*, Editör: Lenard J. Cohen and Jasna Dragovic-Soso, Purdue University Press, West Lafayette 2007.

Kayapınar, Ayşe ,“Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti”, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

King, Carol J., *Ancient Macedonia*, Routledge Yayınevi, Oxfordshire 2018,

Koinova, Maria, “Ethnic and Religious Minorities in Bulgaria”, *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, Cilt No 2, Sayı 2, 1999.

Kenar, Nesrin, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Palme Yayınları, Ankara 2005.

Kahramanyol, Mustafa- Emgil, Fahriye, “Tito ve Balkan Siyaseti”, *Avrasya Etütleri*, Cilt No50, Sayı 2, 2016.

Keskin, M.Hakan - Aydın, Ülviye, “Bosna-Hersek”, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

Kaychev, Naum, “Bilgarite vıv Vardarska Makedoniya v Dvustrannite Otnosheniya Na Bilgariya s Yugoslaviya i Republika Makedoniya (1944-2012)”, *Makedonski Pregled*, Makedonski Nauchen Institut, Cilt No 36, Sayı 3, 2013.

Karadzoski, Mladen - Adamczyk, Artur “Macedonia and Her Difficult Neighbours on the Path to the EU”, *Yearbook of Polish European Studies*, sayı 17, 2014.

Koyuncu, Aşkın, “Yunanistan'da Bağımsız Devlet”, *Balkanlar El Kitabı*, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Kuperman, Alan J., "Transnational Causes of Genocide: or How the West Exacerbates Ethnic Conflict", *Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Editör: Raju G. C. Thomas, Lexington Books, Lanham, Boulder, New Yorks and Oxford 2003.

Kojouharov, Anton, "Bulgarian "Macedonian" Nationalism: A Conceptual Overview", *OJPCR: The Online Journal of Peace and Conflict Resolution*, 6.1 Güz, 2004.

Küçükspahioğlu, Birsnel, *Balkan Tarihi (250-1453)*, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul (t.y.).

Lane, Ann, *Yugoslavia: When Ideals Collide*, Palgrave Macmillan, New York 2004.

Leffler, Melvyn P.-Painter, David S., *Origins of the Cold War: An International History*, Taylor & Francis e-Library, London and New York 2002.

Lane, Ann, *Yugoslavia: When Ideals Collide* , Palgrave Macmillan, New York 2004.

Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1999.

Marinov, Tchavdar, "In Defense of the Native Tongue: The Standardization of the Macedonian Language and the Bulgarian-Macedonian Linguistic Controversies", *Entangled Histories of the Balkans Volume One: National Ideologies and Language Policies*, Roumen Daskalov - Tchavdar Marinov(Ed.), Brill, Leiden-Boston 2013.

Mandacı, Nazif, "Makedonya", *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Derleyen: Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

M.Sloane, William, *Bir Tarih Laboratuvarı Olarak Balkanlar*, Çev. Sibel Özbudun, 2.Baskı, Nesnel Yayınlar, İstanbul 2008.

Morton, J. S.- Nation, R. C.- Forge, P.- Bianchini, S., *Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break-up of Yugoslavia*, Palgrave Macmillan, New York 2004.

Mariya Mateeva, *Istoriya Na Diplomaticheskite Otnosheniya Na Bulgariya*, Bılgarski Bestseller, Sofya 2005.

McNabb, James Brian, “Cold War in the Balkans, 70”, *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014.

Mazower, Mark, *Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev. Ayşe Ozil, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

Meier, Viktor, *Yugoslavia: A History of its Demise*, (çev.) Sabrina P. Ramet, Taylor & Francis e-Library, London and New York 2005.

Mircev, Dimitar, “Engineering the foreign policy of a new independent state: the case of Macedonia 1990-6”, *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999.

Moraliiska, Monika, *Bulgariya v regionalnoto ikonomichesko sitrudnichestvo vYugoiztochna Evropa*, Avangard Prima, Sofya 2015.

Nancheva, Nevena - Koneska, Cvete, “Europeanization Without Europe: The Curious Case of Bulgarian–Macedonian Relations”, *European Politics and Society*, Cilt 16, Sayı 2, 2015.

Neil, Faulkner, *Roma: Kartalların İmparatorluğu*, Yordam Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

Nobırdalı, Beyto - Selim, Bedri, *Çağdaş Bir Önder: Tito Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*, Koza Yayınları, İstanbul 1977.

Nikova, Ekaterina, “Bulgaria in the Balkans”, *Bulgaria in Transition: Politics, Economics, Society, and Culture after Communism*, John D. Bell (ed.), Westview Press, Boulder 1998.

Nikolov, Chavdar, “Neobhodima e seriozna korektsiya v politikata ni spryamo Makedoniya”, *Spisanie-Mejdunarodna Politika*, İzdanie na Pravno-İstoricheski Fakultet Neofit Rilski Yugozapaden Universitet, sayı 2, 2006.

Nikolov, Georgi- Kocheva, Ana- Dimitrova, Anna Choleva-Micheva, Vanya- Vasileva, Lilyana- Vasileva, Luchia Antonova- Kaytchev, Naum-Pavlov, Plamen- Barlieva, Slavia- Keremidchieva, Slavka, *On the official language of the Republic of North Macedonia*, Prof. Marin Drinov Publishing House at the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia 2020.

Ognjenović , Gorana- Mataušić, Nataša- Jozelić, Jasna, “Yugoslavia’s Authentic Socialism as a Pursuit of Absolute Modernity”, *Titoism, Self-Determination, Nationalism, Cultural Memory. Volume Two: Tito’s Yugoslavia, Stories Untold*, Ed. Gorana Ognjenovi, Jasna Jozelić, Palgrave MacMillan, New York 2016.

Ognjenovi, Gorana - Jozelic, Jasna, *Titoism, Self-Determination, Nationalism, Cultural Memory. Volume Two: Tito’s Yugoslavia, Stories Untold*, Palgrave MacMillan, New York 2016.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayinevi, Ankara 2011.

Ortaylı, İlber, *Batlaşma yolunda*, 2.Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2016.

Özgen, Cenk, “Balkanlar’da Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No 25, Sayı 25, 2013.

Özman, Recep, “İlkçağ’da Yunanistan”, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Özey, Ramazan, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, 3.baskı, Pegem Akedemi Yayınevi, Ankara 2018.

Pavkovic, Aleksandar, *The Fragmentation Of Yugoslavia: Nationalism And War In The Balkans*, St. Martin Press, USA 2000.

Pettifer, James, “The Albanians in western Macedonia after FYROM independence”, *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999.

Perica, Vjekoslav, *Balkan Idols – Religion and Nationalism in Yugoslav States*, Oxford University Press, New York 2002.

Poulton, Hugh, *Who are the Macedonians?*, Indiana University Press, Bloomington 1995.

Phillips, John, *Macedonia Warlords and Rebels in the Balkans*, I.B.Tauris & Co Ltd, New York & Londra 2004.

Pond, Elizabeth, *Endgame In The Balkans: Regime Change, European Style*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2006.

Pudin, Konstantin, “Bilgarsko-Makedonskite Otnosheniya v Sferata Na Sigurnostta I Otbranata 1999 – 2009”, *Spisanie Ikonomicheski Alternativi*, Sayı 5, 2009.

Roisman, Joseph - Worthington, Ian, *A Companion to Ancient Macedonia*, Blackwell Publishing, West Sussex 2010.

Rajak, Svetozar, *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957*, Routledge, Oxfordshire 2010.

Rossos, Andrew, *Macedonia and Macedonians: A History*, Hoover Institution Press, California 2008.

Roudometof, Victor, *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*, Praeger Publishers, USA 2002.

Radan, Peter, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London and New York, 2002.

Reuter, Jens, "Policy and Economy in Macedonia", *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999.

Ramet, Sabrina P., *Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*, Cambridge University Press, New York 2005.

Radeva, Maria, "About Some Aspects Of The Agreement On Social Security Between The Republic Of Bulgaria And The Republic Of Macedonia", *Contemporary Research Center Journal*, cilt No 2, sayı 3-4, 2015.

Ramet, Sabrina P., *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, Westview Press, 4th Edition, Londra 2002.

Sudetic, Charles, "Historical Setting", *Yugoslavia: A Country Study*, Editör: Glenn E. Curtis, GPO for the Library of Congress, Washington 1992, s. 36-37.

Stoev, Georgi, "Bılgaro-Makedonskite Otnosheniya v Perioda 1991-2008. Pogled ot Bılgariya", *Spisanie-Mejdunarodna Politika*, İzdanie na Pravno-İstoricheski Fakultet Neofit Rilski Yugo Zapaden Universitet, sayı 4, 2008.

Schneider, Mary Kate, "Macedonian War, 2001", *War in the Balkans: An encyclopedic history from the fall of the Ottoman Empire to the breakup of Yugoslavia*, Editör: Richard C. Hall, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver & Oxford 2014.

Sannay, Sabri Can, “Soğuk Savaş Sonrası Sırbistan”, *Soğuk Savaş Sonrasında Balkanlar (1990-2015)*, Editör: İbrahim Kamil, Nobel Yayınevi, Ankara 2017.

Saatçi, Meltem Begüm, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Makedonya Sorunu”, *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, Editör: Murat Hatipoğlu, ASAM Yayınları, Ankara 2002.

Stoianovich, Traian, *Balkan Worlds: The First and Last Europe*, Routledge, Oxfordshire 2015.

Silber, Laura - Little, Allan, *Yugoslavia Death Of A Nation*, Penguin Books, London 1997.

Smirnova, Nina, “Macedonia in the context of present-day Russian foreign policy”, *The New Macedonian Question*, Derleyen: James Pettifer, Macmillan Press Ltd., Londra 1999.

Stavrianos, L. S., *The Balkans since 1453*, Rinehart & Company, New York 1958.

Stojanovski, Strasko- Marolov, Dejan- Ananiev, Jovan, “Macedonian Question Reframed: Politics, Identity and Culture in Republic of Macedonia”, *Balkan Social Science Review*, Cilt no 4, 2014.

Shekhonova, Aneta, “Predizvikatelstva kım protsesa za sutrudnichestvo v Yugoiztochna Evropa i vızmozhnosti za finansirane na regionalni initsiativi”, *Bulgaria v Evropa i sveta*, Redaktör: Antonina Ruseva-Denetleyen: Dinko Dinkov, Tsentr za evropeiski i mezhdunarodni izsledvania, FriedrichEbert-Stiftung, Sofia 2009.

Taştan, Yahya Kemal, “Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri”, *Balkanlar El Kitabı*, Editörler: Bilgehan A. Gökdağ, ve Osman Karatay, Cilt No 1. Baskı 3, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

Tekin, Talat, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları:530, Ankara 1987.

Tekin, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008.

Toprak, Serap, “19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 68, 2015.

Tokay, A. Gül, “Makedonya Sorunu’na Tarihsel Bir Bakış: 1878-1908”, Çeviren: Hale Yılmaz, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemal Saybaşı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997.

Uslubaş, Tolga - Dağ, Sezgin, *İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi*, Karma Kitaplar, İstanbul 2007.

Ülger, İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Genişletilmiş 2. baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2016.

Thanos Veremis, *The Modern Balkans: A Concise Guide to Nationalism and Politics. The Rise and Decline of the Nation State*. London School of Economics and Political Science: LSEE Research on South East Europe European Institute, London 2014.

Vovchenko, Denis, *Containing Balkan Nationalism: Imperial Russia and Ottoman Christians, 1856-1914*, Oxford University Press, New York 2016.

Williams, John, *Legitimacy in International Relations and the Rise and Fall of Yugoslavia*, Macmillan Press, London 1998.

Wolff, Stefan, “The Limits of Non-Military International Intervention: A Case Study of the Kosovo Conflict” *Understanding the War in Kosovo*, (ed.) Florian Bieber, Zidas Daskalovski, Taylor & Francis e-Library, London 2005.

Winter, Jay- Parker, Geoffrey- Habeck, Mary R., *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Çeviren: Tansel Demirel, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

Yasamee, Feroz A.K, “Balkanlar’da Milliyet: Makedonya Örneği”, Çeviren. Hale Yılmaz, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Derleyen: Kemal Saybaşı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997.

Zlateva, Plamena, “Bilgaro-Makedonskite Otnosheniya Ot Gledna Tochka Na Bilgarskata Vnshna Politika”, *Spisanie Mezhdunarodna Politika*, Neofit Rilski Yugozaleden Universitet Pravno -İstoricheski Fakultet, Sayı 4, 2008.

Brzozowski, Alexandra, “North Macedonia takes big step toward NATO accession at London summit”, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/north-macedonia-takes-big-step-toward-nato-accession-at-london-summit> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Boşkoviç Miroslav - Maçevska Dançe, *Makedonya Tarihi*, https://www.eucebnici.mon.gov.mk/pdf/6-2%20istorija_TUR_PINT_del%201_WEB.pdf (Erişim Tarihi:21-09-2020)

“Byala Kniga”, *Bilgaro Makedonska Tirgosvsko Promishlena Palata*, https://www.infobusiness.bcci.bg/content/file/БЯЛА_КНИГА_БЪЛГ.pdf, (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Damyantov, Hristo, *The conflict for the name ‘Macedonia’ between Greece and Former Yugoslav Republic of Macedonia in regards to the application of FYROM to become a Member State of the European Union*, <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=131422>, (Erişim tarihi: 28.04.2021)

Georgi Gotev, “Bulgaria vetoes Macedonia’s EU accession talks”, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/bulgaria-vetoes-macedonia-s-eu-accession-talks/> (Erişim tarihi: 28.05.2021)

History of parliamentarism in Macedonia, <https://www.sobranie.mk/activities-of-parliamentary-institute.nspx> (Erişim Tarihi:25-02-2021)

<http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/354190> (Erişim Tarihi:21-09-2020)

<https://tarih.ogu.edu.tr/Storage/TarihBolumu/Uploads/Roma-Tarihi-Notlar%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi:21-09-2020)

“Dvustranni vınshno-ikonomicheski otnosheniya: Republika Severna Makedoniya”, *Ministerstvo na iekonomikata Republika Bulgaria*, <https://www.mi.government.bg/bg/themes/republic-of-north-macedonia-269-333.html> (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

http://www.anamnesis.info/sites/default/files/Todorova_K_Anamneza_statiya_br_4_2020.pdf

http://www.promacedonia.org/apobosh/jp/jp_5.html (Erişim Tarihi:21-09-2020)

http://www.bulgariistoria2010.com/booksBG/P_Konstantinov_Istoria_na_bg.pdf (Erişim Tarihi:30-09-2020)

Krasimira, Todorova, *Pravitelstvoto Na Filip Dimitrov i Priznavaneto Na Republika Makedoniya*, <http://www.anamnesis.info/node/1681> (Erişim Tarihi: 07.06.2021)

“Ekaterina Zakharieva pred Die Welt: Mnogo ot tochkite v dogovora za dobrosisedstvo ne se izpılnyavat ot Skopie”, *Trud Online*, 15.12.2020, <https://trud.bg/екатерина-захариева-пред-die-welt-много-от-точките-заложени-в-договора-за-доброе-седство-н/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Marusic, Sinisa Jakov-Zivanovic, Maja, *Timeline: The Path to Macedonia's 'Name' Deal*, <https://balkaninsight.com/2018/09/29/macedonia-name-deal-timeline-in-pictures-09-28-2018/>, 29 September 2018, (Erişim tarihi: 28.04.2021)

R. Craig Nation, *War in the Balkans 1991-2002*, Strategic Studies Institute Report 2003, s. 334. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/1435.pdf> (Erişim Tarihi: 30.03.2021)

https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/makedonyadaki_osmanli_evraki.pdf (Erişim tarihi: 21-09-2020)

Christidis, Yorgos, *Bulgarian Foreign Policy And Fyrom, 1989-2006*, <http://www.macedonian-heritage.gr/Contributions/ChristidisBulgarian%20Foreign%20Policy%20and%20FYROM.pdf> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Christidis, Yorgos “Historical disputes threaten North Macedonia – Bulgaria rapprochement”, *European Western Balkans*, 14.05.2020.
<https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/14/worrying-developments-on-bulgarian-north-macedonian-relations/> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Perspectives On The Development Of The Relations Between Bulgaria And Macedonia, Institute for Regional and International Studies,
http://www.iris-bg.org/menu.php?m_id=62 (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

<https://www.britannica.com/event/Cold-War> (Erişim Tarihi: 28.04.2021)

Türbedar, Erhan, *Makedonya'nın AB Üyeliğine Bulgaristan Engeli*, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı / AVİM,
<https://avim.org.tr/Blog/MAKEDONYA-NIN-AB-UYELIGINE-BULGARISTAN-ENGELI> (Erişim Tarihi: 28.05.2021)

Tomislav Donchev: Tryabva da prodilzhim da razvivame dvustrannite otnosheniya s Republika Makedoniya, 17.01.2019, *24chasa.bg*,
<https://www.24chasa.bg/novini/article/7249864> (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

Slavova, Petya, “Zaev kım Bılgariya: Bratski narodi sme, da se pokazhe s deıstviya”, *dnes.bg*,
<https://www.dnes.bg/balkani/2021/06/16/zaev-kym-bylgariia-bratski-narodi-sme-da-se-pokaje-s-deistviia.493918> (Erişim Tarihi: 29.06.2021)

Sıbev, Vladimir, “Bılgariya i Severna Makedoniya: ikonomicheskite otnosheniya nabirat skorost”, *Bılgarsko Natsionalno Radio*, 12.03.2019,
<https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101092033>, (Erişim Tarihi: 29.06.2021)